

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Rasa GEGŽNAITĖ

Ekonomikos studijų programos studentas (-ė)

**EKONOMIKOS AUGIMĄ SĄLYGOJANČIŲ VEIKSNIŲ
POVEIKIO PAJAMŲ NELYGYBEI LIETUVOJE
VERTINIMAS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2014

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Rasa GEGŽNAITĖ

EKONOMIKOS AUGIMĄ SĄLYGOJANČIŲ VEIKSNIŲ
POVEIKIO PAJAMŲ NELYGYBEI LIETUVOJE
VERTINIMAS

Magistro darbas
Ekonomika (L100),

Darbo vadovė:
prof. dr. Zita TAMAŠAUSKIENĖ

Teigiū, kad magistro darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

SANTRAUKA

Rasa Gegžnaitė

Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio pajamų nelygybei Lietuvoje vertinimas. Magistro darbas

Baigiamajame magistro darbe, remiantis Lietuvos ir užsienio autorių pateikta mokslinė medžiaga bei atliktais empiriniais tyrimais, identifikuojamas pagrindinių ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikis pajamų nelygybei Lietuvoje. Teorinės analizės pagalba atskleisti veiksniai, kurie daro didžiausią poveikį ekonomikos augimui bei pajamų nelygybės kitimui. Analitinėje darbo dalyje siekiama įvertinti ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikį pajamų nelygybės kitimui Lietuvoje. Remiantis atliktos tiriamosios dalies rezultatais pateikiamos rekomendacijos pajamų nelygybės Lietuvoje mažinimui per ekonomikos augimą sąlygojančius veiksnius.

SUMMARY

Rasa Gegžnaitė

Economic growth factors influencing income inequality Lithuania assessment. Master's work

In this master thesis, according to Lithuanian and foreign authors, the scientific material and the empirical study, identified the key growth influencing factors on income inequality in Lithuania. Theoretical analysis help reveal the factors that have the greatest impact on economic growth and income inequality. The analytical part of the paper aims to assess the economic impact of factors affecting the growth of income inequality in Lithuania. Based on the results of research carried out in the recommendations of income inequality Lithuania reduction through economic growth influencing factors.

TURINYS

PAVEIKSLAI	5
LENTELĖS	6
ĮVADAS.....	7
1.EKONOMIKOS AUGIMO IR PAJAMŲ NELYGYBĖS TEORINIAI SĄRYŠIO ASPEKTAI ...	10
1.1 Ekonomikos augimo sampratos bei augimą sąlygojančių veiksnių teorinis pagrindimas	10
1.1.1 Ekonomikos augimo samprata ir teorijos.....	10
1.1.2 Šalies ekonomikos augimą apibūdinantys veiksniai ir jų pagrindimas	13
1.1.2.1 Tarptautinės prekybos įtaka ekonomikos augimui	16
1.1.2.2 Nedarbo lygio bei užimtumo įtaka ekonomikos augimui.....	17
1.1.2.3 Žmogiškojo kapitalo įtaka ekonomikos augimui	19
1.1.2.4 Tiesioginių užsienio investicijų įtaka ekonomikos augimui	20
1.1.2.5 Mokslo ir technologinės pažangos įtaka ekonomikos augimui	22
1.2 Pajamų nelygybės ir ją lemiančių veiksnių teoriniai dėsniniai.....	23
1.2.1 Pajamų nelygybės samprata ir jos matavimas	23
1.2.2 Veiksniai, lemiantys pajamų nelygybės kitimą	27
1.3 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių įtaka pajamų nelygybei teoriniu aspektu.....	32
1.4 Tyrimų metodai taikomi ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio pajamų nelygybei vertinti bei siūloma metodologija	35
2.EKONOMIKOS AUGIMĄ SĄLYGOJANČIŲ VEIKSNIŲ POVEIKIO PAJAMŲ NELYGYBEI LIETUVOJE 2004 – 2013 M. LAIKOTARPIU VERTINIMAS.....	39
2.1 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių tendencijų analizė Lietuvoje 2004 – 2013 m. laikotarpiu	39
2.2 Pajamų nelygybės bei ją įvertinančių rodiklių Lietuvoje kaita 2004 – 2012 m. laikotarpiu	52
2.3 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikis pajamų nelygybei Lietuvoje 2004 – 2013 m. laikotarpiu	56
2.3.1 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikis Gini koeficiento kitimui 2004 – 2013 m. Lietuvoje	57
2.3.2 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikis skurdo lygiui 2004 – 2013 m. laikotarpiu Lietuvoje.....	61
2.3.3 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio pajamų nelygybei 2004 –2013 m. laikotarpiu Lietuvoje analizės rezultatų apibendrinimas	65
3.PAJAMŲ NELYGYBĖS IR SKURDO MAŽINIMO PRIEMONĖS.....	68
IŠVADOS	75
LITERATŪRA.....	78
PRIEDAI	83
1 PRIEDAS. Švietimo lygmens. Lietuvos švietimo klasifikacija.....	84
2 PRIEDAS. Koreliacinio ryšio stiprumo interpretacijos pagal B. Bitiną.....	85
3 PRIEDAS. Migracijos pokyčiai 2006 – 2013 m. laikotarpiu.....	85
4 PRIEDAS. Gini koeficientas ir skurdo rizikos lygis 2004 – 2013 m. laikotarpiu.....	85

PAVEIKSLAI

1.1 pav. Veiksnių poveikio šalies ekonominiam augimui tyrimo modelis ir rezultatai.....	15
1.2 pav. Populiariausi pajamų nelygybės įvertinimo matai	25
1.3 pav. Pajamų nelygybės priežastys.....	28
2.1 pav. Importo ir eksporto pokyčiai Lietuvoje 2004 – 2013 m.....	40
2.2 pav. Lietuvos prekių ir paslaugų eksportas (proc. nuo BVP) bei Ekonomikos atvirumo lygis (proc.) 2004 – 2013 m. laikotarpiu.....	41
2.3 pav. Nedarbo lygio ir užimtųjų skaičiaus dinamika 2004 – 2013 m.....	42
2.4 pav. Bendros valstybės biudžeto išlaidos švietimui kaip BVP dalis (proc.) ir mln. Lt.....	46
2.5 pav. TUI ir BVP santykio dinamika Lietuvoje 2004 – 2013 m. laikotarpiu.....	48
2.6 pav. Išlaidų moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai dinamika Lietuvoje 2004 – 2012 m. laikotarpiu.....	49
2.7 pav. Suteiktos paskolos ir santykinės mokesčių naštos dinamika Lietuvoje 2004 – 2012 m. laikotarpiu.....	51
2.8 pav. Gini koeficiento kitimas Lietuvoje ir ES 27 2005 – 2012 m.....	53
2.9 pav. Skurdo rizikos lygio kitimas Lietuvoje ir ES 27 2006 – 2012 m.....	55

LENTELĖS

1.1 lentelė. Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ryšys su pajamų nelygybe.....	34
1.2 lentelė. Analitiniai dinamikos eilučių rodikliai	37
2.1 lentelė. Lietuvos gyventojų (24 – 65 m.) išsilavinimo struktūra 2004 – 2013 m. laikotarpiu, tūkst.....	45
2.2 lentelė. Skurdo rizikos riba 2005 – 2012 m. laikotarpiu Lietuvoje.....	54
2.3 lentelė. Koreliacinis ryšys (r) tarp Lietuvos ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir Gini koeficiento.....	58
2.4 lentelė. Koreliacinis ryšys (r) tarp Lietuvos ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir skurdo rizikos lygio.....	62
2.5 lentelė. Koreliacinės analizės rezultatų apibendrinimas.....	64

IVADAS

Tiek išsivysčiusiems, tiek besivystančioms pasaulio šalims ekonomikos augimas yra seniausias ekonominis siekis. Ekonomikos augimu išsivysčiusiose šalyse siekiama pagerinti gyvenimo lygį, ekonomines sąlygas šalies viduje. Tuo tarpu besivystančiose šalyse ekonomikos augimas yra būdas išbristi iš skurdo ir pasivyti išsivysčiusių šalių ekonomikas. Nors ekonomikos augimas nėra šalies gerovės garantija, bet sutinkama, kad tai būtina sąlyga gerovei sukurti. Ekonomikos augimo sąlygotas realiųjų pajamų padidėjimas leidžia žmonėms daugiau pirkti prekių ir paslaugų, augantis vartojimo lygis lemia aukštesnį gyvenimo lygį. Kaip teigia S. Kuznets (1955), ekonomikos augimas sąlygoja pajamų nelygybės didėjimo stabilizavimąsi ar jos mažėjimą. Pabrėžiama, kad ekonomikos augimas yra viena iš pagrindinių priežasčių galinčių turėti įtakos pajamų nelygybės kitimui. Darbo, kapitalo, gamtinių išteklių ir technologijų pažangos įtaka ekonomikos augimui akcentuoja klasikiniai ekonominio augimo modeliai. Ekonomikos augimą nulemia nemažai ir makroekonominių rodiklių: infliacija, nedarbo lygis, investicijos, palūkanų norma ir kiti. Jei sutinkama, kad ekonomikos augimas įtakoja pajamų nelygybės kitimą, tad tikslinga analizuoti, koks ryšys pajamų nelygybę sieja su ekonomikos augimą sąlygojančiais veiksniais.

Tyrimo aktualumas. Pastaraisiais metais šalių ekonomikoms atsigaunant ir žengiant iš recesijos, pajamų nelygybės problema tarp turtingųjų ir vargšų yra išskiriama kaip viena didžiausių pasaulio grėsmių (Samkus, 2013). Ar ekonomikos augimas veda į tolygesnį pajamų pasiskirstymą, ar vis dėl to tik padidina atotrūkį tarp skirtingas pajamas gaunančių socialinių sluoksnių. Susidarius tokiems prieštaravimams būtina analizuoti, kokį ryšį ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai turi su pajamų nelygybe, tam, kad būtų galima nustatyti tinkamiausią jų derinį siekiant sumažinti pajamų atskirtį bei parinkti prioritетines šalies ekonomikos tolimesnės plėtros kryptis.

Užsienio mokslininkai teoriškai ir empiriškai analizuoja ekonomikos augimo įtaką pajamų nelygybei ir egzistuojančius ryšius tarp jų. Atliktus tyrimus galima išskirti į dvi grupes: ekonomikos augimas ir pajamų nelygybė šalių viduje (R. Hieroms (2010); L. D. Bennett, R. K. Vedder (2013); Weng Tat Hui (2013)) ir tarp šalių (D. Ostry, A. Berg, C. Tsangarides (2014); A. Berg, D. Ostry (2011); D. Dolar, T. Klineberg, A. Kraay (2013)). Svarbu paminėti, kad šalia ekonomikos augimo ir pajamų nelygybės į modelius yra įtraukiami ir papildomi veiksniai, tokie kaip fiskalinė politika, bankų reguliavimas, paskirstymas, mobilumas, globalizacija, skurdas ir t.t. (N. Apergis, O. Dincer, I. E. Payne (2013); M. D. Delis, I. Hasan, D. Kazalis (2013); L. Muinelo, O. R. Sagales (2011)). Lietuvos autoriai gana plačiai yra išanalizavę ekonomikos augimą ir pajamų nelygybės problemą, tačiau vertinant jų indėlį į ekonomikos augimo ir pajamų nelygybės tarpusavio įtakos bei ryšių tyrimus galima paminėti tik I. Blažienės ir R. Zabarauskaitės (2012) straipsnį apie pajamų nelygybę

ekonomikos ciklų kontekste bei R. Čiegio ir A. Diliaus (2013) straipsnį, kuriame autoriai atlikto teorinį ekonominio augimo poveikio pajamų nelygybei vertinimą.

Ekonomikos augimo ir pajamų nelygybės tarpusavio ryšių ir įtakos analizė yra tikslinga, nes toks tyrimas leistų identifikuoti, kurie ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai stipriausiai veikia pajamų nelygybę, o tai sudarytų sąlygas nubrėžti Lietuvos ekonominės politikos gaires norint sumažinto pajamų pasiskirstymo netolygumus augant ekonomikai šalyje. Kadangi pripažįstama, kad ekonomikos augimas daro bent dalinę įtaką pajamų nelygybei, vadinasi galima iširti, kokia linkme reiktų reguliuoti ekonomikos augimą sąlygojančius veiksnius, kad jie tinkamai nulemtų gaunamų pajamų vienodėjimą.

Šio darbo *tyrimo objektas* yra ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikis pajamų nelygybei Lietuvoje.

Tyrimo tikslas – remiantis pasiūlyta metodika įvertinti ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikį pajamų nelygybei Lietuvoje 2004 – 2013 m.

Tyrimo tikslui pasiekti, iškelti šie *darbo uždaviniai*:

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę, pateikti ekonomikos augimo bei pajamų nelygybės sampratas ir juos sąlygojančius veiksnius bei teoriškai įvertinti dažniausiai naudojamus matus (veiksnius) šiems procesams nagrinėti;
2. Išnagrinėti ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir pajamų nelygybės dinamikos tendencijas Lietuvoje 2004 – 2013 m. laikotarpiu;
3. Remiantis suformuluota ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio pajamų nelygybei tyrimo metodika, atlikti ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio pajamų nelygybei tyrimą Lietuvoje 2004 – 2013 m. laikotarpiu;
4. Įvertinus gautų tyrimo rezultatų reikšmingumą, pateikti pajamų nelygybės mažinimo priemones atsižvelgiant į ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių įtaką.

Tikslui ir uždaviniams pasiekti naudoti šie *tyrimo metodai*: mokslinės literatūros sisteminimas, lyginimas, analizė ir apibendrinimas; loginė analizė; statistinių duomenų dinamikos eilučių analizė; informacijos ir duomenų vaizdavimo metodai (grafikai, diagramos); ekonometrinis modeliavimas naudojant regresijos – koreliacijos metodus. Kompiuterinės programos Excel bei SPSS naudotos duomenų apdorojimui. Tyrime naudojami duomenys iš Lietuvos Statistikos departamento bei Europos Statistikos duomenų bazių.

Tyrimo metodika. Pirmojoje darbo dalyje siekiama išsiaiškinti teorinius ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir pajamų nelygybės sąryšių aspektus sisteminant, analizuojant, apibendrinant ir lyginant mokslinę literatūrą. Visų pirma, pateikiama ekonomikos augimo samprata, vyraujančios mokslinės teorijos bei išskiriami veiksniai, kurie lemia ekonomikos augimą. Toliau analizuojama, kurie iš išskirtų ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių gali turėti poveikį pajamų nelygybei.

Tam, kad būtų galima identifikuoti ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikį pajamų nelygybei, išsamiai analizuojama ir pajamų nelygybės samprata bei ją lemiantys veiksniai. Atlikus tarpusavio ryšių analizę tarp ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir pajamų nelygybės toliau formuojama tyrimo metodologija. Pastaroji sudaroma remiantis metodikomis, kurios taikomos panašaus pobūdžio empiriniuose tyrimuose. Antrojoje darbo dalyje visų pirma analizuojama ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir pajamų nelygybės kitimo tendencijos 2004 – 2013 m. laikotarpiu. Iš analizavus pasirinktų veiksnių kitimą tiriamuoju laikotarpiu, toliau atliekama ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio pajamų nelygybei analizė, kuria siekiama atskleisti kuris iš mokslinėje literatūroje teoriškai atskleistų ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių, daro didžiausią poveikį pajamų nelygybei šalyje. Analizuojant ryšius tarp ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir pajamų nelygybę apibūdinančių rodiklių, atliekama koreliacinė analizė. Atliekamos dvi koreliacinių priklausomybių analizės: Gini koeficiento (proc.) ir ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių bei skurdo rizikos lygio (proc.) ir ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių. Tiesinio koreliacijos koeficiento (r) pagalba įvertinamas ryšys tarp minėtųjų veiksnių. Atlikus priklausomybių tyrimą dvejose grupėse susisteminti gauti rezultatai ir pateikiami pagrindiniai ir reikšmingiausi pajamų nelygybei (įvertinus Gini koeficientą ir skurdo rizikos lygį) įtakos turintys ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai Lietuvoje. Trečiojoje darbo dalyje išdėstomos pajamų nelygybės bei skurdo mažinimo priemonės įgyvendinamos šalyje. Atsižvelgiant į gautų tyrimo rezultatų reikšmingumą, pateikiamos pajamų nelygybės mažinimo priemonės atsižvelgiant į ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių įtaką.

1. EKONOMIKOS AUGIMO IR PAJAMŲ NELYGYBĖS TEORINIAI SĄRYŠIO ASPEKTAI

Šiame skyriuje analizuojamos vyraujančios ekonomikos augimo ir pajamų nelygybės teorijos bei juos sąlygojantys veiksniai. Taip pat aptariami teoriniai ir empiriniai tyrimų rezultatai įvertinant ekonomikos augimo ir pajamų nelygybės ryšį. Visų pirma, aptariama ekonomikos augimo samprata, vyraujančios mokslinės teorijos bei išskiriami veiksniai, kurie lemia ekonomikos augimą. Išskyrus esminius ekonomikos augimą sąlygojančius veiksnius, toliau analizuojama, kurie iš jų gali turėti poveikį pajamų nelygybei. Tam, kad būtų galima identifikuoti ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikį pajamų nelygybei, išsamiai analizuojama ir pajamų nelygybės samprata bei ją lemiantys veiksniai. Išskirtų ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių tarpusavio ryšių su pajamų nelygybe analizė yra esminė šiame darbe, todėl pateikiami šiuos tarpusavio ryšius pagrindžiantys atliktų tyrimų argumentai bei išvados. Atlikta tarpusavio ryšių analizė tarp ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir pajamų nelygybės leidžia toliau formuoti tyrimo metodologiją. Pastaroji sudaroma remiantis metodikomis, kurios taikomos panašaus pobūdžio empiriniuose tyrimuose, tai yra analizuojant kiekybinius ekonomikos augimo ir pajamų nelygybės įvertinimo matavimus.

1.1 Ekonomikos augimo sampratos bei augimą sąlygojančių veiksnių teorinis pagrindimas

Vienas iš pagrindinių visų šalių ekonomikos plėtros tikslų yra ekonomikos augimas. Juo siekiama pakelti žmonių gyvenimo lygį taip užtikrinant visuotinę gerovę šalyje. Mažiau išsivysčiusiose šalyse tai yra siekiamybė ir priemonė priartėti prie kitų šalių jau pasiekto aukštesnio pragyvenimo lygio. Ekonomikos augimas priklauso nuo įvairių šalies ūkį veikiančių veiksnių tiek vidinių, tiek išorinių.

1.1.1 Ekonomikos augimo samprata ir teorijos

Aukštesnio išsivystymo sąlyga šalis yra ekonomikos augimas. Nors pastarasis istoriškai gyvuoja vos tris šimtus metų, bet yra ypač reikšmingas valstybės ekonominės ir socialinės raidos išgyvenamas evoliucinis procesas (Jaskelevičius, 2008). Ekonomikos augimas pasižymi ūkio struktūros pokyčiais, augimo bei nuosmukio periodais, kurie šalies ekonomiką nukreipia viena ar kita linkme. M. Tvaronavičienė ir V. Tvaronavičius (2006) pabrėžia, kad ekonomikos augimas yra itin svarbi tyrimų sritis, kuri iš esmės sukoncentruota į įvairių veiksnių ir tų veiksnių įtakos šalies ekonomikos augimo tempams nustatymą.

Analizuojant ekonomikos augimo sampratą užsienio ir šalies autorių darbuose galima išskirti kriterijus, kuriais remiantis pateikiamos ekonomikos augimo apibrėžtys:

- ✓ gamybos pajėgumų didėjimas (J. G. Nellis, D. Parker (2004); M. Parkin (2005); J. C. Cuaresma, G. Doppelhofer, M. Feldkircher (2014); M. Tvaronavičienė, V. Tvaronavičius (2006); V. Snieška (2005); J. W. Lee, K. Hong (2012));
- ✓ šalies vystymosi procesas ir ekonomikos plėtos dalis (D. Dollar, T. Kleineberg, A. Kraay (2013); O. G. Rakauskienė (2006); G. Davulis (2009));
- ✓ realiųjų pajamų didėjimas (D. L. Bennett, R. K. Vedder (2013); R. Vainienė (2005)).

Ekonomikos augimo aiškinimai yra gana panašūs, bet bendriausiąja prasme jis suprantamas kaip bendrojo vidaus produkto (BVP) arba, kitaip tariant, per metus pagamintų prekių ir paslaugų kiekio padidėjimas (Tvaronavičienė, Tvaronavičius, 2006). Teigiama, kad šalys, kurios sugeba didinti savo BVP, potencialiai sukuria sąlygas gyventojų pragyvenimo lygio augimui ir taip gerina gyvenimo aplinką, bet taip pat yra pabrėžiama, kad ekonomikos augimas pats savaime negali garantuoti šalies gerovės. Ekonomikos augimas sukelia neigiamas pasekmes, kurios neišvengiamai lydi didėjančias gamybos ir paslaugų apimtis. Augant ekonomikai mažėja neatkuriami gamtiniai ištekliai, kuriuos mažina didesnės energijos suvartojimo apimtys. Ekonomikos augimo kaštų ir naudos problema yra pagrindinė augimo problema, kurią sprendžia ekonominio augimo teorijos (Lee, Hong, 2012). Ekonomikos augimą lydi ir aplinkos taršos didėjimas, kuris tampa neišvengiama ekonomikos proceso pasekme. Z. Atkočiūnienė (2008) pabrėžia, kad šalies ekonomikos augimas turi daryti kuo mažesnę žalą žmogui bei aplinkai ir sukelti kuo mažesnę visuomenės pasipriešinimą visose socialinio gyvenimo srityse kiekvienoje atskiroje valstybėje ir visame pasaulyje.

Šalies gebėjimas suteikti geresnį gyvenimo lygį jos žmonėms priklauso nuo ilgalaikio ekonomikos augimo tempo. Ekonomikos augimas yra eksponentinis procesas, todėl ilgu laikotarpiu nedidelis ekonomikos augimo tempų skirtumas gali virsti dideliu vidutinio žmogaus pajamų skirtumu (Putterman, Weil, 2010). Todėl ekonomikos augimas turi pasižymėti ilgalaikė nuolatinė ūkio plėtojimo tendencija, kuri turi būti atskirta nuo trumpalaikių gamybos apimties svyravimų, kurie pasireiškia ekonomikos ciklo forma. Ekonominio augimo teorijos atitinkamai tiria ilgalaikius procesus atsiribodamos nuo trumpalaikių gamybos apimties svyravimų. Ekonomikos augimas pasižymi trumpalaikiu augimu, kai šalyje yra aukštas nedarbo lygis, sukauptas didelis kiekis nenaudojamos žemės ir kapitalo, o juos pradėjus naudoti ekonomika pradeda augti. Tačiau pasibaigus ištekliams, gamyba ir ekonomikos augimas nustoja augti, jei nesiimama jokių kitokių priemonių. Tuo tarpu ilgalaikis ekonomikos augimas gali tęstis netgi išnaudojus ir visus išteklius. Tai nulemia darbo ir kapitalo didinimas, o efektyvus jų panaudojimas suaktyvina bendrosios gamybos apimties augimą.

Gamybos veiksnių panaudojimo pobūdis lemia ekstensyvų arba intensyvų ekonomikos augimą. Intensyvus ekonomikos augimas pasiekiamas naudojant tobulesnius gamybos veiksnis ir

pažangias technologijas. Tuo tarpu pasitelkiant papildomus gamybos veiksnius pasiekiamas ekstensyvus ekonomikos augimas.

Žymiausi mokslininkai tyrinėję ekonomikos augimą ir jį sąlygojančius veiksnius yra R. M. Solou, E. Domaras, R. Harodas, D. Hiksas. Jų tyrinėjimuose akcentuojama investicijų, kapitalo, darbo jėgos ir technologijų pažangos lygio svarba ekonomikos augimui. Visuminė gamybos funkcija apibrėžiama kapitalo ir darbo bei visuminės gamybos sąryšiais. Gamybos apimtis, panaudojus tam tikrą kapitalo ir darbo kieki, stipriai įtakoja technologijų lygis. Pažangiausios technologijos, tobulesnės gamybos priemonės – tai mokslo ir technikos pažangos apraiškos, kurios įtakoja ekonomikos augimą ilgu laikotarpiu.

Neoklasikinė ir neokeinsistinė ekonominio augimo teorijos yra dvi pagrindinės dominuojančios ekonominio augimo teorijos. Anot, neoklasikinės ekonominio augimo teorijos ekonomika pasižymi prigimtinio stabilumu ir visiško užimtumo tendencija. Šios teorijos modelis pagrįstas gamybos funkcija. Tuo tarpu neokeinsistinė ekonominio augimo teorija remiasi nuostata, kad makroekonominę pusiausvyrą lemia bendroji paklausa – svarbiausias jos elementas – investicijos. Remiantis pastarosios teorijos nuostatomis, ekonominis procesas yra investavimo proceso funkcija. Lyginant pagrindinių ekonominių teorijų modelius galima teigti, kad neokeinsistinio modelio pagrindinis gamybos veiksnys yra investicijos, o neoklasikinio – gamybos apimties priklausomybė nuo gamybos veiksnių.

Endogeninė augimo teorija yra dabartiniu metu susiformavusi ekonominio augimo teorijų sintezė. Šios teorijos tikslas – endogeninio ekonomikos tempo siekimas. Ekonomikos tempas turi būti lemiamas endogeninės augimo teorijos, kuri grindžiama teiginiu, kad vyriausybės politika ir ekonominiai veiksniai paprastai laikui bėgant pradeda daryti įtaką ekonomikos augimo tempams, todėl jos šalininkai ieško sprendimų, leidžiančių tam įvykti. Šios teorijos šalininkai teigia, kad pagrindinis veiksnys, darantis įtaką BVP augimo tempams trumpuoju laikotarpiu, o ilgesniu laikotarpiu sąlygojantis stabilios valstybės pajamų lygį, yra investicijų norma – ypač investicijų į technologijas, žmogiškąjį kapitalą ir infrastruktūrą.

Ekonomikos augimui analizuoti yra nurodomi du pagrindiniai rodikliai: realiojo BVP augimo tempai ir realiojo BVP, tenkančio vienam šalies gyventojui augimo tempai. Pirmasis rodiklis parodo, kaip ekonomikoje auga sukuriamų prekių ir paslaugų apimtys. Antrasis rodiklis orientuotas į gyvenimo lygio šalyje įvertinimą. Anot G. Davulio (2003), ekonomikos augimas kiekybiniu požiūriu dažniausiai apibūdinamas kaip realiojo BNP, GNP, NP arba jų apimties, tenkančios vienam šalies gyventojui, didėjimo tempais. Remiantis minėtųjų autorių teiginiais galima teigti, kad šalyje pagamintų produktų ir suteiktų paslaugų apimties kitimas per tam tikrą laikotarpį gali sąlygoti ekonominius sunkumus arba pažangą (ekonomikos augimą) ir iki šiol yra pagrindinis ekonomikos augimo matas.

Šalies ekonomikos augimas geriausiai suprantamas kaip per tam tikrą laiką pagamintos produkcijos ir suteiktų paslaugų apimtys kitimas arba paprasčiau, kaip BVP padidėjimas per tam tikrą laikotarpį. Remiantis augimo teorijomis, ekonomikos augimą sąlygoja investicijos bei gamybos veiksniai. Minėtųjų veiksmų panaudojimo pobūdis lemia intensyvių arba ekstensyvių ekonomikos augimą. Ekonomikos augimas šalyje lydimas socialinės gerovės kilimo, sudaro sąlygas žmonių gyvenimo kokybei ir pragyvenimo lygiui gerėti, darydamas kuo mažesnę žalą žmogui bei aplinkai.

1.1.2 Šalies ekonomikos augimą apibūdinantys veiksniai ir jų pagrindimas

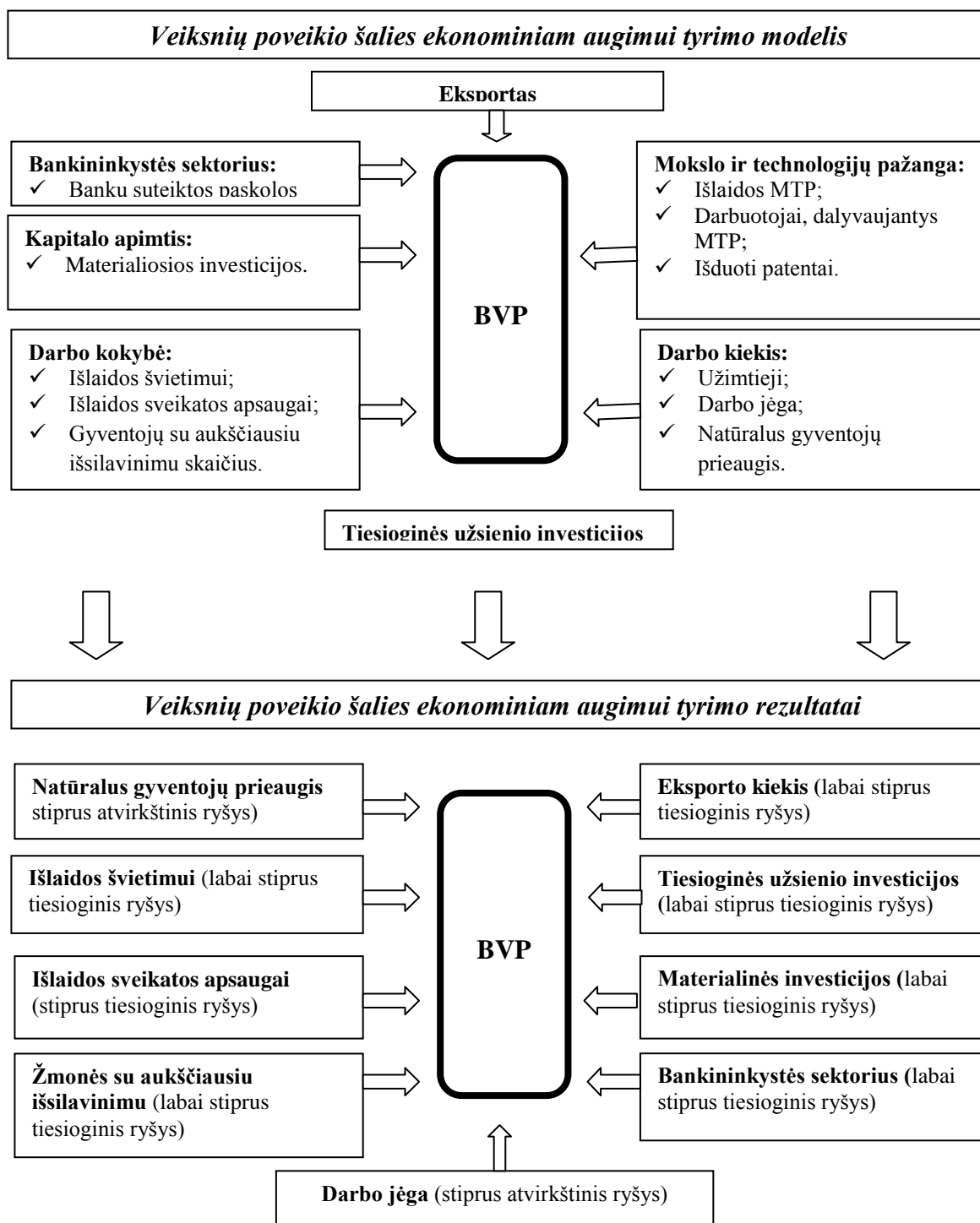
Visuotinai priimta, kad ekonomikos augimą lemia trys gamybos veiksniai – žemė, darbas ir kapitalas, prie kurių taip pat priskiriamas ir verslumas (Potelienė, Tamašauskienė, 2014). Klasikiniuose augimo modeliuose, tokiuose kaip E. D. Domaro, R. M. Solou, D. Hiksio, R. F. Harodo, akcentuojami darbo, kapitalo, gamtinių išteklių ir technologijos pažangos įtaka ekonomikos augimui. M. Tvaronavičienė ir V. Tvaronavičius (2006) teigia, kad dabartiniu laikotarpiu kuriami ir plėtojami nauji ekonominės teorijos modeliai, vadinami „endogenine“ ar naująja augimo teorija (R. Lucas, R. Barro, P. Romer), kuriuose pabrėžiama, kad rinka, reaguodama į gamtinių išteklių ribotumą, automatiškai paskatins endogeninius technologinius pokyčius, kurie savo ruožtu sumažins gamtinių išteklių poreikį ir svarbą ekonomikos augimui. Ikiindustrinėje ekonomikoje pagrindiniai ekonominiai ištekliai buvo gamtiniai ištekliai – pirmiausia žemė, industrinėje – kapitalas, o poindustrinėje – žinios ir darbas, o patį ūkio veiksmingumą lemia inovacijos. Mokslo ir technikos pažangos sąlygomis prioritetas teikiamas kvalifikuotesniems darbo ištekliams, kurie šiuolaikinėje inovacijų politikoje traktuojami kaip vienas svarbiausių inovacinį augimą lemiančių veiksnių (Jucevičius, Kriaučionienė, Šajeva, 2008). Remiantis ekonomikos augimą analizavusių mokslininkų tyrimais (J. W. Lee, K. Hong (2012); J. C. Cuaresma, G. Doppelhofer, M. Feldkircher (2014)), svarbiausiais šalies ekonomikos augimą sąlygojančiais veiksniais galima išskirti: darbo jėgą (užimtumą ir nedarbo lygį), technologinę pažangą, tiesiogines užsienio investicijas, tarptautinę prekybą (importą ir eksportą) bei žmogiškąjį kapitalą.

Prie svarbių ekonomikos augimui veiksnių M. K. Hassan, B. Sanchez ir J. S. Yu (2011) priskiria ir bankininkystės sektoriaus vykdomą politiką. Autoriai teigia, kad bankininkystės sektoriaus pagrindinis tikslas ilgą laiką buvo taupymo ir investavimo poreikių tenkinimas, perskirstant lėšas tarp ekonominės veiklos sričių. Tokia bankų veikla buvo puikus ekonomikos augimo ir plėtros atspindys bei rezultatas. Finansinio tarpininkavimo institucijų veikla vis labiau yra įvardijama kaip ekonomikos augimo priežastis, o ne pasekmė, kuri atitinkamai veikia šalies BVP kitimą. Pasak R. I. Barro (2003), bankų sektorius per socialinius veiksmus daro įtaką ekonomikos augimui. Autorius kartu su G. S. Becker nustatė ryšį tarp gimstamumo, finansinio tarpininkavimo

bei užimtųjų skaičiaus. Atliktas tyrimas parodė, kad bankinio sektoriaus vystymasis skatina darbo jėgą ieškoti geriau apmokamo darbo ir judėti į perspektyvesnius ekonomikos sektorius, o tai turi įtakos gimstamumo mažėjimui.

Pastovaus ekonomikos augimo šalyje padeda siekti fiskalinė politika. Vykdamas fiskalinę politiką šalyje siekiama ekonomikos stabilizacijos įgyvendinant jos pagrindinius tikslus: išlaidų ir įplaukų reguliavimas, pastovus ekonomikos augimas ir žemas nedarbo lygis. Pagrindinės fiskalinės politikos priemonės yra mokesčių rinkimas ir surinktų lėšų skirstymas siekiant reguliuoti ekonominį aktyvumą. Fiskalinės politikos poveikį ekonomikos augimui tyrinėjo M. J. Boskin (2012). Jo atliktas tyrimas parodė, kad skatinančios ir stabdančios fiskalinės politikos priemonių naudojimas atitinkamais ekonomikos ciklo etapais padeda stabilizuoti ekonomikos padėtį. Ekonomikos pakilimo laikotarpiu, anot klasikinės teorijos, reiktų taikyti stabdančiąją fiskalinę politiką, dėl ko mažėtų gamyba, pajamos, bet dėl sumažėjusios palūkanų normos būtų užtikrinamos investicijos.

Ekonomikos augimo veiksnių įtaką BVP augimui Lietuvoje tyrė M. Tvaronavičienė ir V. Tvaronavičius (2006). Autoriai patvirtina minėtųjų mokslininkų išskirtų veiksnių svarbą ekonomikos augimui. Jie koreliacinės regresinės analizės metodu nustatė, svarbiausius veiksnius, kurie turi poveikį šalies ekonomikos augimui. Analizei atrinkti ekonomikos teoretikų pripažinti, kiekybinėmis vertėmis apibrėžiami rodikliai, kurie apibūdina pagrindinius ekonomikos augimo veiksnius: kapitalą, darbo kiekį ir kokybę, mokslo ir technikos pažangą, kapitalą ir tiesiogines užsienio investicijas, bankininkystės plėtrą bei eksportą.

1.1 pav. Veiksmų poveikio šalies ekonomikos augimui tyrimo modelis ir rezultatai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Tvaronavičienė, M., Tvaronavičius, V. (2006). Kai kurie Lietuvos ekonominio augimo aspektai.

Autorių atlikta analizė parodė, kad iš analizuotų veiksmų (sudaryto tyrimo modelio) BVP stipriausią ryšį turi su: darbo jėgos kiekiu, natūralaus gyventojų prieaugiu, išlaidomis švietimui bei sveikatos apsaugai, bankininkystės sektoriaus plėtra, gyventojų su aukščiausiu išsilavinimu skaičiumi, materialiosiomis ir tiesioginėmis užsienio investicijomis, taip pat su eksportuojamų iš šalies prekių kiekiu. Nustatyti ryšiai vertinami kaip labai stiprūs arba stiprūs. Analizės išvadose pabrėžiama, kad į gautus tyrimo rezultatus reiktų atsižvelgti formuojant bei vykdant šalies

ekonominę politiką, siekiant ekonomikos augimo. Valstybė skatindama ir kurdama palankų klimatą materialioms bei tiesioginėms investicijoms, didindama išlaidas švietimui ir sveikatos apsaugai, investuodama į darbo kokybę, plėtodama tarptautinės prekybos ryšius greičiau likviduotų šalies atsilikimą nuo išsivysčiusių šalių ir taip gerintų šalies gyventojų gyvenimo kokybę bei lygį.

Apibendrinant galima teigti, kad remiantis ekonomikos augimo teorijomis, svarbiausi veiksniai lemiantys ekonomikos augimą yra investicijos ir gamybos veiksniai. Endogeninė augimo teorija pabrėžia investicijų į technologijas, žmogiškąjį kapitalą bei infrastruktūrą svarbą ekonomikos augimui. Daugelis mokslininkų vieningai sutaria, kad pagrindiniai veiksniai sąlygojantys ekonomikos augimą yra tarptautinė prekyba, darbo jėga, žmogiškasis kapitalas, tiesioginės užsienio investicijos ir mokslo ir technologinė pažanga. Prie minėtųjų veiksnių M. K. Hassan, B. Sanchez ir J. S. Yu bei M. J. Boskin įtraukia bankininkystės sektorių ir fiskalinę politiką.

Toliau remiantis moksline literatūra, detaliam analizuojami būtent tie veiksniai, kurie apibendrinus mokslininkų tyrimus ir nuomones, labiausiai sąlygoja šalies ekonomikos augimą: tarptautinė prekyba, darbo jėga, žmogiškasis kapitalas, tiesioginės užsienio investicijos ir mokslo ir technologinė pažanga. Kitų veiksnių – bankininkystės sektoriaus bei fiskalinės politikos poveikio ekonomikos augimui analizė moksliniuose šaltiniuose nėra išplėtotą, todėl jie detaliam neapartami, nors ir naudojami tolesnėje analizėje.

1.1.2.1 Tarptautinės prekybos įtaka ekonomikos augimui

Vis sudėtingesnėje globalizacijos veikiamoje tarptautinio verslo aplinkoje tarptautinė prekyba yra viena globalizacijos pagrindinių skatinamųjų jėgų, todėl jos plėtra tampa svarbia ir būtina ekonomikos augimo ir vystymosi sudedamąją dalimi (Rakauskienė, 2006). Tarptautinės prekybos naudą ekonomikos augimui patvirtina ir T. Singh (2010). Autorius teigia, kad skatinant laisvą prekybą esminį indėlį reikia priskirti Pasaulio prekybos organizacijai (PPO) ir Bendrajai muitų ir prekybos sutarčiai (GATT). Ekonomikos atvirumas ir rinkos ekonomika lemia didesnius prekybos kiekius, pritraukia didesnes investicijas iš užsienio, o visa tai kartu nulemia sparčiau augančią ekonomiką (Tsen, 2010).

Besivystančioms šalims, kurios paprastai atsilieka nuo ekonomiškai išsivysčiusių šalių, tarptautinė prekyba yra galimybė ne tik užmegzti ryšius su išsivysčiusiomis šalimis, bet ir perimti naujausias technologijas, kurios gali tapti pagrindiniu produktyvios gamybos šaltiniu. Anot K. Montvilaitės ir D. Ruplienės (2011), mažos ekonomikos priešingai nuo didelių beveik neturi galimybių užtikrinti ekonomikos augimą per autonominį, save išlaikantį vidaus augimą. Kuo mažesnė šalis, tuo atvirumo poveikis augimui didesnis. Augimo sąsajos su prekybos atvirumu yra nepriklausomos nuo to, kaip matuojamas prekybos atvirumas: per prekybos politikos atvirumą ar per prekybos apimtį (importo ir eksporto vertės vidurkį, padalytą iš BVP vertės). Praktiniai tyrimai

rodo, kad importo dalis BVP sandaroje rodo specializacijos ir konkurencijos didėjimą, todėl tiek eksportas, tiek importas yra potencialūs šalies ekonomikos vystymosi stimulatoriai (Čiburienė, Zaharieva, 2006). Šalys eksportuos tuos produktus, kuriuos pagamina naudodamos savo gausius ir pigius gamybos veiksnius, o importuos tai, kam gaminti turi ribotus išteklius. Importas prie šalies ekonomikos augimo prisideda tuo atveju, jei padeda išplėsti šalies technologinį lygį. Kitu atveju didelės vartojimo prekių importo apimtys neigiamai nulemia ilgalaikį ekonomikos augimą, nes importas sąlygoja žemą taupymo normą ir stiprią priklausomybę nuo importuojamų produktų.

Daugelio autorių eksportas, kaip viena tarptautinės prekybos sudedamųjų dalių, yra laikomas ekonomikos augimo šaltiniu. Eksporto šakos apimčių didėjimas, didina ir gamybos apimtį, o tai lemia ekonomikos augimo didėjimą. Tačiau eksporto augimas ne visada teigiamai nulemia ekonomikos augimą. Augančios eksporto apimtys gali nulemti pagrindinio biudžeto pajamų šaltinio - pridėtinės vertės mokesčio mažėjančias įplaukas į šalies biudžetą. Dar vienas neigiamas eksporto augimo aspektas yra staigus turimų išteklių panaudojimas, kuris ateityje gali sudaryti sunkumų toliau plėtojant tarptautinę prekybą. W. H Tsen (2010) pastebi, kad ryšys tarp tarptautinės prekybos ir ekonomikos augimo vis dar išlieka diskusijų objektu, nes nėra vieningo susitarimo dėl eksporto įtakos ekonomikos augimui. Moksliniuose darbuose analizuojant tarptautinės prekybos ir ekonomikos augimo sąsajas, dažnai išskiriama eksporto inicijuota augimo hipotezė (ELG). Pastarosios esmė nusakoma taip: didėjant eksportui, ekonomikos augimo tempai spartėja. K. Montvilaitė ir D. Ruplienė (2011) apibūdindamos ELG hipotezės esmę remiasi Sentsho (2002) mintimis, kuris teigia, kad ELG – ekonominės plėtros strategija, kurioje eksportas ir tarptautinė prekyba yra pagrindiniai veiksniai šalies ekonomikos augimo ir plėtros strategijoje. Jis pastebi, kad pastaruoju laikotarpiu dėl faktinės ir galimos ekonominės naudos visas pasaulis (tiek besivystančios, tiek išsivysčiusios šalys) pereina prie ELG strategijos. Toks pasirinkimas grindžiamas tuo, kad eksporto augimas didina gamybos apimtį, vartojimą ir užimtumą, o visa tai nulemia šalies produkcijos paklausos didėjimą. Maža to, dėl sėkmingai augančio eksporto sektoriaus įmonės gali pasiekti masto ekonomiją, o tai nulemia sąnaudų sumažėjimą, kas gali sąlygoti tolesnį produktyvumo didėjimą.

Apibendrinant analizuotą literatūrą galima teigti, kad tarptautinės prekybos nauda ekonomikos augimui šalyje pasireiškia per eksportą. Eksportas prie ekonomikos augimo prisideda efektyviai panaudojant turimus pajėgumus, gamybos augimu, kuri paremta masto ekonomija sąlygojančia vieneto gamybos kaštų ir kainos mažėjimą, technologinės pažangos skatinimu.

1.1.2.2 Nedarbo lygio bei užimtumo įtaka ekonomikos augimui

Šiuolaikinėje rinkoje darbo jėga yra specifinis produktas. Ieškodami darbo žmonės parduoda ne tik fizinę ir protinę jėgą, bet ir įgūdžius, sugebėjimus, laiką. Remiantis tarptautiniais standartais

darbo jėgos ir ekonomiškai aktyvių gyventojų sąvokos yra sinonimai. Kaip statistinis rodiklis, darbo jėga apibūdina ekonomiškai aktyvų gyventojų skaičių.

Užimtumo didinimas suteikia galimybę ne tik skatinti ekonomikos augimą, bet ir mažinti socialines problemas tokias, kaip vidutinio socialinio sluoksnio didėjimą, kuris garantuoja valstybės stabilumą.

Remiantis Tarptautinės darbo organizacijos standartais, užimtumas ir nedarbas gali būti laikomas viena kitą papildančiomis charakteristikomis, kurios atspindi bendrą ekonominės situacijos stabilumą. Nedarbas gali būti laikomas viena iš svarbiausių priežasčių, kuri nulemia neefektyvaus darbo jėgos ir kitų gamybos išteklių panaudojimą. O. G. Rakauskienė (2006) pažymi, kad kai ekonomika nepajėgi sukurti pakankamai darbo vietų norintiems ir galintiems dirbti, tai šalis praranda vertingų resursų, t. y. netenka dalies nacionalinio produkto – jis lieka nepagamintas.

Empirinė nedarbo ir ekonomikos augimo priklausomybė, kuomet 2-3 proc. faktinio BVP pokytis siejamas su 1 proc. nedarbo lygio pokyčiu priešinga kryptimi, vadinama Okuno dėsnium. Šiuo dėsnium aiškinama, kad jei faktinis nedarbo lygis didesnis už natūralų nedarbo lygį 1 proc., o gamyba sumažėja 2-3 proc., tuomet atotrūkis tarp faktinio BVP ir potencialaus BVP sudaro vidutiniškai 2,5 proc. Esant nedarbo lygiui nuostolis dėl sumažėjusios gamybos gali būti apskaičiuotas būtent nedarbo lygio ir faktinio BVP santykiu 1:2,5. Šią priklausomybę tarp nedarbo lygio ir faktinio BVP įrodė žymus makroekonomikos specialistas Arthur M. Okun. Tačiau minėtasis dėsnis, kylant darbo našumui ir į gamybinę veiklą įsitraukus moterims, galiojo neilgai (Okun, 1975). Nuo 1970 m. Okuno konstanta pradėjo kisti iki 2,5. Dėl darbo jėgos ir darbo našumo augimo, gamybos masto augimas turėtų būti mažiausiai lygus normaliam augimo tempui, kad nedarbo lygis nekiltų. Tam, kad nedarbo lygis išliktų pastovus, gamybos augimas turi būti lygus darbo jėgos augimo ir darbo našumo augimo sumai (Blanchard, 2007). D. ir M. C. Marins, C. ir A. G. Socol (2011) pažymi, kad nedarbo lygis gali būti priklausomas nuo tokių veiksnių, kaip šešėlinė ekonomika, užsienio darbo jėgos paklausa, darbo jėgos mobilumas, darbo rinką reglamentuojančių įstatymų.

Didėjantis nedarbas didina emigracijos srautus, dėl to prarandami gabūs ir valstybės dėka išsilavinimą įgiję žmonės, kurie turi paklausą kitose šalyse (Rudzkienė, Burinskienė, 2007). Žmogaus fizinis ir intelektualinis potencialas, o ne pats žmogus, yra laikomi darbo jėga. Pagaminti daugiau bendrojo vidaus produkto geba tos šalys, kurios yra turtingos kvalifikuotais ir gausiais darbo ištekliais.

Efektīvus darbo jėgos panaudojimas padeda sukurti didesnę bendrąją šalies produktą. Tuo tarpu didėjantis užimtumas garantuoja ne tik šalies stabilumo bei gyventojų gerovės užtikrinimą, bet ir sudaro spartaus ekonomikos augimo prielaidas.

1.1.2.3 Žmogiškojo kapitalo įtaka ekonomikos augimui

Anot K. Montvilaitės ir D. Ruplienės (2011), darbo jėgos skaičiaus augimas didina išleidžiamos produkcijos kiekį, tačiau darbo įnašas gaminant produkciją priklauso ne tik nuo jo kiekio, bet ir nuo kokybės. Tradicinės ekonomikos augimą lemia proto kiekis (žinių kiekis, įgūdžiai), o modernios ekonomikos augimą - proto kokybė (intelektas, išsilavinimas). Industrinėse šalyse spartų ekonomikos augimą labiausiai lemia darbo jėga, kuri išsiskiria disciplinuotumu, aukštu išsilavinimo ir kvalifikacijos lygiu, lengvai prisitaiko prie technologijų ir organizacinių pokyčių. Švietimas yra pagrindinis veiksnys, kuris didina ne tik įgūdžių lygį individams, bet veikia ir patį žmogiškąjį kapitalą. Kaip jau minėta, žmonės, pasižymintys aukštu kvalifikaciniu lygiu, padidina bendrąjį gamybos lygį, todėl sėkmė darbo rinkoje, ekonomikos augimas priklauso nuo individų gebėjimų ir kompetencijų. V. Gižienė ir Ž. Simanavičienė (2012) remdamosi Hartog (2001) teigia, kad žmogiškojo kapitalo teorija yra susijusi su švietimu ir darbo užmokesčiu. Minėtoji žmogiškojo kapitalo teorija buvo sukurta tuo metu, kai akademinio išsilavinimo ir darbo vietos mokymas buvo laikomas pagrindiniu ir turbūt vieninteliu ekonominės sėkmės šaltiniu. Kuo aukštesnį išsilavinimą žmogus įgyja, tuo daugiau jis laikosi šiuolaikinės gamybos reikalavimų. Autorės taip pat pažymi, kad žmogiškojo kapitalo formavimo pagrindas yra išsimokslinimas, todėl daug daugiau dėmesio reikia skirti ekonominiams švietimo ir mokslo aspektams, kadangi efektyvaus švietimo potencialo panaudojimas yra pagrindinė visuomenės ekonominio ir socialinio stabilumo sąlyga.

Norint skatinti BVP, tenkančio vienam gyventojui, augimą būtina taupyti ir investuoti į žmogiškuosius išteklius tam, kad būtų sukauptas žmogiškasis kapitalas. M. Butkus ir K. Matuzevičiūtė (2009) žmogiškąjį kapitalą apibūdina, kaip sukauptą žinių ir gebėjimų fondą, kuris pasireiškia kaip išsilavinusi ir kvalifikuota regiono darbo jėga, ir gali būti išmatuotas metų, kuriuos žmogus praleido besimokydamas, skaičiumi. Žmogiškojo kapitalo apimtis gali būti padidinta per formalųjį ir neformalųjį švietimą ir/arba mokymą darbo vietoje. H. A. Goldstein ir C. S. Renault (2004) teigia, kad žmogiškasis kapitalas, kaip ir žinių kūrimas bei cirkuliacija, gali būti įvardijami kaip pirminiai ekonomikos augimo veiksniai.

Mankiw, Romer ir Well (1992) pateiktame patobulintame Solow-Swan modelyje, žmogiškasis kapitalas įtraukiamas kaip gamybos veiksnys. Pasitelkdami Cobb-Douglas gamybos funkciją, autoriai žmogiškąjį kapitalą įkomponavo kaip dar vieną gamybos veiksnį (Butkus, Matuzevičiūtė, 2009). Įrodyta, kad pajamos, tenkančios vienam gyventojui, priklauso nuo dviejų pagrindinių veiksnių: akumuliuoto materialaus kapitalo apimties vienam dirbančiajam ir vieno dirbančiojo sukaupto žmogiškojo kapitalo kiekio. Padidėjęs kapitalo kiekis vienam darbuotojui

arba aukštesnis įgūdžių lygis didina gamybą, tenkančią dirbančiajam. Kaip ir fizinis, taip ir žmogiškasis kapitalas pasižymi mažėjančia grąža.

Aukštesnis žmogiškojo kapitalo naudojimo lygis didina pagamintos produkcijos apimtis ir tuo pačiu skatina investicijas į fizinį kapitalą. Esant aukštam žmogiškojo kapitalo lygiui šalyje, galima didesnė gamybos apimtis su turimu fiziniu kapitalo lygiu, o tam pačiam investicijų lygiui, tenka didesnis nusidėvėjimo lygis ir aukštesnis pastovus kapitalas stabilioje būsenoje. D. Miles ir A. Scott (2002) pažymi, kad ilguoju laikotarpiu gamyba vienam darbuotojui priklauso nuo to, kiek visuomenė taupo, ir nuo to, kiek ji išleidžia švietimui. Daug aukštesnį stabilios būsenos gamybos vienam darbuotojui lygį valstybės gali pasiekti, jei jose daugiau taupoma arba skiriamos didesnės lėšos švietimui.

Žmogiškąjį kapitalą sudaro žinios, kompetencija, įgūdžiai, išsilavinimas ir gebėjimai, kurie sąlygoja individo produktyvumą, taip nulemia visuomenės gerovę ir visos šalies ekonomikos augimą. Žmogiškasis kapitalas apima įgytas žmogiškąsias savybes, kurios įgalina individą gauti pajamas.

1.1.2.4 Tiesioginių užsienio investicijų įtaka ekonomikos augimui

Šiuolaikinė pasaulio ekonomika negali sėkmingai vystytis be užsienio investicijų. Užsienio investicijos yra svarbus ekonomikos procesas, per kurį užsienio valstybės ir privačios bendrovės bei įmonės investuoja į kitos šalies bendrovių kapitalą, technologijas ir inovacijas (Pekarskienė, Laskienė, 2012). E. Pelinescu ir M. Radulescu (2009) teigia, kad tiesioginės užsienio investicijos yra pats efektyviausias ir saugiausias būdas šalims integruojantis į pasaulinę ekonomiką.

Investicijų didinimas į šalies ūkį yra viena iš veiksmingiausių priemonių, skatinant ne tik bendrą ekonomikos augimą, bet ir prisidedant prie struktūrinių permainų, kurių dėka ekonomikos augimo tempai įgautų stabilumą (Tomaševič, Mackevičius, 2010). Anot E. Nur Ozkan – Gunay (2011), pasiektas ekonomikos stabilumas šalyje dar stipriau skatina tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą.

V. Tomaševič ir J. Mackevičius (2010) pažymi, kad investicijos turi labai didelę reikšmę kiekvienos šalies ekonomikos plėtrai ir visuomenės gerovei, be to, nemažiau svarbi jų reikšmė ir įmonėms. Investicijos vienas iš svarbiausių veiksnių, kuris garantuoja įmonių veiklos tęstinumą, finansinės būklės stabilumą, plėtos ir konkurencingumo skatinimą bei įgyvendinimą. Investicinio aktyvumo lygis ir investicinės veiklos apimtys yra sėkmingos įmonių ilgalaikės ir efektyvios veiklos pagrindas. R. Norvaišienė (2005) pažymi, kad investicijų reikšmė sprendžiant tam tikras įmonių, šalies ekonomikos ar viso ūkio problemas gali būti apibūdinama šiomis nuostatomis:

- ✓ investicijos yra pagrindinis gamybinio potencialo formavimo šaltinis;
- ✓ svarbus ekonomikos plėtos strateginių tikslų įgyvendinimo mechanizmas;

- ✓ pagrindinis veiksnys, darantis įtaką ilgalaikiai kapitalo struktūrai formuoti;
- ✓ svarbiausia įmonių rinkos vertės augimo užtikrinimo sąlyga;
- ✓ pagrindinio ilgalaikio materialiojo ir nematerialiojo turto atkūrimo priemonė;
- ✓ vienas efektyviausių šalies ir įmonės veiklos rizikos valdymo instrumentų.

Tiesioginės užsienio investicijos išskiriamos kaip vienas iš svarbiausių ekonomikos augimo veiksnių, todėl atliekama nemažai tyrimų, siekiant išsiaiškinti jų poveikį šalies ekonomikos plėtrai (Pekarskienė, Laskienė, 2011). Tiesioginių užsienio investicijų įtaka jas priimančios šalies ekonomikos augimui D. Ruplienė ir L. Garšvienė (2008) aiškina bendrojo vidaus produkto didėjimu, geresniu darbo jėgos panaudojimu, naujų technologijų priėmimu. Tuo tarpu I. Pekarskienė ir D. Laskienė (2011), remdamosi užsienio autoriais, nurodo, kad TUI daro įtaką investicijas priimančios šalies ekonomikos augimui tokiais būdais:

- ✓ padidina vietinės šalies kapitalą;
- ✓ diegia naujas technologijas ir technines žinias;
- ✓ padidina vietinę konkurenciją;
- ✓ plėtoja, tobulina žmogiškuosius išteklius;
- ✓ skatina naujų darbo vietų atsiradimą;
- ✓ teigiamai veikia mokėjimo balansą;
- ✓ didina šalies biudžeto pajamas.

Apibendrinant autorių teiginius galima teigti, kad TUI daro teigiamą poveikį šalies ekonomikos augimui, nes didina pagrindinį priimančios šalies fizinį kapitalą, nulemia aukštos darbo jėgos atėjimą į šalį ir tuo pačiu sąlygoja priimančios šalies technologinės pažangos plėtrą. Tačiau mokslinėje literatūroje išskiriamas ir neigiamas TUI poveikis ekonomikos augimui. Remiantis E. Pelinescu, M. Radulescu (2009), D. Laskienės, I. Pekarskienės (2011), E. Nur Ozkan – Gunay (2011), D. Ruplienės ir L. Garšvienės (2008) teiginiais, galima išskirti šiuos neigiamus TUI poveikio ekonomikos augimui aspektus: vietinio kapitalo ištraukimas, ekonominės rentos pasiėmimas, didėjanti šalies valdžios priklausomybė nuo užsienio investuotojų, poveikis šalies ūkio restruktūrizacijai, asinchroniškos ūkio plėtos skatinimas, technologinės priklausomybės susidarymas, kultūrinių pokyčių inicijavimas. Tačiau D. Laskienė ir I. Pekarskienė (2011) pabrėžia, kad šalys, kurios stokoja finansinių išteklių, dažniausiai nepaiso neigiamų TUI veiksnių įtakos ir įvairiais būdais skatina TUI. Viena iš tokio poelgio priežasčių yra nuomonė, kad užsienio įmonės yra efektyvesnės ir dėl to jų produktyvumo pranašumas gali nutekėti į vietines įmones.

Trumpai tariant, sėkmingas šalies ekonomikos augimas bei jo stabilumo garantavimas didžia dalimi yra nulemiamas tiesioginių užsienio investicijų, kurios gali būti traktuojamos kaip vienu iš svarbiausių ekonomikos augimą lemiančių veiksnių. Jų svarba grindžiama šalies ekonominės plėtos, įmonių efektyvesnės veiklos bei visuomenės gerovės užtikrinimu. Tiesioginių užsienio

investicijų atėjimas į priimančiąją šalį sąlygoja pokyčius, kurie vienu metu gali daryti teigiamą ir neigiamą įtaką šalies ekonomikos augimui. Bet dažniausiai siekiamos geresnės finansinės padėties šalys nepaiso neigiamo TUI poveikio ir renkasi TUI skatinimo politiką.

1.1.2.5 Mokslo ir technologinės pažangos įtaka ekonomikos augimui

Vienas iš pagrindinių veiksnių, kuris lemia šalies ekonomikos augimą, yra mokslo ir technologijos pažanga. Technologinė pažanga suprantama kaip naujų technologijų kūrimas ir jų taikymas bei diegimas įvairiose srityse. Jei didesnis produktyvumas pasiekiamas su tais pačiais ištekliais, tuomet pažanga laikoma neutralia. Kita vertus, technologinės pažangos dėka galima sumažinti arba padidinti darbo jėgos ar kapitalo poreikį. Anot N. Šedžiuvienės ir J. Veinhardt (2010), technologinė pažanga siejama ne tik su moksliniu ar technologiniu naujumu, atradimu, bet su organizacijos nuolatinio mokymosi procesu, organizacijos gebėjimais integruoti bei panaudoti išorines ir vidines kompetencijas prisitaikant prie besikeičiančios aplinkos. Empreneriškumo įgūdžiai yra vienas iš naujovių šaltinių, kurių pagalba organizacijos yra įgalinamos kurti inovacijas, panaudojant originalumą ir galimybes, kurių kitos tradicinės organizacijos nemato. Empreneriai nuolat ieško naujų galimybių verslo plėtrai bei technologinių naujovių įgyvendinimui (Startienė, Pridokas, 2012). Ne tik naujų technologijų sukūrimas, bet ir sėkmingas jų panaudojimas turi lemiamą reikšmę ilgalaikiam ekonomikos augimui.

Ekonominių resursų transformacija iš žemesnio produktyvumo lygio į aukštesnį lygį, naujų resursų sukūrimas, globalus verslo institucijų ar net valstybių konkurencingumo užtikrinimas yra sąlygojami inovacijų dėka. Inovacijos kuriamos naujų žinių pagrindu, kurios sukuriamos investicijų į mokslinius tyrimus ir technologinę pažangą dėka. P. Braunerhjelm (2010) pažymi, kad žinių augimas, esant pastoviam kapitalui ir darbui, skatina našumo, gamybos ir tuo pačiu ekonomikos augimą. Siekiant padidinti gamybą galima didinti pagrindinį kapitalą, didinti užimtumą arba didinti gamybos veiksnių produktyvumą (Miles, Scott, 2002). Kadangi gamybos augimą nulemia technologinė pažanga ir kapitalo apimtys didėjimas, o pastaruoju palaikyti augimo visą laiką negalima, tuomet tik technologinė pažanga gali sąlygoti gamybos augimą. Todėl galima teigti, kad nuolatinė technologinė pažanga būtina nuolatiniam ekonomikos augimui palaikyti (Blanchard, 2007).

Technologinės pažangos įtaka ekonomikos augimui, puikiai iliustruoja patobulintas Solow ekonomikos plėtros modelis. Pastarasis parodo, kad tik technologijos pažanga gali paaiškinti gyvenimo lygio kilimą. Visuomenės našumas didėja būtent dėl technologinės pažangos ir kitų veiksnių poveikio, o didėjantis darbo efektyvumas ir parodo technologijos pažangą. Ilgalaikį gyvenimo lygio augimą galima paaiškinti į Solow modelį įtraukus technologinės pažangos didėjimo tempą. Produkcijos vienam dirbančiajam didėjimo tempas priklauso tik nuo technologinės pažangos

tempo, kuris paaiškina nuolatinį gyvenimo lygio kilimą, esant stabiliai ekonomikos būsenai. Egzistuoja ryšys tarp technologinės pažangos, kuri didina darbo našumą, ir realaus mokamo darbo užmokesčio: kuo našumas didesnis, tuo mažesnes kainas, kai minimalusis darbo užmokestis yra pastovus, nustato įmonės, todėl jų mokamas realusis darbo užmokestis padidėja. Našumui didėjant, tiek pat turi padidėti ir realusis darbo užmokestis (Blanchard, 2007).

Mokslo ir technologijų skatinimas bei plėtojimas šalies ekonomikos augimą gali perkelti iš žemesnio į aukštesnį lygį. Inovacijų dėka yra užtikrinamas ne tik šalies globalus konkurencingumas, bet šalies gyventojų gyvenimo kokybės gerėjimas. Didėjantys technologinės pažangos tempai, didina visuomenės našumą, kuris garantuoja šalies ekonomikos augimą.

1.2 Pajamų nelygybės ir ją lemiančių veiksnių teoriniai dėsniniai

Nors pasaulyje pajamų nelygybė pradėta skaičiuoti palyginti neseniai, tačiau mokslininkai jau spėjo įrodyti, kad pajamų nelygybė stabdo visuomenės ir valstybės raidą. Netolygus pajamų lygis pasižymi neigiama įtaka gyventojų sveikatai, jų išsilavinimo bei švietimo galimybėms, gyvenimo sąlygoms, didėjančiam nusikalstamumui. Pajamų nelygybės lygį šalyje nulemia ekonominiai, politiniai, makroekonominiai, kultūriniai bei demografiniai veiksniai, kurių poveikis išsamiai bus aptariamas šiame skyriuje.

1.2.1 Pajamų nelygybės samprata ir jos matavimas

XX a. antrojoje pusėje ypač imta domėtis pajamų nelygybės problema, analizuojant gyvenimo lygio įtaką gyventojų gyvenimo kokybei, santykinio skurdo bei skurdo ribos susidarymą. XX a. pabaigoje pajamų nelygibe susirūpinta ne tik dėl netolygiai pasiskirsčiusių pajamų, bet ir dėl kitų globalesnių problemų.

Apibrėžiant pajamų nelygybės sampratą, jos priimtino laipsnį visuomenei vyrauja požiūrių įvairovė, nes terminas „nelygybė“ gali apibūdinti politinę, socialinę, rasinę, valdžios ir ekonominę nelygybę (Kelly, 2009). D. Skučienė (2008) išskiria keletą pagrindinių teorinių srautų, su kuriais neišvengiamai siejasi pajamų nelygybės kaip reiškinių analizė. Tai visuomenės struktūrą analizuojančios teorijos, kaip vieną iš struktūros elementų traktuojančios ekonominį aspektą, socialinės gerovės ir socialinio teisingumo teorijos bei pajamų nelygybės matavimo teorijos.

Anot I. Blažienės ir R. Zabaraukaitės (2012), ekonominė nelygybė turi daug skirtingų dimensijų. Ji apima visus ekonominio turto ir pajamų pasiskirstymo visuomenėje skirtumus. Turtinė nelygybė dažniausiai yra didesnė nei pajamų, nes į turto apibūdinimą įeina ir praėjusių laikotarpių sukauptos pajamos ar įsigytos prekės. Reikia pažymėti, kad pajamų diferenciacija yra traktuojama ne vien tik kaip netolygus pajamų pasiskirstymas. Augančią gyventojų pajamų nelygybę šalyje

lemia vis daugiau socialinių - ekonominių problemų, tokių kaip benamystė, nusikalstamumas, skurdas, asocialių šeimų skaičiaus didėjimas.

Ekonominėje literatūroje naudojamos dvi pajamų netolygų pasiskirstymą apibūdinančios sąvokos – pajamų diferenciacija ir pajamų nelygybė. Lietuviškose publikacijose įprastai naudojama diferenciacijos sąvoka, o angliškuose – nelygybės. I. Blažienė (2002) tokią susidariusią situaciją aiškina tuo, kad anglų kalboje pajamų nelygybės terminas yra labai prigijęs ir naudojamas kalbant tiek apie pajamų diferenciaciją, tiek apie pajamų nelygybę. Todėl praktiškai nėra įmanoma šių terminų atskirti.

Trumpai tariant, pajamų nelygybė – gyventojų, namų ūkių ar šalių gaunamos skirtingos pajamos. Siekiant tiksliau apibrėžti ekonominę pajamų nelygybę yra akcentuojami pajamų skirtumai tarp individų ekonomikoje. Paprasčiausią pajamų nelygybės aiškinimą, pasitelkiant „pyrago“ padalijimo pavyzdį, pateikia A. B. Atkinson ir F. Bourguignon (2000). Autoriai aiškina, kad visiška lygybė pasiekama padalijus „pyragą“ į lygias dalis, tačiau atsiradus papildomam veiksniai, kuris iškreipia dalybas, susidaro sąlygos nelygybei.

Ekonominė nelygybė gali susiformuoti dėl įvairių priežasčių: fizinių, asmeninių vertybių, socialinės raidos, politinių, lemiančių pajamų ir išlaidų pasiskirstymą. Nelygybės matavimas padeda įvertinti politinių priemonių, nukreiptų nelygybei mažinti veiksmingumą (Čiulevičienė, Čiulevičius, 2008). 1980 m. atlikti pirmieji pajamų nelygybės skaičiavimai bei su jais susiję analitiniai darbai. Svarbiausias informacijos šaltinis kalbant apie pajamų nelygybę pasaulyje yra Pasaulio bankas. Pastarasis pajamų nelygybę įvardija kaip vieną iš reikšmingiausių indikatorių, nusakančių šalies gerovės lygį, demokratijos, ekonominio išsivystymo svarbą, politinių priemonių tikslingumą.

Siekiant įvertinti pajamų lygybę yra taikomi labai įvairūs metodai. Vieni paprasčiausių metodų, anot D. Skučienės (2008) yra grafiniai: pajamų kreivė, Pareto grafikas, Gini grafikas ir Lorenzo kreivė. Pastaruosius metodus mini ir F. Cowell (2009), tačiau autorius pajamų nelygybės vertinimui siūlo naudoti taip pat kiekybinius įverčius bei rangavimą. Anot F. Cowell (2009), ranginiai matavimai nėra sudėtingi ir juos lengva pritaikyti empiriniuose tyrimuose. Pastarajai pajamų nelygybės matavimo grupei yra priskiriami lygio – struktūros rodikliai:

- ✓ Mediana, kuri parodo pajamas padalijančias gyventojų pajamų eilutę į dvi lygias dalis;
- ✓ Moda, kuri nusako pajamas, kurias gauna didžiausias tiriamų namų ūkių procentas;
- ✓ Kvartiliai dalija variacinę eilutę į keturias lygias dalis. Pirmasis kvartilis atspindi pajamas, kurias gauna 25 proc. mažiausiai pasiturinčių gyventojų. Antrasis kvartilis yra lygus medianai, o trečiasis atskiria 25 proc. didžiausias pajamas turinčių gyventojų nuo likusių 75 proc.
- ✓ Decilės dalija akumuliuotą eilutę į dešimt lygių dalių. Pirmoji decilė – tai tas pajamų dydis, kuris atskiria 10 proc. mažiausias pajamas gaunančių gyventojų nuo 90 proc.

likusiųjų ir t.t. Devintoji decilė žymi ribą, nuo kurios prasideda 10 proc. didžiausias pajamas gaunančių gyventojų dalis;

- ✓ Tarpkvartilinis užmojis – skirtumas tarp trečiojo ir pirmojo kvartilių. Jį skaičiuojant neatsižvelgiama į viršutinius ir apatinius 25 proc. duomenų, o tik į centrinius 50 proc. duomenų, ir tokiu būdu atskiriamos ekstremalios reikšmės;
- ✓ Asimetrisis vidurkis yra pajamų dydis, kuris apibūdina vidutines gaunamas pajamas.

Pastarųjų matavimų taikymas yra gana plačiai paplitęs palyginamosiose analizėse. Nors jie ir plačiai taikomi, tačiau yra kritikuojami dėl informatyvumo stokos bei nesuteikia galimybės palyginti individų pajamų tarpasmeniniame lygmenyje. D. Skučienės (2008) teigimu, aprėpti pajamų nelygybės įvairiapusiškumą vienu indeksu yra sudėtinga, todėl yra konstruojami pajamų nelygybės indeksai. Pastarieji gali būti atspindintys normatyvinį pajamų nelygybės aspektą ir jo neatspindintys (Atkinson, Bourguignon, 2000). Prie normatyvinių pajamų nelygybės indeksų yra priskiriamas Atkinson indeksas, o neturintys normatyvinio aspekto yra Theil indeksas ir Gini koeficientas. Mokslinėje literatūroje įvardijama daug pajamų nelygybės indeksų, tačiau šiame darbe aptariami tik dažniausiai naudojami pajamų nelygybės vertinimo matai.

1.2 pav. Populiariausi pajamų nelygybės įvertinimo matai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis D. Skučiene (2008), F. Cowell (2009)

1905 m. pajamų nelygybės matavimui buvo pasiūlyta Lorenz kreivė. Šia kreive grafiškai parodoma, kokią dalį pajamų gauna namų ūkiai, išdėstyti nuo mažiausiai pasiturinčių iki didžiausias pajamas gaunančių namų ūkių. Esant tolygiam pajamų pasiskirstymui, Lorenz kreivė įgauna 45 laipsnių kampo įstrižainės pavidalą, tačiau pajamų pasiskirstymo netolygumui didėjant Lorenz kreivė tolsta nuo įstrižainės. Tad kuo kreivė yra tiesesnė, tuo pajamų pasiskirstymas tolygesnis. V. Čiulevičienė ir J. Čiulevičius (2008) teigia, kad pagrindinis Lorenz kreivės privalumas jos vaizdžiai parodoma vartojimo išlaidų nelygybė, tačiau vien tik pagal Lorenz koeficientą vertinimo išvados gali būti netikslios, reiktų remtis keletu jį papildančių rodiklių.

A. W. Pedersen (2004) įvardija, kad Gini koeficientas atspindi socialinės gerovės lygį šalyje, nes individai yra linkę savo gaunamas pajamas lyginti su kitų individų gaunamomis pajamomis. Gini koeficientas apskaičiuojamas iš Lorenz kreivės. Jis įvertina plotą tarp Lorenz kreivės ir absoliučios pajamų nelygybės linijos. Šiuo būdu apskaičiuotas santykis, parodo vidutinį populiacijos dalių ir agreguotų pajamų santykių skirtumą (Cowell, 2009). Gini koeficientas gali įgauti reikšmę nuo nulio iki vieneto (atitinkamai nuo 0 proc. iki 100 proc.). Su esminiais pajamų pasiskirstymo netolygumais susiduriama, jei minėtasis koeficientas įgyja didesnę nei 0,30 (arba 30 proc.) reikšmę. Pasak Lietuvos ir užsienio autorių, Gini koeficientas yra geriausia priemonė pajamų nelygybės apibūdinimui, kuri dažniausiai naudojama empiriniuose tyrimuose bei visuotinai priimtina tarptautiniuose palyginimuose. Nors ir taip plačiai naudojamas, bet Gini koeficientas taip pat turi trūkumų. Gini koeficientas gali įgauti visiškai vienodas reikšmes apskaičiuojant jį dviem skirtingoms Lorenz kreivėms. Svarbu ir tai, kad Gini koeficientas neapima visos informacijos apie pajamų pasiskirstymą.

Kitas analizuojamas pajamų nelygybės matas – Atkinson indeksas. Šis indeksas buvo pasiūlytas kritikuojant Gini indeksą. Apibūdindama Atkinson indeksą D. Skučienė (2008) teigia, kad tai indeksas, kuris parodo santykinius socialinės gerovės nuostolius, susijusius su atitinkamu pajamų nelygybės laipsniu (rizika gauti mažesnes pajamas, lyginant su situacija, jei tos pačios pajamos būtų paskirstytos lygiai). Atkinson indekso privalumas – galimybė įvertinti pajamų pasiskirstymo tarp atskirų socialinių grupių judėjimus. Skaičiuojant pastarąjį indeksą įtraukiamas išskirtinis veiksnys – jautrumo parametras, kuris gali varijuoti nuo nulio iki begalybės. Įvertinant parametru reikšmes, X. Wu, J. M. Perloff ir A. Golan (2006), nurodo, kad tyrėjas pasirinkdamas jautrumo parametro reikšmę turi nuspręsti, kuris veiksnys tyrime jam yra aktualus – pajamų nelygybės kilmė ar skurdžiausios grupės pajamos. Jei tyrėjas pasirenka nulinį jautrumo parametru, tuomet pajamų nelygybės kilmė jam nėra svarbi. Jei pasirinktas parametras yra begalybė, tuomet tyrėjas orientuojasi į skurdžiausios grupės pajamų poziciją visose pajamose. Didėjantis jautrumo parametras nurodo nepageidaujamą pajamų nelygybės laipsnį. Normatyvinio aspekto įtraukimas, skaičiuojant Atkinson indeksą, daro jį pranašesnį už Gini koeficientą, tačiau pastarasis vis vien nėra taip dažnai naudojamas kaip Gini koeficientas dėl sudėtingos skaičiavimo metodikos.

Entropijos indeksų pagrindinis bruožas yra jų analitinės savybės (Pedersen, 2004). D. Skučienė (2008) aiškina, kad jei pajamų nelygybė didėja tam tikrame laikotarpyje, galima pasidomėti, ar ji didėjo dėl pokyčių pajamų pasiskirstyme tarp atitinkamų populiacijos pogrupių, ar dėl atitinkamų pajamų šaltinių pasiskirstymo. Būtent H. Theil 1979 m. pasinaudodamas informacijos teorijoje naudojamos entropijos savybėmis pasiūlė Theil entropijos indeksą pajamų nelygybės matavimui. Pastarasis indeksas kinta nuo nulio iki begalybės. Remiantis šiuo indeksu, pajamos pasiskirsčiusios tolygiau, jei indekso reikšmė yra kuo didesnė (didesnė entropija).

Ekonominei nelygybei įvertinti nėra vieno geriausio metodo – kiekvienas metodas turi savų privalumų ir trūkumų. Aprėpti ekonominės nelygybės įvairiapusiškumą vienu indeksu yra sudėtinga (Šileika, Tamašauskienė, Zaleskis, 2009). Į pajamų persiskirstymą visuomenėje kiekvienas pajamų nelygybės matas reaguoja nevienodai. Tarkim, Atkinson indeksas labiau yra siejamas su skurdu, kai tuo tarpu Gini koeficientas yra mažiau jautrus pajamų pasiskirstymui viduriniuosiuose sluoksniuose. Tinkamiausio metodo parinkimas priklauso nuo to, kokį uždavinio tipą spręsti pasirenka tyrėjas bei kokią suformuluoja hipotezę.

Nors pajamų nelygybė pasižymi skirtingomis dimensijomis apibrėžiant jos sampratą, tačiau trumpai tariant ekonominę pajamų nelygybę galima paaiškinti akcentuojant pajamų skirtumus tarp individų ekonomikoje. Ekonominė nelygybė gali būti sąlygota įvairių priežasčių, kurios nulemia netolygų pajamų pasiskirstymą vedantį link socialinių problemų. Nelygybės matavimas yra vienas iš esminių socialinės politikos įrankių, padedančių įvertinti politinių priemonių pajamų nelygybei mažinti veiksmingumą. Siekiant įvertinti bendrą pajamų nelygybės padėtį galima pasitelkti Lorenz kreivę, tačiau tai tik daugiau vaizdinė priemonė. Siekiant išsamesnės analizės tikslinga naudoti Gini koeficientą, kuris yra dažniausiai naudojamas pajamų nelygybės matas moksliniuose tyrimuose dėl aiškios skaičiavimo metodikos.

1.2.2 Veiksniai, lemiantys pajamų nelygybės kitimą

Pajamų nelygybė – reiškinys, sulaukiantis dėmesio tiek politiniuose, tiek akademinuose debatuose daugumoje šalių (Skučienė, 2008). Didesnės lygybės siekimas yra vienas iš svarbiausių socialinės politikos tikslų. Tuo tarpu pajamų nelygybės mastai, reikšmė visuomenėje, jos valdymo kryptys yra aktualūs klausimai keliami ir tiriami akademiniam lygmenyje. Aiškindami pajamų nelygybės atsiradimo priežastis B. Markey – Towler ir J. Foster (2013) pabrėžia, kad atliekant empirinius tyrimus į modelius yra sudėtinga įtraukti visus pajamų nelygybę sąlygojančius veiksniai, ypač psichologinius, todėl dažniausiai modeliuose yra analizuojami globalesni pajamų nelygybę veikiantys faktoriai.

Pajamų nelygybę lemiančių priežasčių suvokimas yra itin svarbus teisingai formuojant socialinius – politinius sprendimus. Todėl itin svarbu identifikuoti pajamų nelygybės ir įvairių reiškinų visuomenėje priežastinius ryšius.

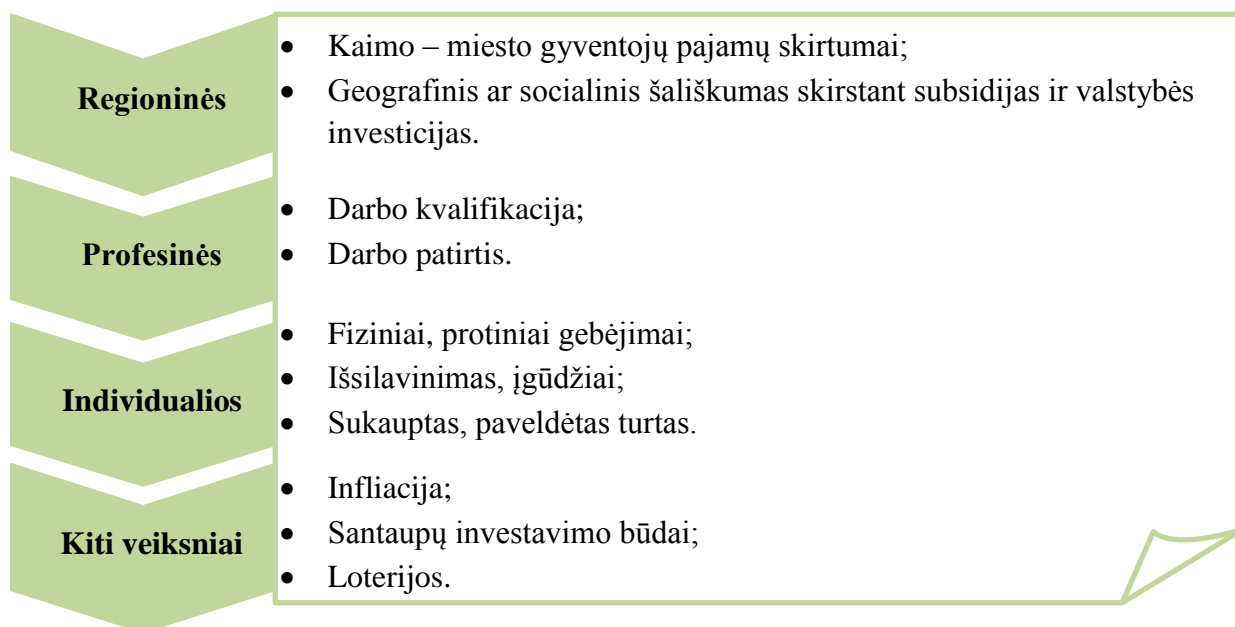
Vyraujančios dvi požiūrių grupės į pajamų nelygybę netiesiogiai nusako pajamų nelygybės susidarymo priežastis. Kaip teigia D. Skučienė (2008), remiantis konservatyviuoju požiūriu, sistema teikia atlygius labiausiai nusipelnusiems (dėl savo pastangų ir sunkaus darbo), taigi *status quo* išlaikymas visuomenėje saugo visų interesus. Pagal radikalų požiūrį, galingieji paprasčiausiai pasinaudoja jėga, prievarta, diskriminaciniais mokesčių įstatymais ir kitais metodais didinti savo

turtą. Taigi pernelyg didelis nelygybės laipsnis visuomenėje gali būti žalingas visuomenės funkcionavimui ir žmonių gerovei.

Kaip teigia I. Blažienė ir R. Zabarauskaitė (2012), pajamos tarp individų pasiskirsto dėl daugelio priežasčių – nevienodo individų turimo turto (fizinio ir finansinio turto bei žmogiškojo kapitalo) ir jo paklausos skirtumų, demografinių veiksnių (namų ūkių dydžio ir sudėties, amžiaus), geografinių veiksnių (regioninės ekonomikos ypatumų, gamtinių ar klimato sąlygų), ar tiesiog sėkmės ir atsitiktinumo. Anot C. Garcka - Perialosa ir E. Orgiazzi (2011), be minėtųjų pajamų nelygybę lemiančių itin svarbus yra žmogiškojo kapitalo veiksnys. Autoriai teigia, kad žmogaus pajamų dydis bei jo darbo perspektyvos priklauso nuo sukauptų žinių ir įgūtų gebėjimų, kitaip tariant nuo sukaupto žmogiškojo kapitalo.

Bene viena svarbiausių priežasčių, kuri nulėmė ekonominės nelygybės didėjimą pasaulyje pastaraisiais metais – didėjanti darbo pajamų nelygybė arba didėjanti darbo užmokesčio nelygybė. E. Harris ir F. Sammartino (2011) bei W. T. Hui (2013) teigimu, tokią susidariusią situaciją nulėmė vis auganti kvalifikuotų darbuotojų paklausa ir santykinai maža jų pasiūla. Inovacijų atsiradimas gamyboje buvo esminis veiksnys, nulėmęs tokius pokyčius darbo rinkoje.

Mokslinėje literatūroje skirtingi autoriai išskiria dar daugiau skirtingų pajamų nelygybės priežasčių. Vieni autoriai labiau pabrėžia asmens individualias savybes bei profesinius gebėjimus, kiti linkę pajamų nelygybės priežastis sieti su regioniniais aspektais.

1.3 pav. Pajamų nelygybės priežastys

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis R. Lazutka (2003), D. Škučiene (2008), C. Perialosa, E. Orgiazzi (2011), B. Markley – Towler, J. Foster (2013), I. Blažienė, R. Zabarauskaitė (2012), K. Amadeo (2014).

Kai kurias pajamų nelygybės priežastis galima vadinti vidinėmis, kitas – išorinėmis. Vidinės priežastys vienaip ar kitaip yra susijusios su namų ūkiais ar jų nariais, per jų aplinkos elementus,

procesus bei charakteristikas. Išorinės priežastys yra siejamos su įvairiais išorinės aplinkos elementais ir procesais, kurių žmonės negali pakeisti ar daryti įtakos jiems: šalies ekonomikos išsivystymo lygis; nedarbas; individualaus verslo sukūrimo ir plėtojimosi sąlygos; lyčių, rasių bei kitokia diskriminacija darbo užmokesčio aspektu; infliacijos lygis; valstybės socialinės programos ir kt.

Anot I. Blažienės (2002), pajamų nelygybės priežastys gali būti subjektyvios ir objektyvios. Tiek subjektyviomis, tiek objektyviomis nelygybės priežastimis autorė įvardija kainų politiką, nevienodą priėjimą prie kreditų rinkų, finansinio kapitalo pasiskirstymo nelygybės augimą, prekybos liberalizavimą ir globalizavimą, darbo taupymo efektą (pasireiškia dėl techninės pažangos), aukštą žmogiškojo kapitalo pasiskirstymo nelygybės laipsnį. K. Amadeo (2014) teigimu, vystantis šalių ekonomikoms viena iš esminių pajamų nelygybės priežasčių tampa prekybos liberalizavimas ir globalizavimas, kuris įgalina finansinio kapitalo pasiskirstymo tarp šalių augimą. Autorius taip pat pabrėžia, kad pigesnės darbo jėgos šalys yra vis labiau „skriaudžiamos“ turtingųjų šalių, todėl taip yra didinama pajamų nelygybė ir atskirtis tarp šalių. Kalbant apie objektyvias pajamų nelygybės priežastis ekonomistas N. Mačiulis (2013) teigia, kad visi gyventojai turi vienodas teises ir galimybes, todėl objektyvių priežasčių socialinei atskirčiai nėra. Ekonomisto teigimu, įstatymai ne tik suteikia galimybę įgyti išsilavinimą, bet ir įpareigoja tėvus pasirūpinti, kad jų vaikai lankytų mokyklą. Todėl žmogus su socialine atskirtimi vedančia į pajamų nelygybę gali atsidurti ne dėl diskriminuojančios valstybės socialinės ir ekonominės politikos, o dėl savo sprendimų.

Remiantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) mokslininkų tyrimais, I. Blažienė ir R. Zabaraukaitė (2012) išskyrė pagrindines per pastarąjį dešimtmetį ekonominę nelygybę pasaulyje paskatinusias priežastis:

- ✓ Gyventojų struktūros pokyčius, susijusius su augančiu vienišų namų ūkių skaičiumi bendroje namų ūkių struktūroje;
- ✓ Didėjančius atlyginimų už darbą skirtumus tarp visą darbo dieną dirbančių darbuotojų daugelyje EBPO šalių, kuriuos paskatino globalizacijos procesai, technologiniai pokyčiai ir darbo rinkos institucijų vykdoma politika;
- ✓ Didėjantys netolygumai tarp pajamų iš kapitalo ir savarankiškai dirbančių asmenų gaunamų pajamų;
- ✓ Didėjantis gyventojų, dirbančių pagal trumpalaikes sutartis bei ne visą darbo dieną, skaičius.

Išvardintos pajamų nelygybės priežastys pasižymi nevienodu poveikiu įvairioms žmonių grupėms bei jų pajamoms. Tačiau bendra jų sąlygota veikimo pasekmė šalies ekonomikai yra asmeninių pajamų įvairovė bei susidaranti gyventojų nelygybė. Pajamų netolygus pasiskirstymas

vertinamas atsižvelgiant į poveikį socialiniams bei ekonominiams procesams. Skirtingi autoriai nevienodai vertina diferenciacijos daromą poveikį, vieni teigia, jog poveikis yra teigiamas, kiti – neigiamas.

Ekonominiu požiūriu pajamų diferenciacija yra teigiamas reiškinys, kadangi skirtingos žmonių pastangos yra vertinamos skirtingai (per darbo užmokestį) – visuomet laimi tas gamintojas, kuris panaudodamas ribotus išteklius, geriausiai tenkina vartotojų poreikius. Siekiant įgyvendinti pastarąjį tikslą – nuolat gerėja gyventojų gyvenimo lygis. Taip pat, egzistuoja glaudus ryšys tarp pajamų lygio bei vidutinio polinkio vartoti ir taupyti. Turtingieji visuomenės sluoksniai didesnę pajamų dalį taupo, taip skirdami didesnę dalį investicijoms, o tai skatina ekonomikos augimą bei technologinę pažangą. Kaip teigia I. Blažienė (2002), ekonomikos augimas tai viena iš skurdo eliminavimo prielaidų – turtingesnė visuomenė gali geriau pasirūpinti neturtingais savo visuomenės nariais. Tačiau, pernelyg didelė pajamų diferenciacija mažina ekonomikos efektyvumą, o savo ruožtu ir jos augimą. Tarp pajamų nelygybės ir ekonomikos augimo egzistuoja atvirkštinis ryšys, kuris yra įrodytas moksliskai (Amadeo, 2014).

Socialiniu požiūriu aukšta pajamų diferenciacija vertinama neigiamai dėl didėjančio visuomenės išsisluoksniavimo, poliarizacijos, nevienalytiškumo, silpnos vidurinėsios klasės, kuri turėtų būti socialinio, ekonominio, politinio visuomenės stabilumo garantas, bei šie procesai sukelia žmonių susvetimėjimą, priešišumą, abejingumą ir kt. (Blažienė, 2002).

R. Lazutka (2003) be jau pastarųjų neigiamų pasekmių, išskiria šias:

- ✓ Pajamų diferenciacija sukelia daugiau socialinių problemų nei santykinai lygus pasiskirstymas, nes šalys labiau kenčia nuo įvairių socialinių negalių, tokių kaip gyventojų sveikata, kriminaliniai nusikaltimai ir kt.;
- ✓ Nelygus turto ir pajamų pasiskirstymas dabartinėje kartoje generuoja nelygias galimybes ateities kartoms;
- ✓ Iš pajamų ir turto nelygybės kyla realios laisvės nelygybė. Žmonės galintys gyventi iš kapitalo investicijų, turi didesnę laisvę ir autonomiją nei žmonės gyvenantys tik iš darbo pajamų;
- ✓ Didesnė turto ir pajamų nelygybė griaua demokratiją, nes kai kuriems žmonėms suteikia daug didesnius išteklius veikti politinius procesus;
- ✓ Pajamų nelygybė skaido bendruomenę, kelia pavydą, pagiežą ir silpnina socialinį solidarumą, kuris vertingas dėl asmeninio saugumo, pagarbos, viešųjų gėrybių užtikrinimo ir kt.

Tačiau socialiniu požiūriu gyventojų pajamų diferenciacija gali būti vertinama teigiamai. Pasitenkinimą patiria dirbantieji, kurie gauna didesnę užmokestį aukštai vertinant jų pastangas bei

darbo rezultatus. Tai skatina vystyti įgimtus gabumus, geriau panaudoti turimus išteklius, siekti aukštesnio išsilavinimo, kelti kvalifikaciją ir kt.

Kaip vieną opiausių pajamų nelygybės pasekmių D. Dollar, T. Kleineberg, A. Kraay (2013) įvardija skurdą. Esant pajamų trūkumui skurdo problema tampa itin aktuali. Šalies ekonomikai augant, kartu auga ir vidutinės gyventojų pajamos, tačiau įvairių gyventojų gyvenimo lygis kinta skirtingai. Kaip teigia R. Čiegis ir A. Dilius (2013), skurdo sampratos kaita trunka apie šimtmetį. Skurdas apibrėžiamas kaip būtiniausių pajamų, kurios užtikrintų įprastus gyvenimo standartus šalyje, neturėjimas. Tai situacija, kuomet asmenims trūksta būtiniausių priemonių pragyvenimui. Būtent netolygus turto ir pajamų pasiskirstymas visuomenėje sukelia skurdo apraiškas. Tokia situacija nulemia ne tik ekonominę, bet ir socialinę bei kultūrinę skurde gyvenančių žmonių atskirtį. Didelį skurdo lygį besivystančiose šalyse lemia neišvystyta ir merdinti ekonomika, šalyje vykstantys konfliktai, maži atlyginimai ir t.t. Skurdo problema neaplenkia ir išsivysčiusių šalių. Tokių šalių gyventojai patenka į skurdą dėl bedarbystės, ištikus negaliai ar netekus finansinės paramos iš atitinkamų institucijų. Vyraujant žemam pajamų lygiui ir didelei pajamų diferenciacijai skurdo problema itin išryškėja, nes esant minėtoms sąlygoms dalis žmonių, kurie gauna labai mažas pajamas, padidėja. Vadovaujantis skurdo ribos kriterijumi, galima nustatyti, kiek šalies gyventojų gyvena skurde. Europos Sąjungoje skurdo riba apibrėžiama kaip 60 proc. pajamų nuo jų medianos, o žmonės gaunantys mažiau nei minėtoji reikšmė – gyvena žemiau skurdo ribos. Dalį asmenų, kurių pajamos yra žemiau skurdo ribos, - apibūdina skurdo lygis. Taip pat yra teigiama, kad skurdo vertinimui gali būti naudojami ir nemonetariniai rodikliai tokie, kaip raštingumas, gimstamumas, mirtingumas, kalorijų ir baltymų suvartojimas, švaraus vandens ir medicininių reikmenų prieinamumas. R. Čiegis ir A. Dilius (2013) nurodo, kad pagrindinės priežastys, turinčios įtakos pajamų nelygybės ir skurdo lygio mažėjimui, yra ekonominės, t. y. vyriausybės vykdoma politika dėl keturių sričių: industrializacija ir stabilumas, tarptautinė prekyba, vyriausybės reguliuojama darbo užmokesčio politika ir išsilavinimas.

Trumpai tariant, didelė pajamų nelygybė šalyje vertinama labiau neigiamai nei teigiamai. Pastaroji gali sąlygoti ne tik visuomenės priešišką išsiskaidymą, bet pridaryti socialinių bei ekonominių problemų, kurios gali atsiliepti ateities kartoms. Esant didelei pajamų nelygybei, mažėja ekonomikos augimas, didėja skurdo lygis. Pajamų nelygybės susidarymą lemia platus spektras veiksnių: asmens sugebėjimai, kvalifikacija, technologinė pažanga, išsilavinimas, vyriausybės politika, darbo rinka ir kiekis, turto skirtumai, mokesčiai ir t.t. Pajamų nelygybės panaikinti neįmanoma, tačiau tinkamai parinkus socialinės – ekonominės politikos priemones, galima ją išlaikyti tokioje būsenoje, kad socialinė atskirtis ir skurdas nedidėtų.

1.3 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių įtaka pajamų nelygybei teoriniu aspektu

Viena iš pagrindinių priežasčių, galinčių turėti įtakos pajamų nelygybės kitimui, yra ekonomikos augimas. Tiriant sąlygas ir veiksnius, kurie kartu su ekonomikos augimu gali skatinti pajamų nelygybės kitimą, autoriai tyrimuose atkreipia dėmesį į gyventojų gaunamų pajamų diferenciaciją [18]. Besivystančiose šalyse, S. Kuznets (1955) teigimu, pajamų nelygybė gali didėti augant pajamoms, tačiau nelygybė gali sumažėti, kai pajamos pasiekia tam tikrą tašką. Nelygybės didėjimo stabilizacija arba mažėjimas ekonomikos augimo sąlygomis galimas, kai šalies pajamos pasiekia tam tikrą lygį. Tačiau R. Čiegis ir A. Dilius (2013) nurodo, kad ekonomikos augimo poveikis pajamų nelygybei gali būti ir nuo kitų veiksnių, kurie yra priskiriami ekonominei sričiai. Anksčiau aptarti ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai yra ekonominės srities rodikliai, kurių įtakos pajamų nelygybei vertinimas yra esminis šioje analizėje, todėl toliau bus aptariamos šių veiksnių sąveikos su pajamų nelygybe.

Pirmasis analizės ekonomikos augimą sąlygojantis veiksnys – tarptautinė prekyba. Anot D. Asteriou, S. Dimelis ir A. Moudatsou (2014), standartinė mainų (tarptautinės prekybos) teorija nusako, kad prekybos atvirumas gali sumažinti atlyginimų atotrūkį (skirtumą) tarp kvalifikuotos ir nekvalifikuotos darbo jėgos besivystančiose šalyse, taip sumažinant pajamų nelygybę. Autoriai taip pat pabrėžia, kad teorinių dėsningumų, nusakančių ryšius tarp prekybos atvirumo ir pajamų nelygybės nėra. K. O'Rourke (2001) atliktas tyrimas patvirtina minėtųjų autorių pateiktas išvadas. Autorius tarptautinės prekybos ir pajamų nelygybės sąryšius aiškina pasitelkdamas Heckscher – Ohlin – Samuelson teoriją. Šios teorijos pagalba, autorius analizuoja pajamų nelygybės didėjimą JAV ir Meksikos pavyzdžiu. Atlikto tyrimo pagrindinė išvada ta, kad tarptautinės prekybos vystymasis tiek JAV, tiek Meksikoje lėmė skirtingus rezultatus vertinant pajamų nelygybės atžvilgiu: JAV pajamų nelygybė išaugo, o Meksikoje – sumažėjo. Meksika, šiame pavyzdyje, yra besivystanti šalis, todėl tarptautinės prekybos dėka atlyginimų atotrūkis sumažėjo, dėl ko mažėjo ir pajamų nelygybė. Tačiau G. M. Tomat (2010) nurodo, kad remiantis Heckscher – Ohlin – Samuelson teorija negali būti aiškinama pasaulinė išsivysčiusių ir besivystančių šalių prekyba. Anot autoriaus, pasaulinė patirtis rodo, kad tarptautinė prekyba vykdoma tarp panašaus išsivystymo šalių, todėl tik maža dalis pasaulinės prekybos gali būti aiškinama remiantis pastarąja teorija. Galima teigti, kad tarptautinė prekyba pajamų nelygybės mažėjimą skatina tik dalinai.

Sekantis ekonomikos augimo veiksnys – darbo jėga. S. Anwar (2006), J. Zhang (2012), B. Markey – Towler, J. Foster (2013) remdamiesi atliktais tyrimais nurodo, kad mokamas atlyginimas už atliktą darbą yra svarbus veiksnys, kuris nulemia ekonomikos augimo poveikį pajamų nelygybei. Darbo jėgos mobilumo srantai nukreipti į tas šalis, kuriose mokamas didesnis darbo užmokestis. D. Skučienė (2008) remdamasi santykinės deprivacijos teorija teigia, kad asmenys, kurie turi mažesnes

pajamas nei grupė, gali išvykti ieškoti darbo kitur. Anot autorės, kuo didesnė pajamų nelygybė, tuo didesnė migracija. Darbo jėgos migracija gali veikti pajamų pasiskirstymą ir šalies viduje, priklausomai nuo įmonių mokamo skirtingo darbo užmokesčio. Didesnis kvalifikuotos darbo jėgos poreikis šalyje, iššaukiantis bet kokios kvalifikacijos darbo jėgos migraciją ar antplūdį iš užsienio šalių lemia pajamų nelygybės didėjimą (Hui, 2013). Apie egzistuojančius tarpusavio koreliacinius ryšius tarp darbo jėgos mobilumo ir pajamų nelygybės kalbėjo ir J. Hassler (2007). Darbo jėgos judėjimas gali veikti pajamų nelygybę tiek teigiamai, tiek neigiamai, įvertinant migracijos srautus iš išsivysčiusių ir besivystančių šalių.

Dar vienas aktualus veiksnys – žmogiškasis kapitalas, kurį apibūdina visuomenės išsilavinimo lygis. Pajamų nelygybė sąlygoja mokymo kokybės pasirinkimą mokyklose. Paprastai didesnes pajamas turintieji renkasi geresnes mokyklas (Skučienė, 2008). Aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai, gali gauti didesnę atlyginimą, nei neišsilavinę. Jei santykis tarp išsilavinusių ir neturinčių išsilavinimo žmonių yra labai mažas, tai yra, šalyje išsilavinusiųjų skaičius yra labai didelis, tuomet pajamų nelygybė mažėja, nes didesnes pajamas gauna didesnis skaičius žmonių. Tuo tarpu, jei išsilavinusiųjų santykis su neišsilavinusiais yra labai didelis, pajamų nelygybė didėja.

R. Čiegis ir A. Dilius (2013), remdamiesi R. R. Nelson (1956) tyrimu, teigia, kad tarp tiesioginių užsienio investicijų ir pajamų nelygybės gali egzistuoti atvirkštinis ryšys. Tiesioginėms užsienio investicijoms augant, pajamų nelygybė mažėja ir atvirkščiai. Kitaip tariant, pajamų pasiskirstymo nelygybė gali turėti poveikį investicijų mažėjimui, o investicijų mažėjimas gali turėti poveikį ekonomikos mažėjimui. Vis dėl to vienos vyraujančios teorijos apie pajamų nelygybės ir tiesioginių užsienio investicijų ryšį nėra. Susiduriama su skirtingomis įvairių autorių nuomonėmis. Vieni teigia, kad užsienio investicijos prisideda prie pajamų nelygybės didėjimo, kiti mano, kad pajamų nelygybės mastai priklauso nuo darbuotojų kvalifikacijos lygio šalyje.

M. Torras ir J. K. Boyce (1998) nustatė, kad mažėjant pajamų nelygybei sparčiau vyksta technologinė pažanga, todėl yra ne tik tausojami ištekliai, bet ir mažinama į aplinką išmetamos taršos emisija (Čiegis, Dilius, 2013). Mokslo ir technologijos pažanga yra svarbus veiksnys besivystančių šalių ekonomikos augimui. Pastarasis veiksnys didina kvalifikuotų darbuotojų paklausą darbo rinkoje, o tai nulemia kvalifikuotos darbo jėgos užmokesčio augimą, kuris sąlygoja pajamų nelygybės didėjimą.

Šalies vykdomos fiskalinės politikos poveikį pajamų nelygybei pagrindė L. Muinelo-Gallo ir O. Roca Sagales (2013). Autorių teigimu, fiskalinės politikos pagalba pajamų nelygybę galima sumažinti ekonomikai augant. Nors stabdomosios fiskalinės politikos įgyvendinimas per tiesioginių mokesčių didinimą stabdo ekonomikos augimą, bet tuo pačiu yra pasiekiamas pajamų nelygybės mažėjimas. Mokesčių našta daro įtaką mokesčio mokėtojo pajamoms, tuo pačiu ir pajamų nelygybei šalyje. Asmuo, kuris gauna didesnę nei vidutinis atlyginimą, sumoka didesnę mokesčių dalį į

valstybės biudžetą. Tuo tarpu gyventojai, kurių pajamos yra santykinai mažos, mokami mokesčiai yra atitinkamai mažesni. Iš to seka, kad mokesčių naštos augimas mažina pajamų nelygybę.

Bankininkystės sektorių ir ekonomikos augimą, kaip nustatė M. Tvaronavičius ir V. Tvaronavičienė (2006), sieja labai stiprus tiesioginis ryšys. Tuo tarpu bankininkystės sektoriaus sąryšius su pajamų nelygybe analizavo M. D. Delis, I. Hasan ir P. Kazakis (2013). Autoriai nustatė, kad bankų vykdoma liberalizavimo politika, kredito ir palūkanų normos kontrolė lemia neigiamą poveikį pajamų nelygybei. Tuo tarpu didesnis taupymas šalyje, pajamų nelygybės atžvilgiu, yra vertinamas labai gerai, nes mažina netolygų pajamų pasiskirstymą (Kuznets, 1955). Taupymas gali būti sąlygojamas tokių politinių sprendimų, kaip ilgalaikių palūkanų normų nustatymas bei mokesčių tarifų reguliavimas. Gyventojų dalyvavimas politinių sprendimų priėmimo taip pat gali būti nulemtas pajamų nelygybės. Anot D. Skučienės (2008), pajamų nelygybės sąsajos su politika remiasi medianinio balsuotojo teorema, pagal kurią balsuotojas teikia pirmenybę didesniai perskirstymui, kai jo pajamos sumažėja, lyginant su vidutinėmis. Teorema sulaukia kritikos dėl teiginio, kad balsuotojo pirmenybės perskirstymui priklauso ne nuo jo nelygybės suvokimo, bet nuo tikimybės suvokimo, kad ateityje gaus didesnes išmokas. Nepasiturinčiųjų domėjimąsi politika ir dalyvavimą joje skatina tolygesnis ekonominių išteklių pasiskirstymas (Solt, 2008).

Trumpai tariant, atlikus ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių sąryšių su pajamų nelygybe analizę, susiduriama su skirtingomis mokslininkų nuomonėmis. Daugumos veiksnių poveikis pajamų nelygybei yra nusakomas remiantis skirtingais tyrimais bei teorijomis, todėl gaunami skirtingi rezultatai. Atlikta teorijų ir tyrimų, analizuojančių ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir pajamų nelygybės ryšius, apibendrinta analizė pateikiama 1.1 lentelėje.

1.1 lentelė

Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ryšys su pajamų nelygybe

Ekonomikos augimą sąlygojantis veiksnys	Autorius, metai	Poveikis pajamų nelygybei
Tarptautinė prekyba	D. Asteriou, S. Dimelis, A. Moudatsou (2014); M. Tomat (2010); K. O'Rourke (2001).	Sumažina atotrūkį tarp kvalifikuotos ir nekvalifikuotos darbo jėgos besivystančiose šalyse, taip mažinama pajamų nelygybė.
Darbo jėga, darbo jėgos mobilumas	B. Markey – Towler, J. Foster (2013); J. Zhang (2012); D. Skučienė (2008); J. Hassler (2007) S. Anwar (2006).	Darbo jėgos kiekis šalyje, jos mobilumas gali veikti pajamų nelygybę tiek teigiamai, tiek neigiamai, įvertinant migracijos srautus bei kvalifikuotumo lygį.
Žmogiškasis kapitalas	D. Skučienė (2008); H. A. Goldstein, C. S. Renault (2004); D. Miles, A. Scott (2002);	Aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai, gali gauti didesnį atlyginimą, nei neišsilavinę. Išsilavinimo įtaka pajamų nelygybei gali būti teigiama ir neigiama, atsižvelgiant į išsilavinusiųjų ir neišsilavinusiųjų gyventojų skaičiaus skirtumą.

Investicijos (TUD)	R. Čiegis ir A. Dilius (2013); E. Nur Ozkan – Gunay (2011); V. Tomaševič ir J. Mackevičius (2010); E. Pelinescu ir M. Radulescu (2009).	Nustatyta, kad tarp investicijų ir pajamų nelygybės gali egzistuoti atvirkštinis ryšys. Investicijoms šalyje augant, pajamų nelygybė mažėja.
Technologinė pažanga	P. Braunerhjelm (2010); M. Torras ir J. K. Boyce (1998).	Mažėjant pajamų nelygybei, sparčiau vyksta technologinė pažanga. Tačiau mokslo ir technologijos pažanga didina kvalifikuotų darbuotojų paklausą darbo rinkoje, o tai nulemia kvalifikuotos darbo jėgos užmokesčio augimą, kuris gali sudaryti sąlygas pajamų nelygybei augti.
Fiskalinė politika	L. Muinelo-Gallo ir O. Roca Sagales (2013)	Stabdomosios fiskalinės politikos įgyvendinimas leidžia pasiekti pajamų nelygybės mažėjimą.
Bankininkystės sektorius	M. D. Delis, I. Hasan, P. Kazakis (2013)	Bankų vykdoma liberalizavimo politika, kredito ir palūkanų normos kontrolė lemia neigiamą poveikį pajamų nelygybei.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Dėl vyraujančių skirtingų požiūrių, ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikis pajamų nelygybei yra labai neapibrėžtas. Iš visų nagrinėtų veiksnių pajamų nelygybę didina technologinė pažanga bei bankų sektoriaus vykdoma politika. Veiksniai, sąlyginai mažinantys pajamų pasiskirstymo netolygumus, - tarptautinė prekyba, investicijos bei vykdoma fiskalinė politika. Likusiųjų veiksnių sąryšis su pajamų nelygybe nėra aiškiai apibrėžtas. Jie pajamų nelygybę gali veikti tiek teigiamai, tiek neigiamai, priklausomai nuo šalies išsivystymo lygio, dydžio bei struktūros.

1.4 Tyrimų metodai taikomi ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio pajamų nelygybei vertinti bei siūloma metodologija

Tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkai plačiai analizuoja ekonomikos augimą bei jį sąlygojančius veiksnius ir pajamų nelygybės aspektus. Pajamų nelygybės tyrimai atliekami pasitelkiant pajamų nelygybės matus, kurie aptarti 1.2.1 skyrelyje. Tuo tarpu ekonomikos augimas dažniausiai matuojamas šalyje sukuriamu BVP, o jį sąlygojančių veiksnių poveikis tiriamas pasitelkiant ekonometrinius metodus.

Užsienio mokslininkai teoriškai ir empiriškai analizuoja ekonomikos augimo įtaka pajamų nelygybei ir egzistuojančius ryšius tarp jų. Reikia paminėti, kad ekonomikos augimo ir pajamų nelygybės analizės atliekamos gan skirtingai. Vieni autoriai pajamų nelygybės ir ekonomikos augimo sąryšius analizuoja išskirdami ekonominius ciklus. Kiti minėtųjų ryšių ieško koreliacinės

analizės pagalba tirdami ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikį pajamų nelygybei. Atliktus tyrimus galima išskirti į dvi grupes:

- ✓ ekonomikos augimas ir pajamų nelygybė šalių viduje (R. Hieroms (2010); L. D. Bennett, R. K. Vedder (2013); T. Wessel (2011); Weng Tat Hui (2013));
- ✓ ekonomikos augimas ir pajamų nelygybė tarp šalių (D. Ostry, A. Berg, C. Tsangarides (2014); A. Berg, D. Ostry (2011); D. Dolar, T. Klineberg, A. Kraay (2013)).

Svarbu paminėti, kad šalia ekonomikos augimo ir pajamų nelygybės į modelius yra įtraukiami ir papildomi veiksniai, tokie kaip fiskalinė politika, bankų reguliavimas, paskirstymas, darbo jėgos mobilumas, globalizacija, skurdas ir t.t. (N. Apergis, O. Dincer, I. E. Payne (2013); M. D. Delis, I. Hasan, D. Kazalis (2013); L. Muinelo, O. R. Sagales (2011)).

Lietuvos autoriai gana plačiai yra išanalizavę ekonomikos augimą ir pajamų nelygybės problemą, tačiau vertinant jų indėlį į ekonomikos augimo ir pajamų nelygybės tarpusavio įtakos bei ryšių tyrimus galima paminėti tik I. Blažienės ir R. Zabarauskaitės (2012) straipsnį apie pajamų nelygybę ekonominių ciklų kontekste bei R. Čiegio ir A. Diliaus (2013) straipsnį, kuriame autoriai atlikto teorinį ekonominio augimo poveikio pajamų nelygybei vertinimą. Tuo tarpu ekonomiką sąlygojančių veiksnių įtaka pajamų nelygybei yra nagrinėjama išskiriant tik pavienius veiksnius, tarkim pajamų nelygybė ir skurdas.

Skirtingi autoriai ekonomikos augimo poveikį pajamų nelygybės kitimui analizavo skirtingomis sąlygomis, naudodami skirtingus veiksnius. Kaip jau nustatyta, daugelio ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikis pajamų nelygybei nėra tiksliai įvertintas. Vertindami pasaulio šalių situaciją skirtingais laikotarpiais, daugelis autorių pabrėžia, kad norint pritaikyti sudarytas metodikas pavienėms šalims, pastarosios turėtų būti iš naujo peržiūrimos ir sudaromos kiekvienai šaliai atskirai.

Kalbant apie pajamų nelygybės vertinimą empiriniuose tyrimuose dažniausiai naudojamas Gini koeficientas. Tačiau daugelis autorių nurodo, kad vienu indeksu yra sunku aprėpti pajamų nelygybės įvairiapusiškumą. Todėl moksliniuose tyrimuose patariama pajamų nelygybę vertinti pasitelkiant kelis matus. Tolimesnėje analizėje būtent ir bus naudojami du pajamų nelygybės mastus įvertinantys matai – Gini koeficientas ir skurdo lygis.

Ekonomikos augimo ir pajamų nelygybės tarpusavio ryšių ir įtakos analizė yra tikslinga, nes toks tyrimas leistų identifikuoti, kurie ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai stipriausiai veikia pajamų nelygybę, o tai sudarytų sąlygas nubrėžti Lietuvos ekonominės politikos gaires norint sumažinti pajamų pasiskirstymo netolygumus augant ekonomikai šalyje. Kadangi pripažįstama, kad ekonomikos augimas daro bent dalinę įtaką pajamų nelygybei, vadinasi galima iširti, kokia linkme reiktų reguliuoti ekonomikos augimą sąlygojančius veiksnius, kad pajamų nelygybė šalyje nedidėtų.

Remiantis pateiktais pastebėjimais, siekiama pasiūlyti metodiką, kuria objektyviai būtų galima įvertinti ekonomiką sąlygojančių veiksnių įtaką pajamų nelygybei. Siekiant įvertinti ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikį pajamų nelygybei Lietuvoje, pirmiausia išanalizuojamos šių veiksnių kitimo tendencijos. Remiantis pirmos dalies teorine analize, tolesniam tyrimui naudojami šie ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai:

1. Tarptautinė prekyba (eksportas ir importas, mln. Lt.);
2. Darbo jėga (kvalifikuota darbo jėga, užimtumas, nedarbo lygis);
3. Žmogiškasis kapitalas (aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai, išlaidos švietimui);
4. Investicijos (tiesioginės užsienio investicijos);
5. Technologinė pažanga (išlaidos mokslo ir technologijos plėtrai);
6. Fiskalinė politika (mokesčių naštos rodiklis);
7. Bankininkystės sektorius (išduotos bankų paskolos).

Atlikus ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių dinamikos analizę, toliau tiriama pajamų nelygybė Lietuvoje 2004 – 2013 m. laikotarpiu. Pajamų nelygybės analizė atliekama pasitelkiant aptartus dažniausiai naudojamus pajamų nelygybės matavimus – Gini koeficientą ir skurdo lygio rodiklį, kurie objektyviai atspindi nagrinėjamo veiksnio kitimą laike.

Minėtoji dinamikos analizė atliekama taikant dinamikos eilučių rodiklius.

1.2 lentelė

Analitiniai dinamikos eilučių rodikliai

Absoliutus lygio padidėjimas/sumažėjimas	$\Delta y_i = y_i - y_{i-1}$ (<i>grandininis</i>) $\Delta y_i = y_i - y_0$ (<i>bazinis</i>)
Bazinis padidėjimo/sumažėjimo tempas	$Tp = \frac{y_t - y_0}{y_0} \times 100\%$
Grandininis padidėjimo/sumažėjimo tempas	$Tp = \frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} \times 100\%$
Vidutinis dinamikos eilutės lygis	$y = \frac{\sum_i y_i}{n}$

n – dinamikos eilutės lygių skaičius; y_{i-1} – lygis, tiesiogiai einantis prieš lygį y_i ;

y_0 – dinamikos eilutės ataskaitinis lygis; y_i – galutinis dinamikos eilutės lygis;

y_1 – pradinis eilutės lygis;

Šaltinis: Valkauskas, R. (2007). Statistika: trečiasis leidinys. Vilnius: VVAM.

Vien tik veiksnių dinamikos analizė neleidžia objektyviai įvertinti ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio pajamų nelygybės kitimui Lietuvoje, todėl sekančiu žingsniu atliekama analizė empiriniame lygmenyje pasitelkiant ekonometrinius metodus. Daugelis autorių pripažįsta egzistuojančius pajamų nelygybės bei ekonominio augimo ryšius, taip pat pavienių ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikį pajamų nelygybei. Todėl siekiama įvertinti, ar

ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai turi įtakos pajamų nelygybei Lietuvoje bei kokie ryšiai sieja minėtuosius veiksnius.

Ekonometrinei analizei atlikti naudojami šie pagrindiniai ekonometriniai metodai – koreliacinė analizė bei įvertinamas determinacijos koeficientas. Svarbiausias tikslas – nustatyti egzistuojančius ryšius bei tų ryšių stiprumą. Tiesinio koreliacijos koeficiento pagalba įvertinamas ryšys tarp ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir kiekvieno pajamų nelygybę įvertinančio rodiklio. Koreliacijos koeficientai apskaičiuoti atsiribojus nuo kitų kintamųjų įtakos. Kintamųjų statistinis reikšmingumas įvertintas pagal kritines t reikšmes. Tuo tarpu determinacijos koeficientu siekiama įvertinti, kiek analizuojamas veiksnys aprašo rezultatinio rodiklio sklaidą. Svarbu paminėti, kad moksliniuose šaltiniuose pateikiamos įvairios koreliacijos koeficiento vertinimo skalės. Šiame straipsnyje koreliacijos ryšio stiprumas vertinamas pagal B. Bitino pateiktą metodiką (žr. 2 priedas).

Atlikus veiksnių tarpusavio ryšių analizę, identifikuojami ekonominį augimą sąlygojantys veiksniai, kurie stipriausiai veikia pajamų nelygybę, o tai sudaro sąlygas nubrėžti Lietuvos ekonominės politikos gaires norint sumažinti pajamų pasiskirstymo netolygumus augant ekonomikai šalyje. Paskutinėje darbo dalyje pateikiamos rekomendacijos atsižvelgiant į gautas tyrimo išvadas.

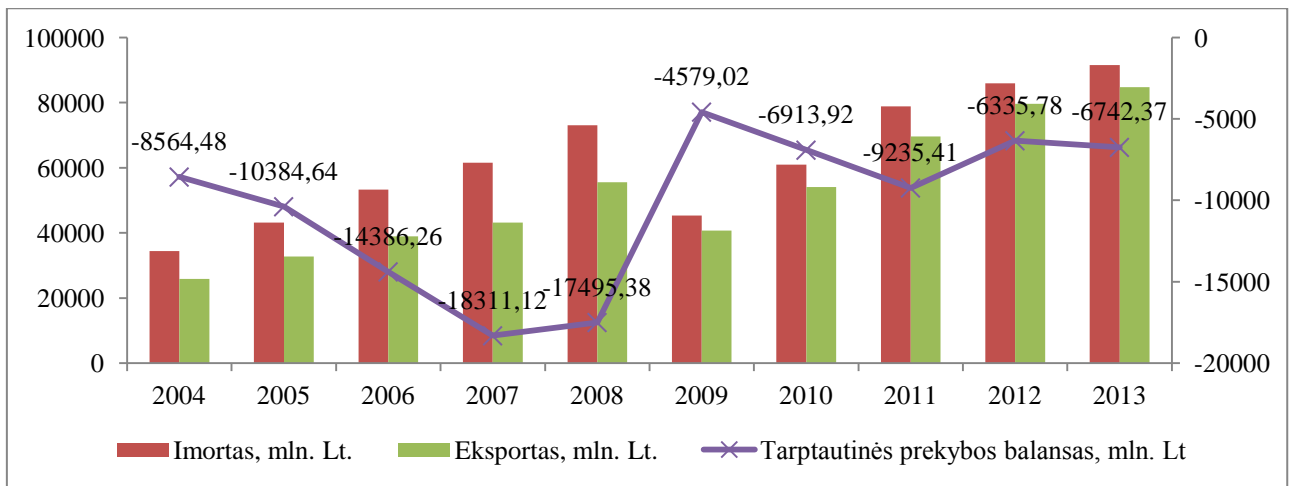
2. EKONOMIKOS AUGIMĄ SĄLYGOJANČIŲ VEIKSNIŲ POVEIKIO PAJAMŲ NELYGYBEI LIETUVOJE 2004 – 2013 M. LAIKOTARPIU VERTINIMAS

Norint išsiaiškinti ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikį pajamų nelygybei, visų pirma reikia atlikti šių veiksnių kitimo tendencijų analizę. Pirmuosiuose skyreliuose pateikiama ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir pajamų nelygybės Lietuvoje analizė 2004 – 2013 m. laikotarpiu, remiantis pirmos dalies teorine analize. Tyrimo objektu pasirinkta Lietuva, nes būtent šiai šaliai yra sudaromas konkretus modelis. Daugelis autorių akcentuoja, kad siekiant sudaryti patikimą ir objektyvų modelį, negalima remtis šalių grupėms sudarytais modeliais, nes kiekvienai šaliai būdingi skirtingi ekonominiai – socialiniai procesai. Atlikus pasirinktų veiksnių kitimo analizę, toliau vertinamas ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikis pajamų nelygybei Lietuvoje.

2.1 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių tendencijų analizė Lietuvoje 2004 – 2013 m. laikotarpiu

Pirmasis analizuojamas ekonomikos augimą sąlygojantis veiksnys – *tarptautinė prekyba*. Kaip jau minėta teorinėje darbo dalyje, tarptautinės prekybos nauda šalies ekonomikos augimui pasireiškia per eksportą. Nors importas yra viena iš užsienio prekybos sudedamųjų dalių, tačiau dažnai jis užima antraeilį vaidmenį. Literatūroje tokia situacija aiškinama tuo, kad importas yra prekių, kurių vietinėje rinkoje trūksta arba vietiniai gamintojai nepajėgus pasiūlyti už konkurencingą kainą, įsivežimas. Tuo tarpu eksporto svarba akcentuojama tuo, kad pastarasis parodo šalies ekonominį potencialą ir sugebėjimą išnaudoti šalies konkurencinius pranašumus. Būtent dėl šios priežasties eksportas, kaip analizės objektas, sulaukia ypatingo dėmesio.

Šalis, norėdama įsivežti pageidaujamų produktų, turi gebėti pasiūlyti užsienio rinkoms tam tikras prekes ir paslaugas, už kurias gautomis pajamomis galėtų finansuoti susidariusią importuojamų prekių sumą. Siekiant įvertinti minėtąją situaciją Lietuvoje, analizuojamos importo bei eksporto apimtys ir įvertinamas bendras prekybos balansas.

2.1 pav. Importo ir eksporto pokyčiai Lietuvoje 2004 – 2013 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

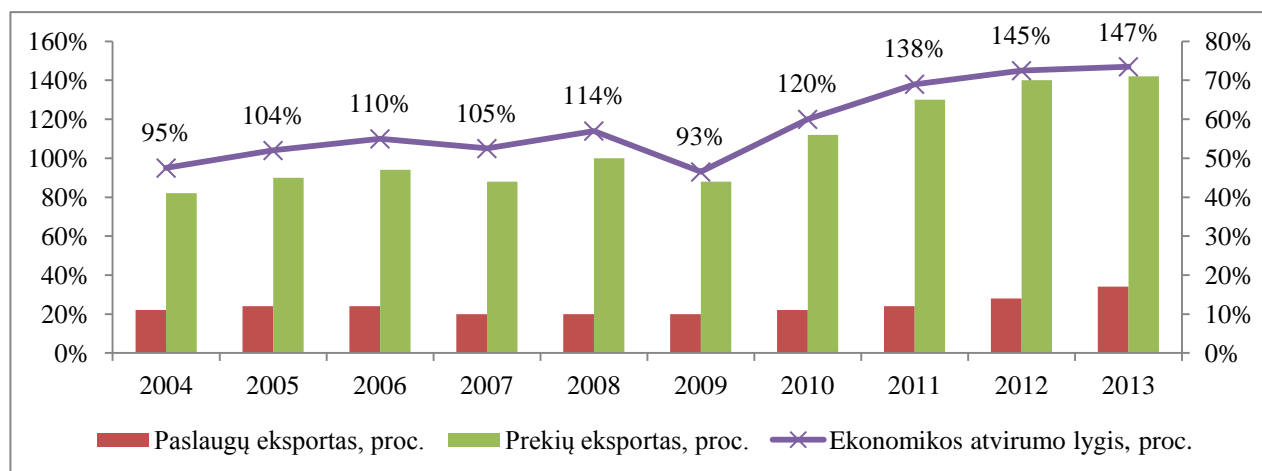
Eliminavus 2009 – 2010 m. galima teigti, kad analizuojamu 2004 – 2013 m. laikotarpiu tiek importo, tiek eksporto apimtys pasižymėjo didėjimo tendencija. Per visą analizuojamą laikotarpį importo apimtys išaugo 57137,72 mln. Lt. arba net 1,66 karto. Vidutiniškai kasmet importo apimtys siekdavo 62783,16 mln. Lt. Tuo tarpu eksporto apimtys analizuojamais metais padidėjo 58959,83 mln. Lt. arba net 2,28 karto. Kiekvienais analizuojamais metais importo apimtys vidutiniškai siekdavo 52488,32 mln. Lt. Skaičiuojant eksporto ir importo skirtumą, įvertinamas tarptautinės prekybos balansas. Pastarasis visu analizuojamu laikotarpiu išliko neigiamas, didžiausią reikšmę įgaudamas 2007 m. – 18311,12 mln. Lt. Dėl pasaulinio ekonominio nuosmukio 2009 m. smarkiai krito tiek importo, tiek eksporto apimtys, todėl būtent šiuo metu prekybos balanso reikšmė šiek tiek pagerėjo ir siekė – 4579,02 mln. Lt.

Kasmet fiksuojamas eksportą viršijantis importo dydis rodo, kad Lietuvai sunkiai pavyksta atlaikyti užsienio šalių spaudimą. Lietuvos ekonomika vis labiau tampa priklausoma nuo pasaulio prekybos tendencijų ir eksporto apimčių. Kadangi Lietuva yra per maža šalis, kad įtakotų tarptautinės prekybos tendencijas, jį privalo orientuotis į prekių ir paslaugų eksportą. Nors žengimas į kitas rinkas yra sąlygotas didesnės rizikos, tačiau eksportas vaidina vis svarbesnį vaidmenį Lietuvos ekonomikos vystymosi procese. Ekonomistas J. Mundeikis (2013) pabrėžia, kad menka Baltijos šalių vidinė rinka verčia pramonės ir paslaugų įmones kur kas labiau orientuotis į produkcijos eksportą. Lygindamas Baltijos šalis su Lenkija ir ES28 vidurkiu, ekonomistas pastebi, kad bendras visų ekonomikų bruožas – sąsajų su tarptautine prekyba gilinimas.

Prekybos liberalizavimas suteikia naujų galimybių inovuoti ir labiau didinti našumą. Žmonių ir įmonių naudojami produktai ir paslaugos gerėja dėl prekybos ir investicijų srautais sklaidžiamų naujų idėjų ir inovacijų. Liberalus užsienio prekybos režimas Lietuvoje egzistuoja jau beveik dešimtmetį. Tai viena iš sąlygų, nulemiančių šalies atvirumą užsienio rinkoms. Pagal ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizaciją (EBPO) ekonomikos atvirumas tarptautinei prekybai

vertinamas pagal prekių ir paslaugų eksporto ir importo sumą lyginant su BVP.¹ Teigiama, kad ekonomikai vis labiau atsiveriant nors ir nežymiai, bet didėja darbo našumas. Būtent šis rodiklis parodo tarptautinės prekybos svarbą.

2.2 pav. Lietuvos prekių ir paslaugų eksportas (proc. nuo BVP) bei Ekonomikos atvirumo lygis (proc.) 2004 – 2013 m. laikotarpiu

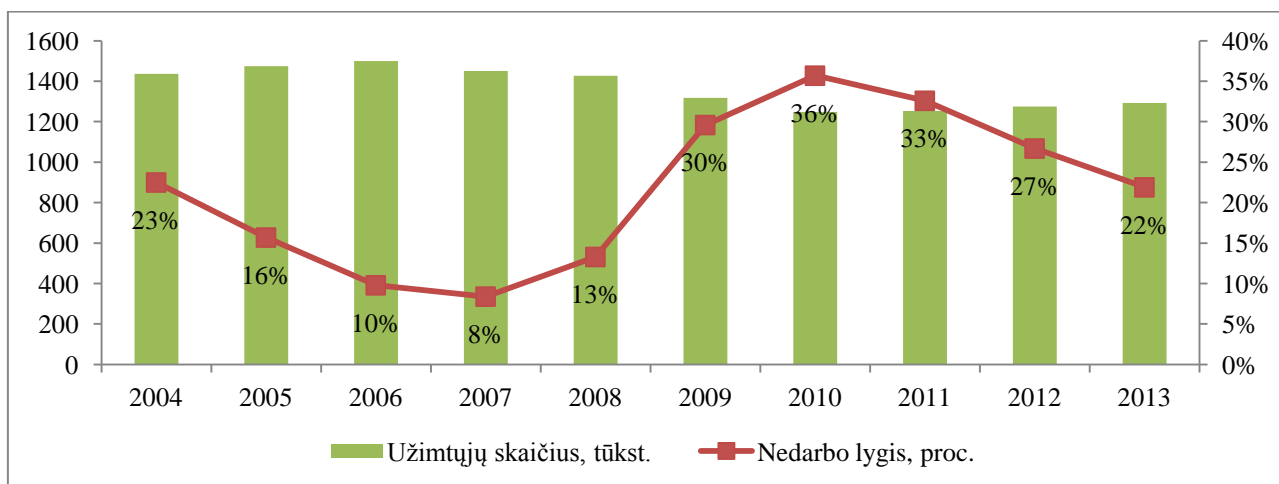
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Analizuojamais metais Lietuvos ekonomikos atvirumo lygis pasižymėjo didėjančia tendencija. Tiriamuoju laikotarpiu šalies ekonominio atvirumo lygis tarptautinei prekybai vidutiniškai siekdavo 117 proc. kiekvienais metais. Tokios didelės šio rodiklio reikšmės rodo, kad šalis yra ypač atvira tarptautinei prekybai. Lietuva yra kone dvigubai atviresnė nei Lenkija (47 proc.), Didžioji Britanija (32 proc.) ar Švedija (49 proc.). G. Nausėda (2014) tokią situaciją aiškina tuo, kad didelių šalių ekonomikos yra natūraliai uždaresnės, nes jos pasigamina platesnį spektrą produktų bei paslaugų, kuriomis aprūpinama santykinai talpi vidaus rinka. Tuo tarpu mažose valstybėse susidaro atvirkštinė situacija. Joms nereikia gaminti absoliučiai visko, o pakanka parduoti tas prekes, kurios yra konkurencingos tarptautinėje rinkoje ir įsigyti reikiamų prekių ar paslaugų.

2.2 paveiksle taip pat pateiktos prekių bei paslaugų eksporto dalys lyginat su BVP. Visu analizuojamu laikotarpiu Lietuvoje prekių eksportas ženkliai viršijo paslaugų eksportą. Paslaugų eksporto dalis BVP struktūroje kito labai neženkliai, vos 6 proc. punktais 2004 – 2013 m. laikotarpiu, tačiau kiekvienais metais viršydavo 10 proc. ribą. Tuo tarpu prekių eksportas kiekvienais metais vidutiniškai sudarydavo 53,3 proc. bendro BVP. Analizuojamais metais prekių eksporto dalis nuo BVP išaugo nuo 41 proc. iki 71 proc., t. y. padidėjo 30 proc. punktų. Atsižvelgiant į pastebėtas tendencijas, galima teigti, kad Lietuva yra labiau orientuota į prekių eksportą užsienio rinkoms.

¹ Prekių ir paslaugų eksportas + importas /BVP, santykis išreikštas procentais.

Sekantis neatsiejamas ekonomikos augimo veiksnys – *darbo jėga*. Darbo jėgos panaudojimą šalyje padeda įvertinti - nedarbo lygis bei užimtųjų skaičius. Aukštas nedarbo lygis turi nepalankų poveikį tiek šalies ekonominiam, tiek socialiniam vystymuisi, todėl nedarbo lygio mažinimas yra vienas iš strateginių valstybės užimtumo ir darbo rinkos politikos tikslų. 2.3 paveiksle pateikta šalies nedarbo lygio ir užimtųjų skaičiaus dinamika 2004 – 2013 m. laikotarpiu.

2.3 pav. Nedarbo lygio ir užimtųjų skaičiaus dinamika 2004 – 2013 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Analizuojamais 2004 - 2013 metais nedarbo lygis nepasižymėjo vieninga didėjimo ar mažėjimo tendencija. Per visą analizuojamą laikotarpį pastarasis rodiklis pakito labai nežymiai, t. y. vos vienu procentiniu punktu ir kiekvienais metais vidutiniškai siekdavo 21,62 proc. Žemiausias nedarbo lygis užfiksuotas 2007 m. ir atitinkamai siekė 8 proc. Tuo tarpu 2010 m. pasižymėjo didžiausia nedarbo lygio reikšme – 36 proc. Žvelgiant į grafinį nedarbo lygio atvaizdavimą, galima labai aiškiai identifikuoti ekonominės situacijos kaitą šalyje 2004 – 2013 m. laikotarpiu. Nuo 2004 m. iki 2007 m. nedarbo lygis kasmet mažėjo, o nuo 2008- 2010 m. pradėjo stipriai augti ir pasiekė didžiausią reikšmę analizuojamais metais. 2011 – 2013 m. laikotarpis vaizduoja gerėjančią situaciją šalyje, nes nedarbo lygis vėl ima mažėti. Kaip teigia L. Galdikienė (2013), pastaraisiais metais nedarbo lygis šalyje mažėjo daugiausiai dėl augančio užimtųjų skaičiaus. Nedarbo lygio ir užimtųjų skaičiaus tarpusavio priklausomybę iliustruoja 2.3 paveiksle pateikti duomenys. Per visą analizuojamą laikotarpį užimtųjų skaičius pakito nuo 1436 tūkst. iki 1293 tūkst., arba sumažėjo 9 proc. Vidutiniškai kasmet užimtųjų skaičius šalyje siekdavo 1368 tūkst. Nedarbo lygiui pasiekus aukščiausią tašką 2010 metais, užimtųjų skaičius pasižymėjo itin maža reikšme. 2011- 2013 m. laikotarpiu užimtųjų skaičius vidutiniškai kasmet didėjo 13 tūkst., o nedarbo lygis vidutiniškai sumažėdavo 3.67 proc. punkto. Ekonomistė, L. Galdikienė (2013) aiškina, kad 2011 – 2012 m. pagrindiniu užimtumo augimo varikliu buvo eksportuojantis sektorius, tačiau paslaugų sektorius taip pat įgauna vis didesnę reikšmę. Spartų užimtumo augimą paslaugų sektoriuose (statybų, viešojo

administravimo) daugiausia lėmė veikla, susijusi su Lietuvos pirmininkavimu ES Tarybai ir pasiruošimu jam, todėl tikėtina, kad nemaža dalis šiuose sektoriuose sukurtų darbo vietų yra laikinos (Galdikienė, 2013).

Mažėjant nedarbui, bei augant užimtųjų skaičiui dar vienas svarbus rodiklis yra darbo jėgos aktyvumo rodiklis. Pastarojo didėjimas parodo, kad vis didesnė gyventojų dalis šalyje dirba arba ieško darbo. Anot Lietuvos darbo biržos, minėtasis rodiklis 2013 m. pasiekė beveik 73 proc. – aukščiausią reikšmę nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikų. Tačiau nors nedarbo lygis mažėja, užimtųjų skaičius auga, situacija ekonomikoje stabilizuojasi, bet padėtis darbo rinkoje išlieka sudėtinga. Lietuvos darbo biržos atliktas tyrimas rodo, kad nedarbo rodiklis Lietuvoje išlieka vienas aukščiausių ES, o tai nulemia šios nedarbą keliančios priežastys:

- ✓ Nedarbo mažėjimui neužtenka, kad ekonomika augtų – ji turi augti greičiau nei didėja produktyvumas;
- ✓ Mažėjantis darbuotojų poreikis dėl technologinės pažangos ir efektyvesnio veiklos organizavimo;
- ✓ Neatitikimas tarp darbuotojų paklausos ir pasiūlos;
- ✓ Menkas žemos kvalifikacijos darbuotojų apmokėjimas (mažos pajamos neskatina dirbti) (Lietuvos darbo birža, 2013).

Remiantis ekspertų vertinimu, vienas iš svarbiausių nedarbo lygio mažėjimo veiksnių gali būti demografiniai procesai – darbo jėgos migracija. Europos komisija skatina darbo jėgos mobilumą (keičiant darbą, tarp šalių ar šalies viduje), nes pastarasis prisideda prie ekonominės ir socialinės pažangos, subalansuoto tvaraus vystymosi bei aukšto užimtumo lygio. Viso to eigoje, sudaromos sąlygos Europos ekonomikai, užimtumo sistemai bei darbo jėgai sklandžiau ir veiksmingiau prisitaikyti prie pokyčių ir tapti šių pokyčių varomąją jėga konkurencingoje pasaulio ekonomikoje. Siekiant įvertinti darbo jėgos mobilumą tarp šalių analizuojama, kiek į šalį atvyko ir kiek išvyko asmenų, įvertinamas migracijos saldo.

Migracijos apimtys visu analizuojamu laikotarpiu kito netendencingai (žr. 3 priedą). Svarbu pažymėti, kad per visą 2006 – 2013 m. laikotarpį migracijos saldo buvo akivaizdžiai neigiamas, t. y. atvykusiųjų gyventojų skaičius buvo žymiai mažesnis nei išvykusiųjų. Didžiausios migracijos apimtys fiksuojamos 2010 m., kuomet emigrantų skaičius siekė net 83,16 tūkst., o imigrantų - vos 5,21 tūkst. Šis staigus emigracijos šuolis užfiksuotas dėl Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatyme nustatytos prievolės nuolatiniais šalies gyventojams mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas. Pastebima tendencija, kad net ekonomikos augimo metu daugiau žmonių išvažiuodavo iš šalies nei į ją atvažiuodavo. Per visą analizuojamą laikotarpį emigrantų skaičius išaugo 6,43 tūkst. arba 19,85 proc. Tuo tarpu atvykusiųjų į šalį skaičius tiriamaisiais metais išaugo 14,27 tūkst. arba net 64,83 proc. 2011 – 2013 m. laikotarpiu pastebima emigrantų skaičiaus

mažėjimo bei imigrantų skaičiaus didėjimo tendencija, o tai nulemia migracijos saldo mažėjimą. Pastaroji situacija vertinama teigiamai, nes vykstanti darbo jėgos migracija suvienodėja: skirtumas tarp emigruojančių ir imigruojančių asmenų nebėra toks didelis. Didėjantis imigruojančių asmenų skaičius rodo, kad Lietuva tampa vis atviresnė kitoms kultūroms. Tačiau visgi vertinant emigracijos dinamiką yra sudėtinga tiksliai įvertinti emigravusių žmonių skaičių, nes daugiau nei pusė visų emigravusiųjų nedeklaruoja savo išvykimo.

Esminė priežastis, kuri skatina emigraciją, yra atlyginimų skirtumai tarp Lietuvos ir tikslo šalių. Darbo užmokestis tikslo šalyse gali būti penkis – šešis kartus didesnis nei Lietuvoje, nors įvertinus perkamąją pinigų galią šis skirtumas sumažėja iki dviejų – trijų kartų (Seb bankas, 2011). Kaip alternatyva darbui Lietuvoje neretai tampa migracija. Alternatyvių pajamų šaltinių siekis esant nestabiliai situacijai darbo rinkoje, skatina migraciją norint sumažinti socialinę riziką. Daugumos emigrantų įsidarbinimo tikslas kitoje valstybėje siekis gauti didesnę atlyginimą, siekti geresnio išsilavinimo ir sveikatos priežiūros, pagerinti gyvenimo sąlygas. A. Damulienė (2013) atlikusi empirinį tyrimą nurodo, kad vertinat emigracijos pasekmes šalies pagrindiniams makroekonominiams rodikliams, akcentuotinas stiprus teigiamas koreliacinis ryšys tarp emigrantų skaičiaus ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio, o tai reiškia, kad didėjant emigrantų skaičiui, didėja ir vidutinis darbo užmokestis.

Pagal darbo jėgos kokybę išsivysčiusios šalys yra gerokai pralenkusios Lietuvą. Lietuvos Statistikos departamento teigimu, Lietuvos darbo rinkoje vyravusią kiekybės problemą kelerius pastaruosius metus keičia kokybės problema. Tai nulemia darbo jėgos kvalifikacijos neatitikimas darbo rinkos poreikiams šalyje. Darbo rinkoje trūksta specialistų, kurie išmanytų tam tikras specifines žinias. Bedarbiai šių žinių neturi, o kvalifikuoti darbuotojai dėl žemų atlyginimų nėra motyvuojami įgyti naujų žinių. Todėl darbdaviai ieškantys aukštos ar specifinės kvalifikacijos darbuotojų vis dažniau jų ieško kitose šalyse.

Žmogiškojo kapitalo veiksnys įvertinamas analizuojant išsilavinimo lygį šalyje. Aukštas švietimo lygis būtinas šalims, norinčioms pasiekti aukštą ekonominį lygį. Skurdesnių šalių ekonomika, priėmusi technologijas, kurias turtingos šalys jau patikrino ir išbandė, turėtų augti sparčiau. Tačiau norint priimti tokias technologijas reikia turėti pakankamai aukštos kvalifikacijos darbuotojų, kurių skurdesnės šalys neturi būtent dėl žemo švietimo lygio (Pocius, 2011). 2.1 lentelėje pateikta Lietuvos gyventojų struktūra pagal įgyta išsilavinimą (žr. 1 priedas). Žemesnioji išsilavinimo grupė apima asmenis, įgijusius ikimokyklinį, pradinį bei pagrindinį mokymą. Vidutinė išsilavinimo grupė apibūdina asmenis, turinčius vidurinį ir aukštesniojo ir aukštojo išsilavinimo nesuteikiantį povidurinį mokymą. Į aukščiausią išsilavinimo grupę patenka aukštesnįjį bei aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys. Analizuojamais 2004 – 2013 m. pastebimi itin ženklūs pokyčiai gyventojų išsilavinimo struktūroje.

**Lietuvos gyventojų (24 – 65 m.) išsilavinimo struktūra
2004 – 2013 m. laikotarpiu, tūkst.**

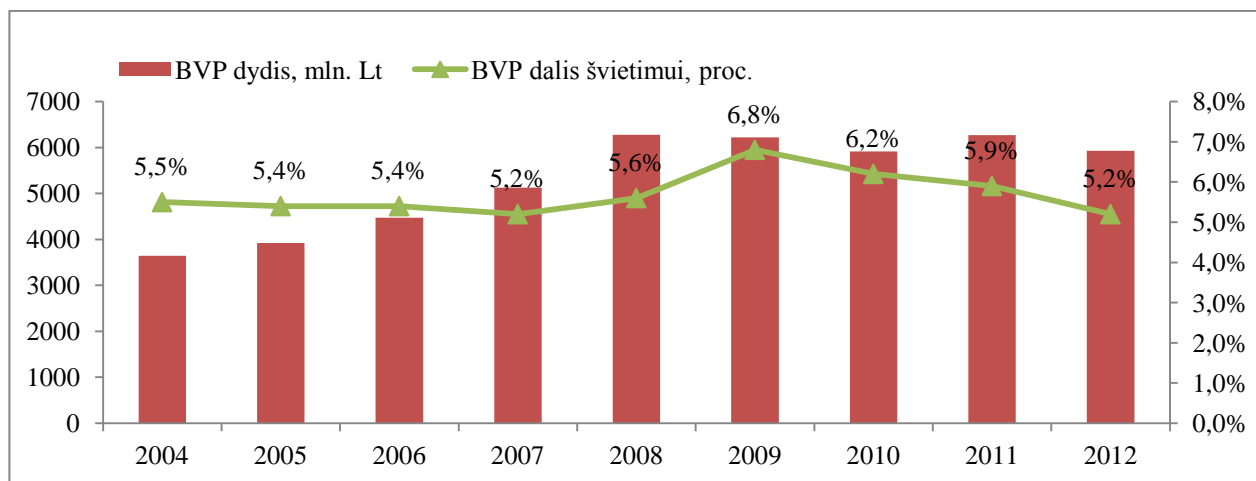
Gyventojų išsilavinimas	Metai										Dinamikos indeksas 2004-2013 m.
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Žemesnis	240	223	209	197	163	148	135	115	107	104	0,43
Vidutinis	1100	1101	1103	1029	1016	1016	992	956	945	924	0,84
Aukščiausias	453	473	479	482	510	518	541	539	543	558	1,23

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Daugiausia gyventojų pagal išsilavinimo struktūrą patenka į vidutinio išsilavinimo grupę. Šioje grupėje analizuojamu laikotarpiu vidurinį išsilavinimą turinčių asmenų skaičius kito nuo 1100 tūkst. iki 924 tūkst., t.y. sumažėjo 16 proc. Analizuojant gyventojų išsilavinimo struktūrą pagal dinamikos indeksą galima teigti, kad šalyje sparčiausiai daugėja kvalifikuotos darbo jėgos, t. y. asmenų, turinčių aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą (nuo 453 tūkst. iki 558 tūkst., t.y. 1,23). Tuo tarpu nekvalifikuotos darbo jėgos, žemesnio išsilavinimo gyventojų, mažėja. Šios grupės 2004 – 2013 m. dinamikos indeksas yra lygus vos 0,43. Tai rodo, kad analizuojamais metais žemesniojo išsilavinimo gyventojų sumažėjo beveik per pusę. Remiantis pateiktais duomenimis, galima teigti, kad šalyje sparčiai mažėja žemesnįjį bei vidurinį išsilavinimą turinčių žmonių, o daugėja aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą įgijusių gyventojų. Darbo jėga Lietuvoje tampa vis labiau kvalifikuota. Anot A. Pociaus (2011), įgūdžius turinčių žmonių dalies darbo rinkoje didėjimas padeda didinti valstybės pajamas, mažina senatvės priklausomybės santykį, kuris savo ruožtu palengvina (sumažina) fiskalinę naštą, susijusią su populiacijos senėjimu.

Svarbų vaidmenį užtikrinant kvalifikuotos darbo jėgos paruošimą šalyje vaidina valstybės ir savivaldybių biudžetų, namų ūkių skiriamos lėšos švietimui finansuoti. Švietimo finansavimas yra sudėtingas valdymo įrankis, kuris priklauso nuo daugelio aspektų – valstybės švietimo biudžeto dydžio, skirstymo principų ir būdų, dotacijų gavėjų pasirinkimo, dotacijų paskirties ir naudojimo reglamentavimo konkretumo, priežiūros ar atskaitomybės (Lietuvos Respublikos Švietimo ministerija, 2013). Pastarųjų aspektų derinys sudaro švietimo finansavimo politikos pagrindą, kuris yra neatskiriamas nuo bendros švietimo politikos ir turi lemiamos įtakos ne tik švietimo būklei šalyje, bet ir darnios visuomenės formavimui, solidarumui, konkurencingumui ir išsilavinimui. Lyginant švietimo būklę šalyje ir tarp šalių dažniausiai naudojami švietimui skiriamų lėšų kiekio ar bendrojo produkto dalies rodikliai. Kuriant Valstybinę švietimo strategiją 2003 – 2012 m. buvo numatyta, kad švietimas yra prioritetinga valstybės veiklos sritis, kuri lemia šalies pažangą. Remiantis minėtąja strategija, švietimui skiriamos lėšos turėjo sudaryti ne mažiau kaip šešis

procentus BVP. Pastarąjį rodiklį išlaikyti numato ir naujoji Valstybinė švietimo strategija 2013 – 2022 m.

2.4 pav. Bendros valstybės biudžeto išlaidos švietimui kaip BVP dalis (proc.) ir mln. litų

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis

Stebint viso tiriamojo laikotarpio duomenis galima teigti, kad vidutiniškai kiekvienais metais bendros valstybės biudžeto išlaidos švietimui kaip BVP dalis sudarydavo po 5,69 proc. Strategijose užsibrėžtą tikslą analizuojamu laikotarpiu pavyko pasiekti ir viršyti tik 2009 m. ir 2010 m., kuomet skiriamų lėšų BVP dalis švietimui atitinkamai sudarė 6,8 proc. ir 6,2 proc. Būtent šiuo laikotarpiu dėl ūkio krizės bendras BVP dydis ėmė sparčiai mažėti, o švietimo biudžeto mažėjimas buvo lėtesnis. Analizuojant švietimo finansavimo situaciją pastaraisiais, 2011 – 2012 m., šalies ūkiui atsigaunant, švietimui skiriamų lėšų dalis nedidėja ir siekia vos 5,2 proc. 2012 m. Lietuvos Respublikos Švietimo ministerijos teigimu, švietimui skiriamos BVP dalies mažinimas yra sunkiai paaiškinamas, nes nuo 2010 m. vienam šalies gyventojui tenkantis BVP sumažėjo apie 10 proc., o mokinių ir studentų skaičius mažėjo labai panašiai – apie 12 proc., tad šalies galimybės finansuoti švietimą nepasikeitė.

Nors švietimo finansavimui kiekvienais metais skiriamų lėšų dalis mažėja, tačiau, remiantis naująja Valstybine švietimo strategija 2013 – 2022 m., Lietuva yra nemažai pasiekusi švietimo prieinamumo srityje. Šalis Europos Sąjungoje pirmauja (nuo 2010 m.) pagal darbingo (25 – 64 m.) asmenų, turinčių bent vidurinį išsilavinimą, skaičių. Taip pat patenka į dešimtuką pagal jaunimo (30 – 34 m.) aukštojo išsilavinimo lygį. Tačiau 2009 m. pabrangus studijų mokesčiui, aukštojo mokslo prieinamumas sumažėjo. Todėl itin svarbu plėtoti alternatyvas švietimo sistemoje, kurios menkai į mokymąsi įtrauktoms visuomenės grupėms būtų prieinamos ir vertingos.

Kitas svarbus ekonomikos augimo veiksnys – *tiesioginės užsienio investicijos*. Per pastaruosius keletą metų Lietuvoje ypač išaugo užsienio investuotojų kuriamų centrų. Vakarų

įmonės po ekonominės recesijos buvo priverstos peržvelgti savo verslo modelius ir optimizuoti vykdomą veiklą. Lietuva tokiems verslo centrams yra itin patraukli dėl augančios kvalifikuotų darbuotojų pasiūlos, geros infrastruktūros ir palyginti žemesnių kaštų.

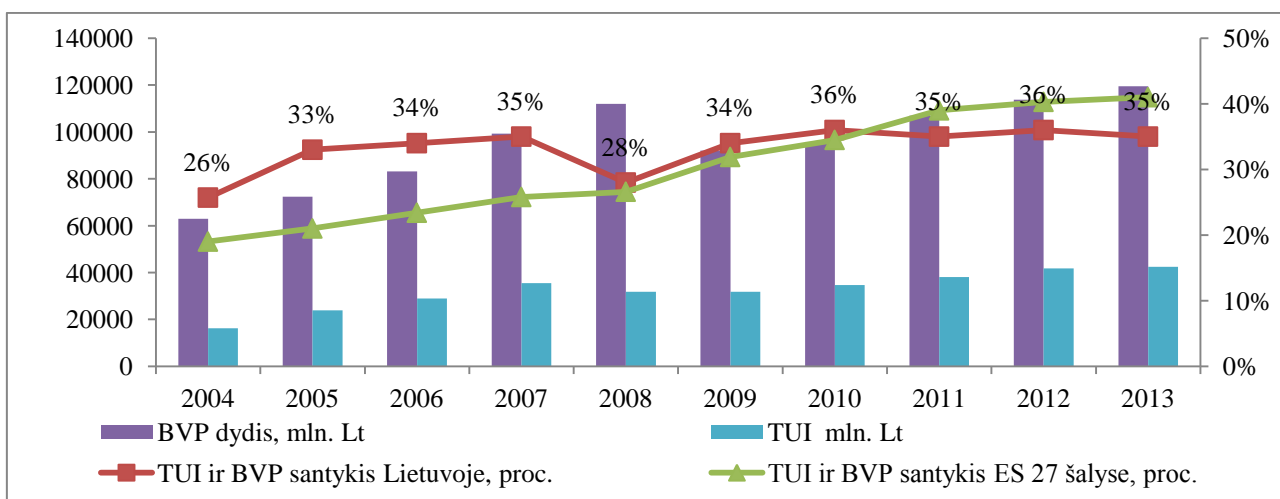
Baltijos šalių lygmeniu tiesioginės užsienio investicijos yra itin vertinamos kaip vienas esminių ūkio plėtros veiksnių, skatinančių produktyvumo ir ekonominį augimą. Visos Baltijos šalys, tarp jų ir Lietuva, skatina tarptautinio kapitalo atėjimą. Tiesioginių užsienio investicijų dėka pritraukiamas kapitalas į projektus, kurių vietinis kapitalas negali patenkinti. Tai sudaro prielaidas ir skatina naujų įmonių kūrimąsi, naujų darbo vietų steigimą bei produktų plėtotę.

2008 – 2013 m. laikotarpis Lietuvos ekonomikai buvo sudėtingas. Laikotarpio pradžioje prasidėjusi ekonominė krizė stipriai paveikė visą šalies ekonomiką neigiama linkme. Būtent užsienio investicijos padėjo atsigauti ir kilti šalies ekonomikai. Užsienio investuotojai 2008 – 2013 m. laikotarpiu Lietuvoje įgyvendino maždaug 200 investicinių projektų, kurių dėka buvo sukurta 16 000 naujų darbo vietų. Pagrindiniai to meto investuotojai buvo Skandinavijos šalys, Vokietija, Jungtinė Karalystė bei JAV. Daugiausia investicinių projektų analizuojamu laikotarpiu buvo nukreipta į apdirbamąją gamybą. Tačiau verta paminėti, kad nuo 2008 m. vis daugiau investicinių projektų buvo nukreipiama į IT, paslaugų ir techninio aptarnavimo sritis. Tokių investicijų krypties kitimą nulemia besikeičianti ekonomikos struktūra. Tikėtina, kad pritraukiamų investicijų į gamybos sektorių bus sulaukiama vis mažiau, dėl modernėjančių technologijų bei didėjančio produktyvumo.

2013 m. Lietuvoje investavo 38 užsienio įmonės, kurios įgyvendinusios investicinius projektus planuoja sukurti daugiau nei 3500 naujų darbo vietų (Investicijų plėtros agentūra, 2014). 2013 m. palyginus su 2008 m. (krizinio laikotarpio pradžia) užsienio investuotojai sukūrė daugiau darbo vietų nei kitose šalyse, tuo pačiu laikotarpiu. Kitose šalyse pastarasis rodiklis vis dar nepasiekė prieš krizinio lygio. Kaip teigia investicijų plėtros agentūra „Investuok Lietuvoje“, tai gali reikšti augantį šalies patrauklumą užsienio investuotojams, ypač pastaraisiais metais, kai vis daugiau investuotojų atranda šalį. O anksčiau įsikūrę įvertina Lietuvos privalumus ir skelbia apie savo plėtrą. Maža to, užsienio įmonės ne tik suteikia darbo vietas daugybei darbuotojų, bet ir moka didesnius atlyginimus nei šalies vidurkis, taip keldamos pargyvenimo lygį. Investicijų plėtros agentūros duomenimis, užsienio įmonėse darbuotojai statistiškai uždirba 1,8 karto daugiau nei vidutinis Lietuvos darbuotojas. Nuosmukio laikotarpiu, pastarųjų įmonių atlyginimai pasižymėjo didėjimo tendencija, kai tuo tarpu Lietuviško kapitalo įmonėse buvo fiksuojamas 2,8 proc. atlyginimų kritimas. Be to, užsienio įmonių dėka, gerėja ne tik žmogaus gyvenimo kokybė, bet ir socialinis statusas. Vis daugiau šalies gyventojų turi galimybę dirbti garsiose tarptautinėse įmonėse, nekeisdami gyvenamosios vietos (ne emigruodami).

Užsienio įmonės taip pat naudojami vietinių įmonių teikiamomis paslaugomis ar perka prekes, o tai leidžia daugiau uždirbti vietiniams verslininkams bei surenkama didesnė mokesčių dalis į šalies biudžetą. Lietuvoje veikiančios užsienio įmonės mokėdamos beveik dvigubai didesnę darbo užmokestį, sumoka daugiau socialinio draudimo bei pajamų mokesčių. Valstybinės mokesčių duomenimis, 2013 m. net šešios užsienio kapitalo įmonės pateko tarp daugiausiai mokesčių į valstybės biudžetą sumokančių įmonių, o sumokėti mokesčiai sudarė net 68 proc. pastarųjų (dešimties) įmonių sumokėtų įmokų. Užsienio įmonės vykdydamos veiklą dažniausiai orientuojasi į eksportą, todėl nesukelia konkurencijos su vietiniu verslu, o net gi teikia vietiniams verslininkams naudą. Paskaičiuota, kad užsienio kapitalo įmonė įdarbinusi vieną darbuotoją vidutiniškai papildomai sukuria 1,7 darbo vietos kituose sektoriuose.

Analizuojant tiesiogines užsienio investicijas, svarbu įvertinti, kaip kintant TUI kito šalies sukuriamas BVP, kuris atspindi šalies gerovės bei išsivystymo lygį, o jo didėjimas per tam tikrą laikotarpį parodo ekonominio augimo tempus.

2.5 pav. TUI ir BVP santykio dinamika Lietuvoje 2004 – 2013 m. laikotarpiu

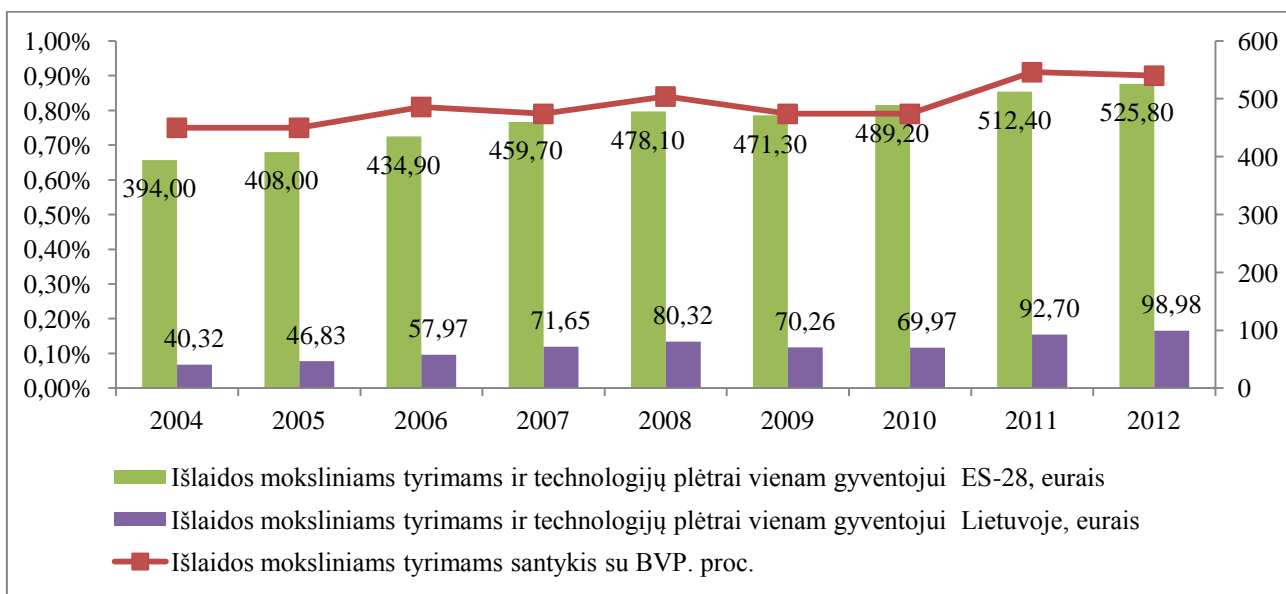
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento bei Eurostat duomenimis.

Remiantis pateiktais duomenimis galima teigti, kad 2004 – 2013 m. laikotarpiu augant tiek TUI, tiek BVP apimtims, augo ir šių veiksnių santykis. Analizuojamu laikotarpiu TUI apimtys išaugo nuo 16193 mln. Lt. iki 42447 mln. Lt., arba per visą laikotarpį teigiamai pakito 26255 mln. Lt. Vidutiniškai kiekvienais metais TUI dydis šalyje sudarydavo 32498,12 mln. Lt. Vertinant TUI ir BVP santykį analizuojamais metais, reikia pabrėžti, kad pastarasis vidutiniškai svyravo nuo 26 proc. 2004 m. (žemiausia reikšmė) iki 36 proc. 2012 m. (aukščiausią reikšmė). Pastebima tendencija, kad didėjant TUI, didėjimo tendencija pasižymi ir BVP. Analizuojamais metais TUI išaugo 1.62 karto, tuo tarpu BVP augo 0.89 karto. Žvelgiant į šių rodiklių kitimo kryptis, galima teigti, kad užsienio investicijos turi pakankamai glaudų ryšį su BVP kitimu. Įdomu tai, kad Lietuvos TUI ir BVP santykis 2004 – 2010 m. laikotarpiu pasižymėjo didesnėmis reikšmėmis lyginant su

TUI ir BVP santykiu ES 27 šalių. Tik 2011 – 2013 m. laikotarpiu Lietuvos TUI ir BVP santykis užėmė žemesnes pozicijas nei ES 27 šalių rodiklis. Šis rodiklis rodo, kad Lietuva ne tik neatsilieka nuo ES 27 šalių TUI ir BVP santykio vidurkio, bet sugeba pastarąjį viršyti.

Dar vienas svarbus ekonomikos augimą sąlygojantis veiksnys – *mokslo ir technologijos pažanga*. Inovacijos ir jas sąlygojantis žinių kūrimas yra vieni svarbiausių ekonomikos augimą skatinančių veiksnių, stiprėjant tarptautiniam konkurencingumui. Šalies mokslo ir technologijų plėtra plečia žmogaus pasirinkimo galimybes visais jo gyvenimo aspektais – ekonominiu, socialiniu, kultūriniu bei politiniu, kurie nulemia gyvenimo kokybę. Tačiau išmatuoti technologinę pažangą šalyje yra sudėtinga, kadangi nėra statistikos, kuri padėtų išmatuoti technologinio augimo mastus. Vertinat Lietuvos mokslo ir technologinę pažangą, analizuojamos išlaidų moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai santykis su BVP, įvertinamos išlaidos moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai vienam gyventojui Lietuvoje lyginat su ES – 28 šalių vidurkiu.

2.6 pav. Išlaidų moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai dinamika Lietuvoje 2004 – 2012 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento bei Eurostat duomenimis

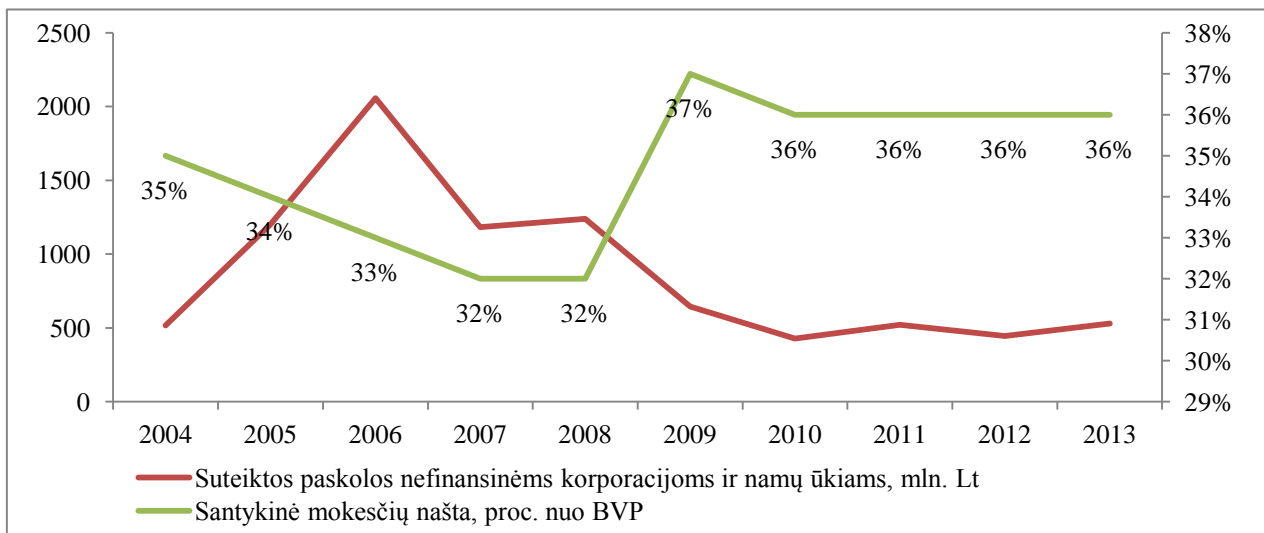
Tiek išlaidų moksliniams tyrimams dalis, tiek išlaidos moksliniams tyrimams, tenkančios vienam gyventojui Lietuvoje analizuojamais metais pasižymėjo didėjimo tendencija. Išlaidų moksliniams tyrimams santykis su BVP didėjo nuo 0,75 proc. iki 0,90 proc., t.y. 0,15 proc. punkto analizuojamais 2004 – 2012 m. Svarbu pabrėžti, kad tiriamuoju laikotarpiu minėtasis santykis neviršijo 1 procento ribos ir kasmet vidutiniškai buvo lygus 0,81 proc. Vienam gyventojui tenkančių išlaidų moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai rodiklis 2004 – 2012 m. laikotarpiu išaugo daugiau nei du kartus nuo 40,32 eurų iki 98,98 eurų, t. y. 58,66 eurai. Lyginant pastarąjį rodiklį su ES 28 šalių vidurkiu, tenka nusivilti, nes vidutinė reikšmė (69,89 euro) minėtojo rodiklio

Lietuvoje analizuojamais metais buvo beveik septynis kartus mažesnė nei ES šalių (463,71 euro). Mažai investuodama į mokslo ir technologijų pažangą, Lietuva sukuria mažą investicijų iš inovacijų grąžą, todėl šalis neišnaudoja inovacinio potencialo. Stebint tokį ženklų skirtumą tarp Lietuvos ir ES 28 vidurkio, galima teigti, kad Lietuva žengia tik pirmuosius žingsnius mokslo ir technologijų plėtros link.

Lietuvos Statistikos departamente taip pat pateikiamos technologines inovacijas diegusių įmonių išlaidos inovacinei veiklai. Verta paminėti, kad duomenys pateikiami tik 2008 m., 2010 m. ir 2012 m. Pastaraisiais metais įmonių išlaidos inovacinei veiklai didėjo nuo 1701,8 mln. Lt. iki 2203,8 mln. Lt. Tuo tarpu pačių įmonių, diegiančių inovacijas 2004 -2012 m. laikotarpiu sumažėjo nuo 34 iki 30.

Bendras išlaidų moksliniams tyrimams didėjimas šalyje vertinamas kaip teigiamas reiškinys. Tai rodo, kad Lietuva ne tik kuria inovacijas, bet ir noriai perima inovacinę patirtį. Pastarasis veiksnys didina kvalifikuotų darbuotojų paklausą darbo rinkoje, o tai nulemia kvalifikuotos darbo jėgos paklausos didėjimą.

Aptartuosius veiksnius, kaip svarbiausius ekonomikos augimą sąlygojančius veiksnius, išskiria ekonomikos augimo teorijos. Tačiau prie minėtųjų veiksnių M. K. Hassan, B. Sanchez ir J. S. Yu bei M. J. Boskin priskiria *bankininkystės sektorių* ir *fiskalinę politiką*. Autoriai teigia, kad pastaraisiais metais finansinio tarpininkavimo institucijų veikla vis labiau yra įvardijama kaip ekonomikos augimo priežastis, o ne pasekmė, kuri atitinkamai veikia šalies BVP kitimą. M. Tvaronavičienė ir V. Tvaronavičius (2006) siekdami įvertinti bankų sektoriaus poveikį šalies BVP, pagrindiniu rodikliu naudoja bankų suteiktų paskolų rodiklį. Todėl šiame darbe, siekiant įvertinti bankų sektoriaus ryšį su pajamų nelygybės matais, naudojamas pastarasis rodiklis. Tuo tarpu fiskalinė politika įvertinama pasitelkiant santykinę mokesčių našą. Mokesčių santykis su šalies BVP (arba nacionalinėmis pajamomis) yra įvardijamas kaip mokesčių naštos rodiklis. Tuo tarpu santykinė mokesčių našta apibrėžiama kaip visų mokesčių valstybės, savivaldybių biudžetų ir fondų pajamų santykis su BVP. Santykinės mokesčių naštos bei bankų suteiktų paskolų kitimo tendencijos 2004 – 2013 m. laikotarpiu pavaizduotos 2.7 paveiksle.

2.7 pav. Suteiktos paskolos ir santykinės mokesčių naštos dinamika Lietuvoje 2004 – 2012 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento, Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenimis

Analizuojamu laikotarpiu suteiktų paskolų nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams apimtys pakito labai nežymiai vos 14,30 mln. Lt. arba 2,77 proc. Vieninga didėjimo ar mažėjimo tendencija pastarasis rodiklis nepasižymėjo ir kito netendencingai. Nuo 2004 m. iki 2006 m. išduotų paskolų apimtys didėjo ir pasiekė didžiausią reikšmę analizuojamais metais, t. y. 2056,30 mln. Lt. Nuo 2006 m. išduotų paskolų suma pasižymėjo mažėjimo tendencija ir žemiausią reikšmę analizuojamu laikotarpiu pasiekė 2010 m. atitinkamai 427,20 mln. Lt. Nuo 2010 m. iki 2013 m. pastebimas labai nepastovus išduotų paskolų kitimas. Pastaruoju laikotarpiu išduodamų paskolų apimtys vidutiniškai kiekvienais metais siekdavo vos 481,25 mln. Kai tuo tarpu lyginant su analizuojamo laikotarpio pradžia, 2004 – 2009 m., vidutiniškai kasmet išduodamų paskolų suma siekdavo 1140,23 mln. Lt. Tokius skirtumus galima paaiškinti 2009 m. įsigalėjusia pasauline finansų krize bei problemomis bankų sektoriuje. Trumpai tariant, pastaraisiais metais Lietuvos bankininkystės sektoriaus plėtra, įvertinat išduotas paskolas, yra sulėtėjusi, tačiau nors ir nesparčiai, bet po truputi atsigauja.

Analizuojant sekantį veiksni matyti, kad santykinės mokesčių naštos rodiklis 2004 – 2013 m. laikotarpiu vieninga kitimo tendencija nepasižymėjo. Analizuojamu laikotarpiu pastarasis veiksnys išaugo 1 proc. punktu nuo 35 proc. laikotarpio pradžioje iki 36 proc. laikotarpio pabaigoje ir vidutiniškai kiekvienais metais siekė 34,70 proc. Didžiausia santykinės mokesčių naštos reikšmė fiksuojama 2009 m., kuomet rodiklis siekė 37 proc. Tokią rodiklio reikšmę nulėmė finansų krizė, kuomet mažėjo sukuriamas BVP šalyje, o mokestinės pajamos santykinai didėjo dėl mokesčių tarifų didėjimo. Tuo tarpu žemiausia 32 proc. mokestinės naštos reikšmė pasižymi 2007 m. ir 2008 m. Nuo 2010 m. iki analizuojamo laikotarpio pabaigos fiksuojama stabili santykinė mokesčių našta

šalyje. Tai rodo, kad tiek šalies sukuriamas BVP, tiek surenkamos mokestinės pajamos šalyje kinta labai panašiu tempu. Žinoma, prie to prisideda ir nekintantys mokesčių tarifai. Svarbu paminėti, kad Lietuva, anot Europos Komisijos, yra viena iš mažiausių mokesčių šalių Europos Sąjungoje.

Apibendrinant ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių kitimą analizuojamais 2004 – 2013 m. galima teigti, kad vieninga kitimo tendencija pastarieji veiksniai nepasižymėjo. Šalyje pastebimas darbo jėgos kvalifikacijos neatitikimas darbo rinkos pokyčiams. Nors mažėja žemesnįjį bei vidurinį išsilavinimą turinčių žmonių, o daugėja aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą įgijusių gyventojų, tačiau darbo rinkoje trūksta specialistų, turinčių specifinių tam tikros srities žinių. Kvalifikuotos darbo jėgos paruošimą šalyje lemia švietimo sistemos finansavimas, kuris analizuojamais metais sudarydavo vos po 5,69 proc. BVP. 2011 – 2013 m. laikotarpis vertinant nedarbo lygio bei užimtųjų skaičiaus kitimo tendencijas galima teigti, kad nedarbo lygis šalyje mažėjo daugiausiai dėl augančio užimtųjų skaičiaus. Prie nedarbo lygio mažėjimo, bei užimtųjų skaičiaus augimo prisideda gyventojų migracijos procesas. Nors analizuojamais metais migracijos saldo ir buvo neigiamas, tačiau nuo 2011 m. pasižymėjo mažėjimo tendencija, t. y. atvykusiųjų į šalį skaičius tiriamaisiais metais išaugo, o emigrantų mažėjimo. Kuriamos naujos darbo vietos, didesnis nei vidutinis ir augantis atlyginimas, naudojimas vietinių rinkų sukurtais produktais – tai užsienio kapitalo įmonių sukuriami veiksniai, kurių dėka skatinamas ekonomikos augimas. Esant sudėtingai ekonominei situacijai, kai BVP stipriai krenta, TUI taip pat sumažėja, bet daug greičiau atsistato nei BVP. Atskirai analizuojant 2008 – 2013 m. laikotarpį galima teigti, kad būtent užsienio investicijos padėjo šaliai bristi iš ekonominės krizės sąstingio. Tuo tarpu bendras išlaidų moksliniams tyrimams didėjimas šalyje vertinamas kaip teigiamas reiškinys. Tai rodo, kad Lietuva ne tik kuria inovacijas, bet ir noriai perima inovacinę patirtį. Pastarasis veiksnys didina kvalifikuotų darbuotojų paklausą darbo rinkoje, o tai nulemia kvalifikuotos darbo jėgos paklausos didėjimą. Teigiamai galima vertinti ir Lietuvos bankininkystės sektoriaus plėtra 2004 – 2013 m. Nors pastaraisiais metais, vertinant išduotų paskolų apimtį, sektoriaus plėtra yra sulėtėjusi, tačiau po truputi žengia pirmyn. Šalies ekonominį stabilumą parodo ir stabili santykinė mokestinė našta šalyje. Nuo 2010 m. iki analizuojamo laikotarpio pabaigos fiksuojama stabili santykinė mokesčių našta šalyje. Tai rodo, kad tiek šalies sukuriamas BVP, tiek surenkamos mokestinės pajamos šalyje kinta labai panašiu tempu.

2.2 Pajamų nelygybės bei ją įvertinančių rodiklių Lietuvoje kaita 2004 – 2012 m. laikotarpiu

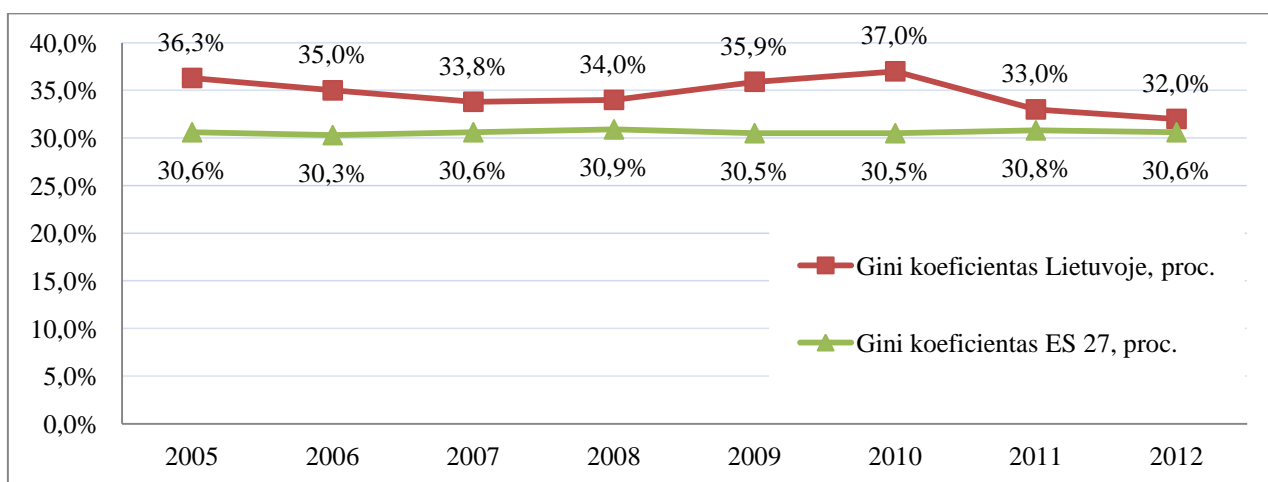
Šioje darbo dalyje analizuojami dažniausiai naudojami pajamų nelygybės matai: Gini koeficientas bei skurdo ribos rodikliai. Pastarieji geriausiai įvertina ir objektyviai atspindi pajamų

nelygybės kitimą nagrinėjama laikotarpiu. Svarbu paminėti, kad dėl duomenų stokos, šioje darbo dalyje analizuojamas laikotarpis apima 2005 – 2012 m.

Ekonominės nelygybės vertinimui nėra sukurto vieno geriausio metodo. Moksliniuose tyrimuose naudojami rodikliai turi savų trūkumų ir privalumų. Ekonominė nelygybė pasižymi įvairiapusiškumu, todėl vieno indekso taikymas neatskleidžia visų nelygybės tendencijų bei bruožų. Šioje darbo dalyje analizuojamas Džini koeficientas, kuris įvertinama pajamų nelygybės laipsnį Lietuvoje. Kalbant apie pajamų nelygybę, neatsiejama rodiklis yra skurdo ribos rodiklis. Minėtųjų rodiklių pagalba, šiame darbe bus siekiama įvertinti pajamų nelygybės dinamiką bei identifikuoti esminius nelygybės bruožus šalyje.

Kaip minėta, visų pirma analizė pradedama nuo Gini koeficiento kitimo analizės. Nuo 2004 – 2005 m. Gini koeficientas didėjo, o 2006 – 2008 m. mažėjo kol nežymiai (0,02 proc. punkto) vėl padidėjo. Gini koeficiento padidėjimas, rodo jog skurdžiausiai gyvenančios visuomenės grupės pajamos sumažėjo didesne dalimi, nei turtingiausiai gyvenančios visuomenės grupės pajamos ir atotrūkis tarp šių grupių dar labiau padidėjo. Remiantis empiriniais tyrimais yra laikoma, kad ribinė Gini koeficiento reikšmė yra 30 proc. Kadangi apskaičiuotas rodiklis visu analizuojamu laikotarpiu viršija teorinę ribą, galima teigti, kad Lietuvoje esama esminių pajamų skirtumų.

Norint objektyviai įvertinti pajamų nelygybės problemą Lietuvoje, šalies Gini koeficientas lyginamas su ES 27 šalių vidurkiu.

2.8 pav. Gini koeficiento kitimas Lietuvoje ir ES 27 2005 – 2012 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Analizuojant Gini koeficiento kitimą ES 27 šalyse, galima teigti, kad koeficientas pasižymėjo stabilumu ir visu analizuojamu laikotarpiu išliko artimas 30 proc. ribai. Tuo tarpu Lietuvoje analizuojamais metais stebima kitokia situacija. 2005 – 2012 m. laikotarpiu Gini koeficientas kito labai neprognozuojamai sumažėdavo arba padidėdavo. Didžiausia Gini koeficiento reikšmė fiksuojama 2010 m., kuomet pastarasis siekė 37 proc. ir net 7 proc. viršijo nustatytą 30 proc. ribą.

Tuo tarpu mažiausia koeficiento reikšmė aptinkama 2012 m. ir siekia 32 proc. ir jau tik 2 proc. viršija nustatytą ribą. Vertinant Gini koeficiento kitimą analizuojamais metais, galima teigti, kad 2005 – 2012 m. rodiklis viršijo ES 27 šalių Gini koeficientą, bei nei vienais metais nebuvo vertinamas gerai. Tačiau pastarojo mažėjimas nuo 2010 m. gali būti apibūdinamas kaip rodantis gerėjančią situaciją, nes jo reikšmės artėja prie 30 proc. ribos. Taigi ištyrus Gini indekso dinamiką matyti, kad gyventojų atskirtis per paskutiniuosius metus kito labai netendencingai ir viršijo ES 27 šalių vidurkį.

Dar vienas svarbus rodiklis, padedantis įvertinti pajamų nelygybės mastus šalyje, yra skurdo riba. Pastarasis rodiklis apibūdinamas kaip sąlyginis pajamų dydis, už kurį mažesnes pajamas gaunantys namų ūkiai priskiriami prie skurstančiųjų. Skurstančiais žmonėmis yra laikomi tie asmenys, kurių pajamos ir materialiniai, kultūriniai bei socialiniai ištekliai yra tokie menki, kad neužtikrina įprastų gyvenimo standartų. Skurdo rizikai priskiriami žmonės, kurių pajamos nesiekia 60 proc. šalies vidurkio. 3 lentelėje pateikiamos skurdo rizikos ribos 2005 – 2012 m. laikotarpiu Lietuvoje vieno ir keturių asmenų ūkiams.

2.2 lentelė

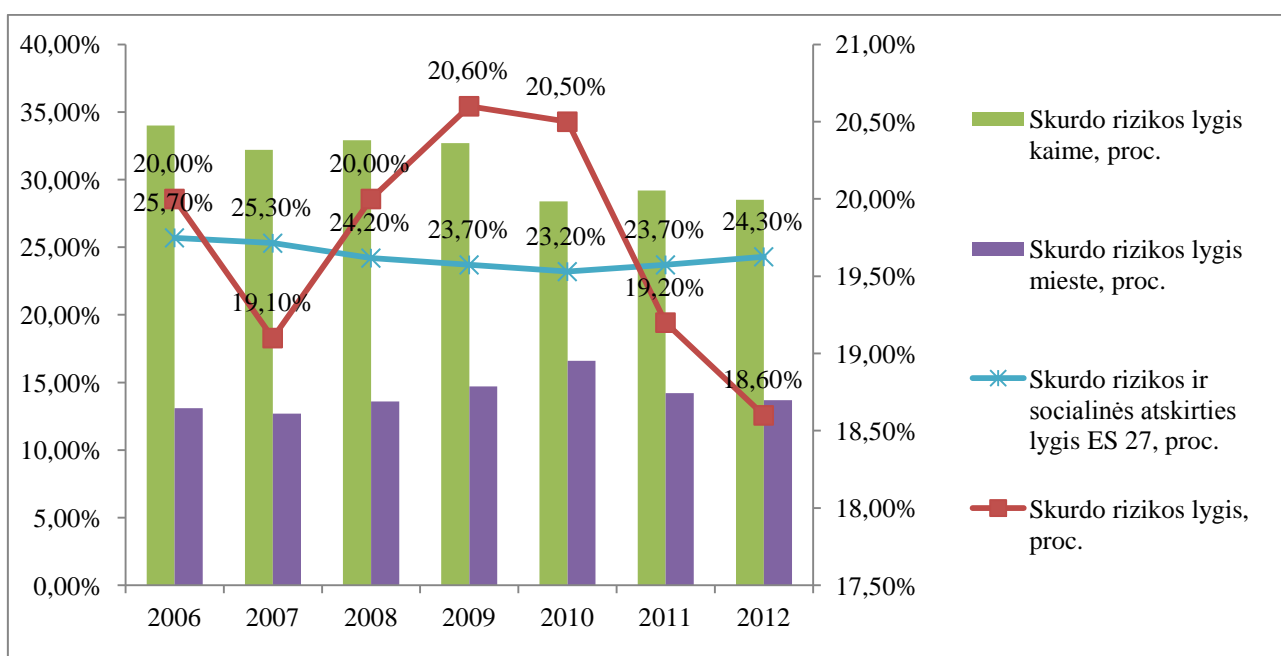
Skurdo rizikos riba 2005 – 2012 m. laikotarpiu Lietuvoje

	Skurdo rizikos riba, Lt per mėn.							
	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Vienas gyvenantis asmuo	355	437	566	672	831	701	691	749
Namų ūkis, susidedantis iš dviejų suaugusių asmenų ir dviejų vaikų iki 14 metų	746	918	1188	1512	1746	1472	1452	1572

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento

Kaip matyti iš pateiktų duomenų, šalyje 2005 – 2012 m. skurdo rizikos ribos tiek vienam gyvenančiam asmeniui, tiek namų ūkiui, susidedančiam iš dviejų suaugusių asmenų ir dviejų vaikų iki 14 m. pasižymėjo didėjimo tendencija. Per visą analizuojamą laikotarpį skurdo rizikos riba vienam asmeniui išaugo daugiau nei dvigubai, t. y. padidėjo 394 Lt. ir 2012 m. siekė 749 Lt. Skurdo rizikos ribos kitimas keturių asmenų namų ūkiams pasižymėjo ta pačia didėjimo tendencija. Tiriamuoju laikotarpiu pastaroji išaugo daugiau nei 110 proc. arba net 826 Lt. Didžiausios skurdo rizikos ribos užfiksuotos 2009 m. ir atitinkamai siekė 831 Lt vienam asmeniui bei 1746 Lt keturių asmenų namų ūkiams. Skurdo rizikos ribos didėjimas tiek vieno asmens, tiek keturių asmenų namų ūkiuose gali būti siejamas su disponuojamųjų pajamų didėjimu analizuojamais metais.

Apibūdinus skurdo rizikos ribos kitimą šalyje, galima įvertinti skurdo lygio kitimą. Gyventojų dalis, kurių pajamos yra mažesnės nei apskaičiuotosios skurdo rizikos ribos, apibūdina skurdo lygį. Tai gyventojai, kurie yra žemiau skurdo rizikos ribos. 2.9 paveiksle pateikiamas skurdo rizikos lygis Lietuvoje, išskiriant kaimą ir miestą, ir ES 27 šalių skurdo lygio vidurkis. Kaip matyti iš pateikto paveikslo, skurdo rizikos lygis šalyje kito labai netolygiai. Vertinant bendrą laikotarpio tendenciją, galima teigti, kad skurdo lygis šalyje sumažėjo 1,40 proc. punkto ir 2012 m. siekė 18,60 proc. ir tai buvo žemiausia skurdo ribos reikšmė per visą analizuojamą laikotarpį. Tuo tarpu didžiausias skurdo lygis užfiksuotas šalyje 2009 – 2010 m. ir atitinkamai sudarė 20,60 proc. ir 20,50 proc. Tokias aukštas skurdo lygio reikšmes analizuojamais metais galėjo nulemti įsivyravusi ekonominė krizė šalyje, kuri galėjo sąlygoti sumažintus atlyginimus, atleidimus iš darbo, sumažintas socialines išmokas bei nedeclaruojamas gaunamas pajamas (šešėlinė ekonomika).

2.9 pav. Skurdo rizikos lygio kitimas Lietuvoje ir ES 27 2006 – 2012 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento ir Eurostat duomenimis

Vertinat skurdo lygį vietovės atžvilgiu, kurioje įsikūrę namų ūkiai, galima teigti, kad didesnis skurdas vyrauja kaimo vietovėse. Pastarasis yra žymiai didesnis nei skurdo lygis mieste. Tai galima paaiškinti tuo, kad į disponuojamąsias gyventojų pajamas nebuvo įskaičiuotos iš žemės ūkio veiklos gaunamos pajamos natūra, kurios buvo svarbios nemažai daliai žemdirbių ir kitiems namų ūkiams. Analizuojant skurdo lygį kaimo vietovėse, reikia pastebėti, kad tiriamaisiais metais skurdo lygis kaime pasižymėjo mažėjimo tendencija. 2006 – 2012 m. laikotarpiu skurdo lygis kaime sumažėjo 5,5 proc. punkto, tačiau kiekvienais metais vidutiniškai siekdavo net 31,13 proc. Tuo tarpu skurdo lygis mieste kito labai nežymiai. Analizuojamu laikotarpiu žemiau skurdo ribos gyvenančių asmenų

padidėjo 0,60 proc. punkto ir 2012 m. skurdo lygis siekė 13,70 proc. Vidutinė skurdo rizikos lygio reikšmė mieste analizuojamais metais buvo lygi 14,01 proc. Didžiausia reikšmė užfiksuota 2010 m. ir siekė 16,60 proc. Reikia paminėti, kad skurdo lygis kaime lyginat su skurdo lygiu mieste, vertinant vidutinėmis reikšmėmis, kiekvienais metais vidutiniškai viršydavo pastarojo reikšmę 17, 11 proc. Tuo tarpu bendrą šalies skurdo rizikos ribą palyginus su ES 27 šalių skurdo ribos vidurkiu, matome, kad ES 27 skurdo lygis kito labai nežymiai ir vidutiniškai kasmet sudarė 24,30 proc. Vertinant bendrą ES 27 šalių skurdo lygio tendenciją galima, teigti, kad analizuojamu laikotarpiu skurdo lygis sumažėjo 1,40 proc. punkto. 2006 m. bei 2008 – 2011 m. Lietuvos skurdo rizikos lygis viršijo ES 27 skurdo rizikos lygį. Tuo tarpu 2007 m. ir 2012 m. žemiau skurdo ribos gyvenančių asmenų dalis Lietuvoje buvo mažesnė nei ES 27.

Atliktuose skurdo mažinimo tyrimuose teigiama, kad pagrindinė skurdo priežastis Lietuvoje visgi yra nedarbas. Esant aukštam nedarbo lygiui žmonės negali pakankamai užsidirbti, o tai nulemia nuolatinio skurdo situacijas. Nerasdami darbo žmonės išvyksta ir ieško darbo užsienyje, o tai skatina mažėjantį einamąjį socialinį draudimo finansavimą bei didina švietimo reikmėms skiriamas lėšas, dėl protų nutekėjimo. Siekiant sumažinti skurdo lygį šalyse naudojamos tiek aktyvios, tiek pasyvios priemonės. Tačiau teigiama, kad daugelis skurdą mažinančių priemonių yra sunkiai prieinamos.

Trumpai aptariant nagrinėtus aspektus, galima teigti, kad tiek pajamų nelygybės, tiek skurdo problemos išlieka itin aktualios šalyje. Ypač dideli skirtumai išryškėja tarp miesto ir kaimo gyventojų. Kaimuose gyvenantys asmenys gauna mažesnes pajamas, todėl labiau kenčia nuo skurdo. Skurdo ribos didėjimas šalyje vertinamas kaip teigiamas procesas, nes rodo, kad šalis turingėja. Lyginat Lietuvos pajamų nelygybės rodiklius su ES 27 šalių rodikliais, pastebima, kad šalyje vyrauja didesnės pajamų nelygybės ir skurdo problemos nei minėtose šalyse.

2.3 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikis pajamų nelygybei Lietuvoje 2004 – 2013 m. laikotarpiu

Siekiant nustatyti ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikį pajamų nelygybei Lietuvoje 2004 – 2013 m. laikotarpiu, remiamasi pirmuose skyriuose atliktais teoriniais ir analitiniais rezultatais. Šioje dalyje atliekama ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio pajamų nelygybei analizė, kuri padės atskleisti kuris iš mokslinėje literatūroje teoriškai atskleistų ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių, daro didžiausią poveikį pajamų nelygybei šalyje. Mokslinės literatūros bei atliktų empirinių tyrimų pagalba nustatyta, kad pagrindiniai ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai, kurie turi įtakos pajamų nelygybės kitimui yra *tarptautinė prekyba* (eksportas, mln. Lt.), *darbo jėga* (užimtųjų skaičius, nedarbo lygis, proc.), *žmogiškasis kapitalas* (aukščiausią išsilavinimą turintys gyventojai (tūkst. Lt), išlaidos švietimui, proc. nuo BVP),

technologinė pažanga (išlaidos moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai, vienam gyventojui, eurai), *investicijos* (tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt), *fiskalinė politika* (santykinė mokesčių našta, proc. nuo BVP), *bankininkystės sektorius* (suteiktos paskolos nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams, mln. Lt). Pastarieji naudojami tolesnėje analizėje, siekiant įvertinti jų poveikį pajamų nelygybei šalyje. Pajamų nelygybei atspindėti pasirinkti šie pagrindiniai dažniausiai empiriniuose darbuose naudojami pajamų nelygybės matai: Gini koeficientas (proc.) ir skurdo rizikos lygis (proc.). Pastarieji veiksniai pasirinkti iš visų teorinėje dalyje susistemintų veiksnių, dėl tyrimo ribotos apimties bei duomenų prieinamumo.

Analizuojant ryšius tarp ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir pajamų nelygybę apibūdinančių rodiklių, atliekama koreliacinė analizė. Šioje dalyje nagrinėjami duomenys apima 2004 – 2013 m. laikotarpį. Atliekamos dvi koreliacinių priklausomybių analizės: Gini koeficiento (proc.) ir ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių bei skurdo rizikos lygio (proc.) ir ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių. Tiesinio koreliacijos koeficiento (r) pagalba įvertinamas ryšys tarp minėtųjų veiksnių. Apskaičiavus pastarąjį koeficientą įvertinamas ryšio stiprumas, o Stjudento testo pagalba įvertinamas statistinis reikšmingumas. Tuo tarpu determinacijos koeficientu siekiama įvertinti, kiek analizuojamas veiksnys aprašo rezultatinio rodiklio sklaidą. Atlikus priklausomybių tyrimą dvejose grupėse susistemunami gauti rezultatai ir pateikiami pagrindiniai ir reikšmingiausi pajamų nelygybei (įvertinus Gini koeficientą ir skurdo rizikos lygį) įtakos turintys ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai Lietuvoje.

2.3.1 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikis Gini koeficiento kitimui 2004 – 2013 m. Lietuvoje

Analizė pradedama įvertinant ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikį Gini koeficientui. 2.1 lentelėje pateikiami apskaičiuoti koreliacijos koeficientai, kurie padeda įvertinti ryšį tarp pasirinktų veiksnių, kai nuo kitų kintamųjų įtakos atsiribojama, bei apskaičiuoti ir determinacijos koeficientai. Taip pat minėtoje lentelėje pateikiamos ir apskaičiuotos kritinės t reikšmės, iš kurių sprendžiama, ar kintamieji yra statistiškai reikšmingi.²

---

² Kintamieji statistiškai reikšmingi, jei apskaičiuotosios t reikšmės yra didesnės už t kritinę reikšmę.

Koreliacinis ryšys (r) tarp Lietuvos ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir Gini koeficiento

Rodiklis	Koreliacijos koef. (r)	Apskaičiuotoji (t) reikšmė	Kritinė t reikšmė	Determinacijos koef. (R ²)
<i>Eksportas (X₁)</i>	-0,637	-3,020	2,30	0,405
Užimtųjų skaičius (X ₂)	0,257	0,652		0,066
<i>Nedarbo lygis (X₃)</i>	0,810	6,543		0,700
Išsilavinimas (X ₄)	-0,210	-0,526		0,044
Išlaidos švietimui (X ₅)	0,135	0,702		0,021
TUI (X ₆)	-0,574	-4,445		0,330
Išlaidos MTP (X ₇)	-0,461	-2,688		0,212
<i>Santykinė mokesčių našta (X₈)</i>	-0,626	-2,313		0,631
Suteiktos bankų paskolos (X ₉)	-0,159	-0,394		0,025

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis SPSS programos duomenimis.

Kaip jau minėta, tarptautinės prekybos poveikis pajamų nelygybei nėra tiksliai nustatytas. Vieni autoriai teigia, kad tai ekonomikos augimą sąlygojantis veiksnys, kuris mažina pajamų nelygybę, kiti mano priešingai. Teigiama, kad tarptautinė prekyba, ypač eksportas, gali sumažinti atlyginimų atotrūkį tarp nekvalifikuotos ir kvalifikuotos darbo jėgos besivystančiose šalyse, taip sumažinant pajamų pasiskirstymo netolygumus. Kaip matyti iš 2.3 lentelės, įvertinus apskaičiuotą koreliacijos koeficientą galima teigti, kad *eksportą ir Gini koeficientą (r=-0,637) sieja stiprus statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys*. Determinacijos koeficientas (R²=0,406) atskleidžia, kad 41 proc. Gini koeficiento kitimo gali paaiškinti eksportas, o likusiems 59 proc. Gini koeficiento kitimui daro įtaką kiti veiksniai. Didėjantis eksportas šalyje prisideda prie pajamų didėjimo, kadangi Lietuva yra besivystanti šalis, galima teigti, kad užsienio prekybos didėjimas lemia pajamų tolygesnį pasiskirstymą, todėl pajamų nelygybė mažėja. Koreliacijos koeficiento nurodytą ryšį tarp eksporto apimčių ir Gini koeficiento galima pastebėti ir analizuojant pastarųjų veiksnių kitimo tendencijas analizuojamais 2004 – 2013 m. Tiriamuoju laikotarpiu Gini koeficientas kito labai neprognozuojamai, tačiau vertinat bendrą laikotarpio tendenciją – rodiklis sumažėjo 4,30 proc. punkto. Tuo tarpu eksporto apimtys analizuojamais metais padidėjo 58959,83 mln. Lt. arba net 2,28 karto. Taigi žvelgiant į rodiklių kitimo tendencijas, galima patvirtinti nustatyto koreliacinio ryšio kitimo krypties patikimumą.

Teigiama, kad darbo jėgos pokyčiai, jos judėjimas šalyje ir tarp šalių pajamų nelygybę gali veikti tiek teigiamai, tiek neigiamai. Didėjantis nedarbo lygis skatina netolygų pajamų pasiskirstymą, atskirtį tarp turtingiausių ir skurstančiųjų. Mažėjant pajamoms, gyventojai suinteresuoti ieškoti darbo kitose šalyse. Tačiau tai nebūtinai gali nulemti pajamų nelygybės mažėjimą. Tarpusavio ryšiai tarp minėtųjų veiksnių teoriškai nėra tiksliai apibrėžti.

Vertinant *užimtųjų skaičiaus ir Gini koeficiento* tarpusavio sąveiką, remiantis koreliacijos koeficientu (r=0,257), galima teigti, kad tarp minėtųjų veiksnių egzistuoja *silpna tiesioginė*

statistiškai nereikšminga priklausomybė. Determinacijos koeficientas ($R^2=0,066$) parodo, kad vos 6,60 proc. Gini koeficiento kitimo priklauso nuo užimtųjų skaičiaus, o likusius 93,40 proc. Gini koeficiento kitimo paaiškina kiti veiksniai. Ar tikrai didėjant užimtųjų skaičiui, pajamų nelygybė taip pat auga ir atvirkščiai? Analizuojant pastarųjų veiksnių kitimo tendencijas matyti, kad tiriamaisiais metais užimtųjų skaičius šalyje pakito nuo 1436 tūkst. iki 1293 tūkst., arba sumažėjo 9 proc., kai tuo tarpu Gini koeficientas sumažėjo 4,30 proc. punkto. Vertinant rodiklių kitimo tendencijas matyti, kad mažėjant užimtųjų skaičiui, Gini koeficientas taip pat mažėja. Ryšį tarp minėtųjų veiksnių sunku teoriškai paaiškinti, nes aprašytų teorinių dėsningumų vertinančių pajamų nelygybės ir užimtųjų skaičiaus kitimą nėra.

Kalbant apie ryšį tarp *nedarbo lygio ir Gini koeficiento* matyti, kad tarp pastarųjų veiksnių egzistuoja *labai stiprus statistiškai reikšmingas tiesioginis ryšys* ($r=0,810$). Tai rodo ir determinacijos koeficientas ($R^2=0,700$), pagal kurį net 70 proc. Gini koeficiento kitimo gali paaiškinti nedarbo lygis. Kaip minėta, nedarbo lygiui šalyje augant, didėja atskirtis tarp neturtingųjų ir skurstančių, todėl pajamų nelygybė auga ir atvirkščiai. Tiriamuoju laikotarpiu nedarbo lygis šalyje nepasižymėjo vieninga didėjimo ar mažėjimo tendencija. Per visą analizuojamą laikotarpį pastarasis rodiklis pakito labai nežymiai, t. y. sumažėjo vos vienu procentiniu punktu ir kiekvienais metais vidutiniškai siekdavo 21,62 proc. Tuo tarpu Gini koeficientas analizuojamais sumažėjo 4,30 proc. punkto. 2010 m. pasižymėjo didžiausia nedarbo lygio reikšme – 36 proc. Tais pačiais metais Gini koeficientas taip pat pasiekė aukščiausią reikšmę analizuojamais metais. Todėl galima tik patvirtinti, kad Gini koeficientą ir nedarbo lygį sieja labai stiprus tiesioginis ryšys.

Teigiama, kad pajamų nelygybė nulemia mokumo kokybės pasirinkimą mokyklose. Didesnes pajamas turintieji gali pasirinkti geresnes mokyklas ir suteikti geresnį išsilavinimą savo vaikams. Aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai, gali gauti didesnę atlyginimą, nei neišsilavinę. Kaip rodo koreliacijos koeficientas, *išsilavinimas (aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų skaičius)* nėra svarbus veiksnys, kuris nulemtų Gini koeficiento kitimą. Pastaruosius veiksnius sieja *silpnas statistiškai nereikšmingas atvirkštinis* ryšys ($r=-0,210$). Remiantis determinacijos koeficientu ($R^2=0,044$), galima teigti, kad vos 4,40 proc. Gini koeficiento priklauso nuo išsilavinimo, likusieji 95,60 proc. Gini koeficientui įtakos turi kiti veiksniai. Šalyje augant išsilavinusiųjų skaičiui, Gini koeficientas anot koreliacijos koeficiento turėtų mažėti. Kaip jau aptarta, Gini koeficientas analizuojamais metais sumažėjo 4,30 proc. punkto. Tuo tarpu analizuojant gyventojų išsilavinimo struktūrą matyti, kad šalyje sparčiausiai daugėja kvalifikuotos darbo jėgos, t. y. asmenų, turinčių aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą (nuo 453 tūkst. iki 558 tūkst., t.y. 1,23). Todėl galima patvirtinti nustatytą ryšį tarp išsilavinusiųjų skaičiaus ir Gini koeficiento.

Tuo tarpu vertinant *išlaidų švietimui ir Gini koeficiento* ryšį, remiantis koreliacijos koeficientu ($r=0,135$), nustatyta, kad pastarųjų veiksnių iš esmės *nesieja joks statistinis ryšys*.

Determinacijos koeficientas ($R^2=0,021$) atskleidžia, kad vos 2,10 proc. Gini koeficiento kitimo gali paaiškinti išlaidos skiriamos švietimui, o likusius 97,90 proc. Gini koeficiento kitimui daro įtaką kiti veiksniai.

Mokslo ir technologijos pažanga didina kvalifikuotų darbuotojų paklausą darbo rinkoje, todėl didėja kvalifikuotos darbo jėgos užmokestis, kuris nulemia pajamų nelygybės didėjimą. Vertinat **išlaidų, skirtų mokslo ir technologijų plėtrai poveikį Gini koeficiento** kitimui matyti, kad šiuos veiksnius sieja **vidutinis statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys ($r=-0,461$)**. Determinacijos koeficientas ($R^2=0,212$) atskleidžia, kad 21,20 proc. Gini koeficiento kitimo gali paaiškinti išlaidos, skirtos MTP, o likusius 78,80 proc. Gini koeficiento kitimo paaiškina kiti veiksniai. Skiriant vis daugiau lėšų mokslo ir technologijų plėtrai, Gini koeficientas – pajamų nelygybė mažėja. Pastaraisiais metais išlaidos MTP, tenkančios vienam gyventojui pasižymėjo didėjimo tendencija. Vienam gyventojui tenkančių išlaidų moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai rodiklis tiriamuoju laikotarpiu išaugo daugiau nei du kartus nuo 40,32 eurų iki 98,98 eurų, t. y. 58,66 eurai. Tuo tarpu Gini koeficientas analizuojamais metais sumažėjo 4,30 proc. punkto. Taigi išlaidoms MTP didėjant, Gini koeficientas mažėja, todėl sąlyginai galima teigti, kad lėšos skiriamos mokslo ir technologijų plėtrai prisideda prie pajamų nelygybės mažėjimo, nors ir teigiama, kad pastarasis veiksnys didina pajamų nelygybę.

Kaip minėta teorinėje darbo dalyje, tarp investicijų ir pajamų nelygybės gali egzistuoti atvirkštinis ryšys. Investicijoms augant, pajamų nelygybė mažėja ir atvirkščiai. Tačiau vienos vyraujančios teorijos apie pajamų nelygybės ir tiesioginių užsienio investicijų ryšį nėra. Įvertinus **tiesioginių užsienio investicijų ir Gini koeficiento** koreliacijos koeficientą ($r=-0,574$) galima teigti, kad pastaruosius veiksnius sieja **vidutinis statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys**. Determinacijos koeficientas ($R^2=0,330$) atskleidžia, kad 33 proc. Gini koeficiento kitimo gali paaiškinti tiesioginės užsienio investicijos, o likusius 67 proc. Gini koeficiento kitimui įtakos turi kiti veiksniai. Šalyje augant tiesioginių užsienio investicijų apimtis, Gini koeficientas mažėja ir atvirkščiai. 2004 – 2013 m. laikotarpiu TUI apimtys išaugo nuo 16193 mln. Lt. iki 42447 mln. Lt., arba per visą laikotarpį teigiamai pakito 26255 mln. Lt. Kai Gini koeficientas tiriamaisiais metais mažėjo 4,30 proc. punkto.

Ekonomikos augimo sąlygomis, pajamų nelygybę galima sumažinant fiskalinės politikos priemonėmis. Stabdomosios fiskalinės politikos įgyvendinimas didinant tiesioginius mokesčius padeda pasiekti pajamų nelygybės mažėjimą. Fiskalinė politika vertinama pasitelkiant mokesčių naštos rodiklį. Pastarasis rodiklis daro poveikį mokesčio mokėtojo pajamoms. Asmuo, kuris gauna didesnę nei vidutinis atlyginimą, sumoka didesnę mokesčių dalį į valstybės biudžetą. Tuo tarpu gyventojai, kurių pajamos yra santykinai mažos, mokami mokesčiai yra atitinkamai mažesni. Iš to seka, kad mokesčių naštos augimas mažina pajamų nelygybę. Kaip rodo koreliacijos koeficientas ($r=-0,626$), tarp **santykinės mokesčių naštos ir Gini koeficiento** egzistuoja **stiprus atvirkštinis**

statistiškai reikšmingas ryšys. Determinacijos koeficientas ($R^2=0,631$) atskleidžia, kad 63,10 proc. Gini koeficiento kitimo gali paaiškinti santykinė mokesčių našta, o likusius 36,90 proc. Gini koeficiento kitimui įtakos turi kiti veiksniai. Taigi santykinės mokesčių naštos rodikliui augant, Gini koeficientas turi mažėti. Nustatytą ryšį patvirtina veiksmų kitimo tendencijos analizuojamu laikotarpiu. Santykinės mokesčių naštos rodiklis 2004 – 2013 m. išaugo 1 proc. punktu nuo 35 proc. laikotarpio pradžioje iki 36 proc. laikotarpio pabaigoje. Mokesčių naštai nagrinėjamais metais nežymiai išaugus, Gini koeficientas sumažėjo 4,30 proc. punkto.

Kaip minėta teorinėje darbo dalyje, M. D. Delis, I. Hasan ir P. Kazakis (2013) nustatė, kad bankų vykdoma liberalizavimo politika, kredito ir palūkanų normos kontrolė lemia neigiamą poveikį pajamų nelygybei. Siekiant įvertinti bankinio sektoriaus vykdomos politikos poveikį pajamų nelygybei, analizuojamos bankų suteiktos paskolos nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams. Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas ($r=-0,159$) parodė, kad tarp **suteiktų paskolų ir Gini koeficiento ryšio iš esmės nėra**. Anot determinacijos koeficiento ($R^2=0,025$), suteiktos paskolos gali paaiškinti tik 2,50 proc. Gini koeficiento kitimo, o likusius 97,50 proc. Gini koeficiento kitimui įtakos turi kiti veiksniai.

Trumpai aptariant ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio Gini koeficientui koreliacinę analizę galima teigti, kad labai stiprus arba stiprus ryšys Gini koeficientą sieja su eksportu, nedarbo lygiu bei santykinė mokesčių našta. Vidutinį poveikį Gini koeficientui turi tiesioginės užsienio investicijos ir išlaidos skirtos mokslo ir technologijų plėtrai. Įvertintas ir silpnas ryšys tarp išsilavinusiųjų ir Gini koeficiento. Taip pat nustatyta, kad tarp užimtųjų skaičiaus, išlaidų švietimui bei suteiktų paskolų ir Gini koeficiento ryšiai iš esmės neegzistuoja.

2.3.2 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikis skurdo lygiui 2004 – 2013 m. laikotarpiu Lietuvoje

Šioje darbo dalyje atliekama ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio skurdo lygiui analizė. Analizei naudojami analogiški metodai kaip ir 2.3.2 skyrelyje. 2.4 lentelėje pateikiami apskaičiuoti koreliacijos koeficientai, kurie kaip jau minėta padeda įvertinti ryšį tarp pasirinktų veiksnių, kai nuo kitų kintamųjų įtakos atsiribojama, bei apskaičiuoti ir determinacijos koeficientai. Taip pat lentelėje pateikiamos ir apskaičiuotos kritinės t reikšmės, iš kurių sprendžiama, ar kintamieji yra statistiškai reikšmingi.³ Apskaičiuotos minėtųjų veiksnių ir skurdo lygio priklausomybės pateikiamos 2.4 lentelėje.

---

³ Kintamieji statistiškai reikšmingi, jei apskaičiuotosios t reikšmės yra didesnės už t kritinę reikšmę.

Koreliacinis ryšys (r) tarp Lietuvos ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių ir skurdo rizikos lygio

Rodiklis	Koreliacijos koef. (r)	Apskaičiuotoji (t) reikšmė	Kritinė t reikšmė	Determinacijos koef. (R ²)
<i>Eksportas (X₁)</i>	-0,769	-2,836	2,30	0,591
Užimtųjų skaičius (X ₂)	-0,440	-3,199		0,193
<i>Nedarbo lygis (X₃)</i>	0,840	7,793		0,706
Išsilavinimas (X ₄)	-0,498	-2,405		0,248
Išlaidos švietimui (X ₅)	-0,568	-2,280		0,323
TUI (X ₆)	-0,359	-0,175		0,129
Išlaidos MTP (X ₇)	-0,266	-0,675		0,071
<i>Santykinė mokesčių našta (X₈)</i>	-0,806	-5,335		0,650
Suteiktos bankų paskolos (X ₉)	0,552	2,622		0,305

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis SPSS programos duomenimis.

Jau aptarta, kad tarptautinės prekybos poveikis pajamų nelygybei nėra tiksliai nustatytas. Vieni autoriai teigia, kad tai ekonomikos augimą sąlygojantis veiksnys, kuris mažina pajamų nelygybę, kiti mano priešingai. Teigiama, kad tarptautinė prekyba, ypač eksportas, gali sumažinti atlyginimų atotrūkį tarp nekvalifikuotos ir kvalifikuotos darbo jėgos besivystančiose šalyse, taip sumažinant pajamų pasiskirstymo netolygumus. Kaip matyti iš 2.4 lentelės, įvertinus apskaičiuotą koreliacijos koeficientą galima teigti, kad *eksportą ir skurdo lygį (r=-0,769) sieja stiprus statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys*. Determinacijos koeficientas (R²=0,591) atskleidžia, kad 59,10 proc. skurdo lygio kitimo gali paaiškinti eksportas, o likusiems 40,90 proc. skurdo lygio kitimui daro įtaką kiti veiksniai. Didėjantis eksportas šalyje prisideda prie pajamų didėjimo, kadangi Lietuva yra besivystanti šalis, galima teigti, kad užsienio prekybos didėjimas lemia pajamų tolygesnį pasiskirstymą, todėl pajamų nelygybė mažėja. Koreliacijos koeficiento nurodytą ryšį tarp eksporto apimčių ir skurdo lygio galima pastebėti ir analizuojant pastarųjų veiksnių kitimo tendencijas analizuojamais 2004 – 2013 m. Eksporto apimtys analizuojamais metais padidėjo 58959,83 mln. Lt. arba net 2,28 karto. Tiriamuoju laikotarpiu skurdo lygis sumažėjo labai nežymiai vos 1,95 proc. punkto. Taigi žvelgiant į rodiklių kitimo tendencijas, galima patvirtinti nustatyto koreliacinio ryšio kitimo krypties patikimumą.

Didėjantis nedarbo lygis skatina netolygų pajamų pasiskirstymą, atskirtį tarp turtingiausių ir skurstančiųjų. Mažėjant pajamoms, gyventojai suinteresuoti ieškoti darbo kitose šalyse. Tačiau tai nebūtinai gali nulemti pajamų nelygybės mažėjimą. Tarpusavio ryšiai tarp minėtųjų veiksnių teoriškai nėra tiksliai apibrėžti.

Vertinant *užimtųjų skaičiaus ir skurdo lygio* tarpusavio sąveiką, remiantis koreliacijos koeficientu (r=-0,440), galima teigti, kad tarp minėtųjų veiksnių egzistuoja *vidutinė atvirkštinė statistiškai reikšminga* priklausomybė. Determinacijos koeficientas (R²=0,193) parodo, kad 19,30 proc. skurdo lygio kitimo priklauso nuo užimtųjų skaičiaus, o likusius 80,70 proc. skurdo lygio

kitimo paaiškina kiti veiksniai. Analizuojant pastarųjų veiksmių kitimo tendencijas matyti, kad tiriamaisiais metais užimtųjų skaičius šalyje pakito nuo 1436 tūkst. iki 1293 tūkst., arba sumažėjo 9 proc., kai tuo tarpu skurdo lygis sumažėjo 1,95 proc. punkto. Vertinant rodiklių kitimo tendencijas matyti, kad mažėjant užimtųjų skaičiui, skurdo lygis taip pat mažėja. Ryšį tarp minėtųjų veiksmių sunku teoriškai paaiškinti, nes aprašytų teorinių dėsningumų vertinančių pajamų nelygybės ir užimtųjų skaičiaus kitimą nėra.

Kalbant apie ryšį tarp *nedarbo lygio ir skurdo lygio* matyti, kad tarp pastarųjų veiksmių egzistuoja *labai stiprus statistiškai reikšmingas tiesioginis ryšys* ($r=0,840$). Tai patvirtina ir determinacijos koeficientas ($R^2=0,706$), pagal kurį net 70,60 proc. skurdo lygio kitimo gali paaiškinti nedarbo lygis. Kaip minėta, nedarbo lygiui šalyje augant, didėja atskirtis tarp neturtingųjų ir skurstančių, todėl pajamų nelygybė auga ir atvirkščiai. Tiriamuoju laikotarpiu nedarbo lygis šalyje nepasižymėjo vieninga didėjimo ar mažėjimo tendencija. Per visą analizuojamą laikotarpį pastarasis rodiklis pakito labai nežymiai, t. y. sumažėjo vos vienu procentiniu punktu ir kiekvienais metais vidutiniškai siekdavo 21,62 proc. Tuo tarpu skurdo lygis analizuojamais taip pat sumažėjo labai nežymiai vos 1,95 proc. punkto. Todėl galima tik patvirtinti, kad skurdo lygį ir nedarbo lygį sieja labai stiprus tiesioginis ryšys.

Aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai, gali gauti didesnę atlyginimą, nei neišsilavinę. Kaip rodo koreliacijos koeficientas ($r=-0,498$), *išsilavinimą (aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų skaičių)* ir skurdo lygį sieja *vidutinis statistiškai reikšmingas atvirkštinis* ryšys. Remiantis determinacijos koeficientu ($R^2=0,248$), galima teigti, kad 24,80 proc. skurdo lygio priklauso nuo išsilavinimo, likusieji 75,20 proc. skurdo lygiui įtakos turi kiti veiksniai. Šalyje augant išsilavinusiųjų skaičiui, skurdo lygis anot koreliacijos koeficiento turėtų mažėti. Kaip jau aptarta, skurdo lygis analizuojamais metais sumažėjo 1,95 proc. punkto. Tuo tarpu analizuojant gyventojų išsilavinimo struktūrą matyti, kad šalyje sparčiausiai daugėja kvalifikuotos darbo jėgos, t. y. asmenų, turinčių aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą (nuo 453 tūkst. iki 558 tūkst., t.y. 1,23). Todėl galima patvirtinti nustatytą ryšį tarp išsilavinusiųjų skaičiaus ir skurdo lygio.

Svarbų vaidmenį užtikrinant kvalifikuotos darbo jėgos paruošimą šalyje vaidina valstybės ir savivaldybių biudžetų, namų ūkių skiriamos lėšos švietimui finansuoti. Vertinant *išlaidų švietimui ir skurdo lygio* ryšį, remiantis koreliacijos koeficientu ($r=-0,568$), nustatyta, kad pastaruosius veiksmius sieja *vidutinis statistiškai reikšmingas atvirkštinis* ryšys. Determinacijos koeficientas ($R^2=0,323$) atskleidžia, kad 32,30 proc. skurdo lygio kitimo gali paaiškinti išlaidos skiriamos švietimui, o likusius 67,70 proc. skurdo lygio kitimui daro įtaką kiti veiksniai. Vidutiniškai kiekvienais analizuojamais metais bendros valstybės biudžeto išlaidos švietimui kaip BVP dalis sudarydavo po 5,69 proc. Tiriamuoju laikotarpiu išlaidų švietimui kaip BVP dalis sumažėjo 0,05

proc. punkto. Tuo tarpu skurdo lygis šalyje sumažėjo labai nežymiai vos 1,95 proc. punkto. Vertinant veiksnių kitimo tendencijas, nepastebima bendrų kitimo krypčių.

Kaip jau minėta, mokslo ir technologijos pažanga didina kvalifikuotų darbuotojų paklausą darbo rinkoje, todėl didėja kvalifikuotos darbo jėgos užmokestis, kuris nulemia pajamų nelygybės didėjimą. Vertinat *išlaidų, skirtų mokslo ir technologijų plėtrai poveikį skurdo lygio* kitimui matyti, kad šiuos veiksnius sieja *silpnas statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys ($r=-0,266$)*. Determinacijos koeficientas ($R^2=0,071$) atskleidžia, kad vos 7,10 proc. skurdo lygio kitimo gali paaiškinti išlaidos, skirtos MTP, o likusius 92,90 proc. skurdo lygio kitimo paaiškina kiti veiksniai. Pastaraisiais metais išlaidos MTP, tenkančios vienam gyventojui pasižymėjo didėjimo tendencija. Vienam gyventojui tenkančių išlaidų moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai rodiklis tiriamuoju laikotarpiu išaugo daugiau nei du kartus nuo 40,32 eurų iki 98,98 eurų, t. y. 58,66 eurai. Tuo tarpu skurdo lygis analizuojamais metais sumažėjo 1,95 proc. punkto. Taigi išlaidoms MTP didėjant, skurdo lygis nors ir nežymiai, bet mažėja. Sąlyginai galima teigti, kad lėšos skiriamos mokslo ir technologijų plėtrai prisideda prie pajamų nelygybės mažėjimo, nors ir teigiama, kad pastarasis veiksnys didina pajamų nelygybę.

Investicijoms augant, pajamų nelygybė mažėja ir atvirkščiai. Kaip jau aptarta teorinėje dalyje, tarp investicijų ir pajamų nelygybės gali egzistuoti atvirkštinis ryšys. Tačiau vienos vyraujančios teorijos apie pajamų nelygybės ir tiesioginių užsienio investicijų ryšį nėra. Įvertinus *tiesioginių užsienio investicijų ir skurdo lygio* koreliacijos koeficientą ($r=-0,359$) galima teigti, kad pastaruosius veiksnius sieja *silpnas statistiškai nereikšmingas atvirkštinis ryšys*. Determinacijos koeficientas ($R^2=0,129$) atskleidžia, kad 12,90 proc. skurdo lygio gali paaiškinti tiesioginės užsienio investicijos, o likusius 87,10 proc. skurdo lygio kitimui įtakos turi kiti veiksniai. Šalyje augant tiesioginių užsienio investicijų apimtis, skurdo lygis mažėja ir atvirkščiai. 2004 – 2013 m. laikotarpiu TUI apimtys išaugo nuo 16193 mln. Lt. iki 42447 mln. Lt., arba per visą laikotarpį teigiamai pakito 26255 mln. Lt. Kai skurdo lygis tiriamaisiais metais mažėjo vos 1,95 proc. punkto.

Stabdomosios fiskalinės politikos įgyvendinimas didinant tiesioginius mokesčius padeda pasiekti pajamų nelygybės mažėjimą. Fiskalinė politika vertinama pasitelkiant mokesčių naštos rodiklį. Pastarasis rodiklis daro poveikį mokesčio mokėtojo pajamoms. Asmuo, kuris gauna didesnę nei vidutinis atlyginimą, sumoka didesnę mokesčių dalį į valstybės biudžetą. Tuo tarpu gyventojai, kurių pajamos yra santykinai mažos, mokami mokesčiai yra atitinkamai mažesni. Iš to seka, kad mokesčių naštos augimas mažina pajamų nelygybę. Kaip rodo koreliacijos koeficientas ($r=-0,806$), tarp *santykinės mokesčių naštos ir skurdo lygio* egzistuoja *labai stiprus atvirkštinis statistiškai reikšmingas ryšys*. Determinacijos koeficientas ($R^2=0,650$) atskleidžia, kad 65 proc. skurdo lygio kitimo gali paaiškinti santykinė mokesčių našta, o likusius 35 proc. skurdo lygio kitimui įtakos turi kiti veiksniai. Taigi santykinės mokesčių naštos rodikliui augant, Gini koeficientas turi mažėti.

Nustatytą ryšį patvirtina veiksmų kitimo tendencijos analizuojamu laikotarpiu. Santykinės mokesčių naštos rodiklis 2004 – 2013 m. išaugo 1 proc. punktu nuo 35 proc. laikotarpio pradžioje iki 36 proc. laikotarpio pabaigoje. Mokesčių našta nagrinėjama metais nežymiai išaugus, skurdo lygis taip pat nežymiai sumažėjo 1,95 proc. punkto.

Siekiant įvertinti bankinio sektoriaus vykdomos politikos poveikį pajamų nelygybei, analizuojamos bankų suteiktos paskolos nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams. Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas ($r=0,552$) parodė, kad tarp *suteiktų paskolų ir skurdo lygio* egzistuoja *vidutinis statistiškai reikšmingas tiesioginis ryšys*. Anot determinacijos koeficiento ($R^2=0,305$), suteiktos paskolos gali paaiškinti 30,50 proc. skurdo lygio kitimo, o likusius 69,50 proc. skurdo lygio kitimui įtakos turi kiti veiksniai. Remiantis nustatytu ryšiu galima teigti, kad bankams išduodant daugiau paskolų atskirtis tarp pasiturinčiųjų ir skurstančiųjų gyventojų didėja. Analizuojamu laikotarpiu suteiktų paskolų nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams apimtys pakito labai nežymiai išaugo vos 14,30 mln. Lt. arba 2,77 proc. Vieninga didėjimo ar mažėjimo tendencija pastarasis rodiklis nepasižymėjo ir kito netendencingai. Tuo tarpu skurdo lygis šalyje analizuojama metais sumažėjo vos 1,95 proc. punkto.

Aptariant ekonomikos augimą sąlygojančių veiksmų poveikio skurdo lygio koreliacinę analizę galima teigti, kad labai stiprus arba stiprus ryšys skurdo lygį kaip ir Gini koeficientą sieja su eksportu, nedarbo lygiu bei santykinė mokesčių našta. Egzistuojančius ryšius patvirtina ir minėtųjų veiksmų kitimas laike. Vidutinį poveikį skurdo lygiui turi tiesioginės užimtųjų skaičius, išsilavinimas bei suteiktos bankų paskolos. Minėtųjų ekonomikos augimą sąlygojančių veiksmų ryšiai su Gini koeficientu ir skurdo lygiu įvertinti kaip statistiškai reikšmingi. Įvertintas ir silpnas ryšys tarp išlaidų mokslo ir technologijų plėtrai, tiesioginių užsienio investicijų bei skurdo lygio. Svarbu paminėti, kad nustatyti silpni koreliaciniai ryšiai vertinami kaip statistiškai nereikšmingi.

2.3.3 Ekonomikos augimą sąlygojančių veiksmų poveikio pajamų nelygybei 2004 – 2013 m. laikotarpiu Lietuvoje analizės rezultatų apibendrinimas

Atlikta ekonomikos augimą sąlygojančių veiksmų poveikio pajamų nelygybei analizė, leido įvertinti svarbiausių ekonomikos augimą sąlygojančių veiksmų įtaką pajamų nelygybės kitimui Lietuvoje 2004 – 2013 m. laikotarpiu. Vertinant pastarųjų veiksmų poveikį dviem pajamų nelygybę apibūdinantiems rodikliams – Džini koeficientui ir skurdo lygiui, gauti skirtingi rezultatai, kurių apibendrinimas leidžia padaryti tikslesnes išvadas apie ekonomikos augimą sąlygojančių veiksmų poveikį pajamų nelygybei šalyje. Apibendrinti ekonomikos augimą sąlygojančių veiksmų poveikio Džini koeficientui bei skurdo lygiui koreliacinės analizės rezultatai pateikiami 2.5 lentelėje.

Koreliacinės analizės rezultatų apibendrinimas

Ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai	Džini koeficientas	Skurdo lygis	Statistinis reikšmingumas	
	<i>Nustatytas ryšys</i>			
<i>Eksportas (X₁)</i>	<i>stiprus/atvirkštinis</i>	<i>stiprus/atvirkštinis</i>	+	+
Užimtųjų skaičius (X ₂)	silpnas/tiesioginis	vidutinis/atvirkštinis	-	+
<i>Nedarbo lygis (X₃)</i>	<i>l.stiprus/tiesioginis</i>	<i>l.stiprus/tiesioginis</i>	+	+
Išsilavinimas (X ₄)	silpnas/atvirkštinis	vidutinis/atvirkštinis	-	+
Išlaidos švietimui (X ₅)	nėra	vidutinis/atvirkštinis	-	+
Tiesioginės užsienio investicijos (X ₆)	vidutinis/atvirkštinis	stiprus/atvirkštinis	+	-
Išlaidos MTP (X ₇)	vidutinis/atvirkštinis	silpnas/atvirkštinis	+	-
<i>Santykinė mokesčių našta (X₈)</i>	<i>stiprus/atvirkštinis</i>	<i>l.stiprus/atvirkštinis</i>	+	+
Suteiktos bankų paskolos (X ₉)	nėra	vidutinis/tiesioginis	-	+

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis teorinėje dalyje nagrinėtais moksliniais šaltiniais bei atlikta ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio pajamų nelygybei šalyje analize.

Iš susistemintos lentelės matyt, kad eksportas (X₁), nedarbo lygis (X₃) bei santykinė mokesčių našta (X₈) yra ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai, kurie turi didžiausią poveikį Gini koeficientui ir skurdo lygiui šalyje. Eksportą (X₁) ir Džini koeficientą sieja stiprus statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys. Stiprus statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys eksportą (X₁) sieja ir su skurdo lygiu. Priėmus prielaidą, kad Lietuva yra besivystanti šalis, remiantis analizės rezultatais galima teigti, kad eksportas yra vienas iš svarbių veiksnių, kuris mažina pajamų nelygybę šalyje. Didėjant eksporto apimtims šalyje, atlyginimų atotrūkis tarp nekvalifikuotos ir kvalifikuotos darbo jėgos mažėja, todėl yra sumažinama pajamų nelygybė šalyje. Didėjant eksporto apimtims, skurdo lygis, kaip ir Gini koeficientas, mažėja. Tuo tarpu nedarbo lygis (X₃) turi labai stiprų tiesioginį poveikį tiek Gini koeficientui, tiek skurdo lygiui. Abi priklausomybės yra statistiškai reikšmingos. Nedarbo lygiui augant, tiek skurdo lygis, tiek Gini koeficientas taip pat auga, todėl didėja atskirtis tarp neturtingųjų ir skurstančiųjų. Kalbant apie mokesčių naštos poveikį pajamų nelygybei reikia paminėti, kad ši veiksnį ir Gini koeficientą bei skurdo lygį sieja skirtingo stiprumo ryšiai. Santykinės mokesčių naštos poveikis skurdo lygiui vertinamas kaip labai stiprus atvirkštinis ryšys. Tuo tarpu pastarojo veiksnio ryšys su Gini koeficientu vertinamas kaip stiprus atvirkštinis ryšys. Abi priklausomybės yra statistiškai reikšmingos.

Trumpai tariant, galima teigti, kad ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai turi poveikį (priklausomybę) pajamų nelygybę apibūdinantiems veiksniams. Nustatytų ryšių dėka, galima identifikuoti svarbiausius ekonomikos augimą sąlygojančius veiksnius, kurie turi didžiausią poveikį pajamų mažina pajamų nelygybę - nedarbo lygis, eksportas bei santykinė mokesčių našta. Reikia paminėti, kad vienareikšmiškai negalima teigti, kad pastarieji veiksniai tik mažina arba tik didina

pajamų nelygybę, nes teorinėje literatūroje konkretūs ryšiai, kuriais būtų susaistyti analizuojami veiksniai, nėra apibūdinti.

3. PAJAMŲ NELYGYBĖS IR SKURDO MAŽINIMO PRIEMONĖS

Kaip ir pajamų nelygybės, taip ir skurdo mažinimo problema yra aktualus klausimas tiek visame pasaulyje, tiek Lietuvoje. Jau 2000 m. Jungtinių Tautų tūkstantmečio viršūnių susitikime nutarta stiprinti finansinius išteklius, politinę valią ir įgyvendinamas politikos priemonės tam, kad iki 2015 m. perpus būtų sumažintas skurdas pasaulyje. Minėtaisiais metais Lietuvoje buvo sukurta pirmoji Skurdo mažinimo strategija. Nuo tada socialinės atskirties mažinimas Lietuvoje tapo vienu iš svarbiausių strateginių valstybės tikslų.

2000 m. Skurdo mažinimo strategijoje pabrėžiama, kad skurdo mažinimo politika turėtų remtis subsidiarumo ir solidarumo principais. Subsidiarumo principo taikymu numatoma į socialinių problemų sprendimą įtraukti žemutines grandis. Tuo tarpu solidarumo principas skatina skirtingų socialinių grupių savitarpio paramą. Svarbu paminėti, kad būtent šiais dviem principais yra grįsta daugelio Europos šalių socialinė politika. Kiekvienoje šalyje yra parengtos kryptingos socialinės politikos pajamų reguliavimui, skurdo mažinimui bei šeimos palaikymui. Valstybė pasinaudodama mokesčių politika, įvairiomis socialinėmis programomis, transferinėmis išmokomis gali pagerinti neturtingų šeimų ir individų gyvenimo lygį. Tačiau pastarasis poveikis turi būti apibrėžtas tam tikromis ribomis, kurias peržengus lygybės kaina visuomenei gali pasidaryti labai didelė. Kai kuriuos gyventojų sluoksnius aukšta išmokų lygis gali sumažinti paskatas ieškoti darbo. Susidarius tokiam socialiniam reiškiniui valstybėje susidaro išlaikytinių gyventojų sluoksnius. Todėl valstybei itin svarbu sugebėti identifikuoti pajamų nelygybės židinius ir pritaikius kryptingą socialinę politiką tinkamai juos likviduoti.

Pagrindiniais skurdo ir socialinės atskirties mažinimo prioritetais 2004 – 2010 m. laikotarpiu Lietuvoje buvo numatyti šie:

- ✓ Pagalba pažeidžiamiems asmenims (labiausiai skurstantys, priklausomybes turintieji, mažumos ir t.t.);
- ✓ Užimtumo didinimas ir galimybių naudotis ištekliais, prekėmis ir paslaugomis, ištekliais bei teisėmis gerinimas;
- ✓ Dalyvavimo darbo rinkoje didinimas;
- ✓ Vaikų skurdo panaikinimas ir paramos šeimai didinimas;
- ✓ Švietimo ir mokymo trūkumų mažinimas.⁴

Lietuva dalyvaudama strategijoje „Europa 2020“, prisiėmė įsipareigojimą iki 2020 m. sumažinti skurdą ar socialinę atskirtį patiriančių žmonių skaičių nuo 984 tūkst. iki 814 tūkst., t. y. 170 tūkst. Net 27 valstybės narės įsipareigojo parengti Nacionalines reformų programas, kuriose

---

⁴ Skurdo mažinimo ir socialinės atskirties prioritetai Nacionalinis veiksmų planas 2004 – 2006 m., NPSASAS 2006 – 2008 m., NPSASAS 2008 – 2010 m.

būtų įvardinti siekiami tikslai, išskirtos prioritetinės kryptys, įvardintos problemos ir priemonės šioms problemoms spręsti. Lietuvos Nacionalinės reformų darbotvarkės rengimą koordinuoja Ūkio ministerija (Lietuvos demokratiškumo ugdymo kolegija, 2014). Parengtoje Nacionalinėje reformų darbotvarkėje 2020 m. skurdo ir socialinės atskirties mažinimo prioritetinės veiksmų kryptys sukonzentruotos į integracinį ekonomikos augimą per socialinės atskirties mažinimą ir užimtumo didinimą. Numatyti tikslai įgyvendinami didinant galimybes socialiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms dalyvauti darbo rinkoje. Taip pat siekiama tobulinti asmens, visuomenės ir rinkos poreikius atitinkančią švietimo, pagalbos ir paslaugų sistemą socialiai pažeidžiamų visuomenės grupių prevencijai. Ypač akcentuojamas tinkamos kokybės socialinių paslaugų prieinamumo gerinimas, kuo plačiau įtraukiant nevyriausybinės organizacijas, užtikrinant jų sukurtų socialinės integracijos naujovių perkėlimą į valstybės praktiką. Ypatingas dėmesys skiriamas pakankamas pajamas užtikrinančios ir finansiškai stabilios socialinės apsaugos išmokų sistemos sukūrimui ir pensijų sistemos reformos vykdymui, siekiant tvarios, skaidrios ir adekvačios sistemos. Kalbant apie pensijų sistemos reformas svarbu tai, kad nepakankamai objektyvi pensijų indeksavimo tvarka, gyventojų nesuinteresuotumas užsitikrinti ateities socialines garantijas ir nepasitikėjimas socialinės apsaugos sistema yra nemaži iššūkiai, kuriuos reikia įveikti siekiant sėkmingai įgyvendinti pensijų reformą ir užtikrinti socialinės apsaugos sistemos tvarumą. Skurdo mažinimo strategijoje teigiama, kad racionali ir subalansuota socialinės apsaugos politika, derinanti pajamų netekusių žmonių apsaugą su paskata dirbti, iš esmės gali paskatinti aktyvų asmenų, nutolusių nu darbo rinkos, įtraukimą į ją bei visos šalies ūkio plėtrą.

Valstybė vykdydama pinigines socialinės paramos stebėseną nuo 2015 m. pradžios ruošiasi įgyvendinti vienodą pinigines socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams modelį visose savivaldybėse. Atsižvelgiant į valstybės finansines galimybes, strategijoje numatoma teikti pasiūlymus dėl išmokos vaikui mokėjimo tobulinimo, palaipsniui atsisakant šeimos pajamų vertinimo, taip pat dėl visų mokinių, kurie mokosi pagal priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas, nemokamo maitinimo mokyklose teikimo galimybių. Kalbant apie paramos tiekimo būdus – tikslinį ir universalų – tiek socialinės politikos vykdytojai, tiek mokslininkai diskutuoja, kuris iš minėtųjų paramos tiekimo būdų nepasiturintiems yra efektyvesnis mažinant skurdą bei pajamų nelygybę. Teigiama, kad tikslinė parama yra dažnai laikoma efektyvesniu skurdo mažinimo instrumentu, ypač esant nustatyto dydžio socialinių išlaidų biudžetui. Tuo tarpu universali parama gali užtikrinti didesnę rinkėjų palaikymą, taip sudarant palankesnes politines sąlygas formuoti didesnę socialinių išlaidų biudžetą. Būtent didesnio biudžeto užtikrinimas ir lemia efektyvesnę skurdo mažinimą, netgi jeigu pati parama teikiama nepriklausomai nuo gavėjų skurdo statuso (Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2013). Kuo didesnė dalis išmokų skiriama tik neturtingiesiems, tuo tikimybė, sumažinti skurdą ir nelygybę, mažėja

Siekiant geriau suprasti šalies Vyriausybės vykdomos socialinės politikos įtaką socialinės atskirties ir skurdo mažinimui, R. Zabarauskaitė teigia, kad tikslinga nagrinėti socialinės apsaugos kaip vienos svarbiausių visos socialinės sistemos grandžių tikslus. Pagrindinis socialinės apsaugos sistemos tikslas yra valstybės išteklių, kuriuos sudaro surinkti įnašai ir mokesčiai iš šalies gyventojų, panaudojimas siekiant suteikti paramą asmenims, kurie negeba užsitikrinti pakankamų pajamų pragyvenimui. Paprasčiau apibrėžiant socialinę apsaugą galima teigti, kad tai išteklių perskirstymo forma, kuomet ištekliai iš turtingųjų perskirstomi vargšams. Surinktų išteklių perskirstymas yra skirstomas į horizontalų ir vertikalų. Vertikalusis išteklių perskirstymo modelis daugiausiai yra nukreiptas į išteklių perskirstymą iš turtingųjų vargingiems. Remiantis pastaruoju modeliu parama vargingiesiems gali būti teikiama ilgesnį laikotarpį ar netgi pastoviai. Tuo tarpu horizontalusis išteklių perskirstymo modelis yra nukreiptas į trumpalaikio skurdo, kuris atsiranda dėl nepalankių aplinkybių, pašalinimą. Šiuo atveju nepalankių aplinkybių paveiktam asmeniui yra mokama socialinė pašalpa iš jo sumokėtų socialinio draudimo įnašų. Naudodama pastaruosius išteklių perskirstymo modelius valstybė gali įgyvendinti skirtingus socialinės politikos tikslus.

Parenkant atitinkamas pajamų nelygybės mažinimo priemonės, svarbu atsižvelgti ir į ekonominę situaciją šalyje. Esant tam tikrai ekonominei fazei šalyje, pajamų diferenciacijos netolygumo problemos turi būti sprendžiamos atsižvelgiant į svarbiausius veiksnius, nusakančius būtent to laikotarpio procesų kitimus. Šalims vis labiau atsigauant po finansinės krizės, ypač tampa aktualūs ekonomikos augimo veiksniai. Atlikta analizė parodė, kad pastarieji išties turi poveikį pajamų nelygybei. Todėl formuojant tolimesnes šalies ekonominės politikos gaires, norint sumažinti pajamų pasiskirstymo netolygumus būtina ypatingą dėmesį skirti didžiausią poveikį pajamų nelygybei turintiems ekonomikos augimo veiksniams. Analizės metu nustatyta, kad užsienio prekyba, nedarbo lygis bei fiskalinė politika turi didžiausią poveikį Gini koeficiento bei skurdo lygio kitimui.

Vienas iš svarbiausių veiksnių, nulemiančių asmens ar šeimos socialinę – ekonominę padėtį yra jų gaunamos pajamos. Pajamos yra gaunamos panaudojant asmens turimus išteklius (žmogiškąjį, fizinį ar finansinį) darbo, finansų ar turto rinkose. Dalyvaujant minėtose rinkose asmenys gauna pirmines tiesiogines pajamas – darbo užmokestį, palūkanas, dividendus ar rentą. Tuo tarpu mokamos bedarbio pašalpos esant dideliame nedarbo lygiui šalyje, ne visada garantuoja būtiniausių poreikių užtikrinimą darbą praradusiems asmenims, tad tai tik gali prisidėti prie skurstančiųjų sluoksnio augimo šalyje. ***Atsigauant ekonomikai šalies socialinė – ekonominė politika, kaip parodė atlikta analizė, turėtų būti orientuojama į nedarbo lygio mažinimą, norint sumažinti pajamų nelygybę ir skurdą šalyje.*** Valstybė skatindama aktyvias darbo rinkos politikos priemones, investuodama į gyventojus, skatintų gyventojų mokymosi ir jų persikvalifikavimo galimybes.

Darbo rinkos politikos (DRP) priemonės – tai valstybės intervencija į darbo rinką, kuri nukreipta į konkrečiai apibrėžtas gyventojų grupes. DRP priemonės dažnai klasifikuojamos pagal tokius kriterijus kaip dalyvių grupės, tikslai, naudojami mechanizmai ir kt. Jau tradiciniu tapo DRP priemonių skirstymas į *aktyvias* ir *pasyvias* priemones. Prie pasyvių priemonių paprastai priskiriamos nedarbo išmokos ir įvairios išankstinės senatvės pensijos išmokos. Aktyvių DRP priemonių sąrašas kur kas platesnis, tačiau dažniausiai kalbama apie profesinį mokymą, paramą savarankiškam užimtumui, darbo užmokesčio subsidijas, tarpininkavimą ieškant darbo ir kt. Svarbiausios aktyvios priemonės apima viešąsias užimtumo paslaugas, profesinį mokymą ir užimtumo subsidijas.

Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės:

Profesinis mokymas apima profesinio mokymo priemones, kuriomis siekiama mokymų pagalba didinti bedarbių ir kitų tikslinių grupių įsidarbinimo galimybes ir kurios yra finansuojamos iš valstybinių šaltinių. Ši priemonių grupė turi įtraukti ir kai kuriuos auditorinio mokymo elementus arba, jei mokymas vyksta darbo vietoje, įtraukti supervizijas (besimokančiųjų instruktažą).

Darbo rotacija ir dalijimas apima priemones, kurios palengvina bedarbių ar kitų tikslinių grupių įdarbinimą į jau egzistuojančias darbo vietas, siekiant pakeisti ten dirbusius darbuotojus.

Užimtumo rėmimas apima priemones, kurios palengvina bedarbių ir kitų tikslinių grupių įdarbinimą ar padeda išlikti darbo vietoje asmenims, kuriems gresia darbo praradimas (atleidimas). Paprastai darbdavys padengia didžiąsą dalį darbo kaštų.

Neįgaliųjų integracija apima priemones, kurios skatina neįgalių asmenų integraciją į darbo rinką. Skirtos asmenims, kuriems oficialiai yra pripažintas neįgalumas.

Tiesioginis darbo vietų kūrimas apima priemones, kurios sukuria papildomas darbo vietas, siekiant įdarbinti ilgalaikius bedarbius ir kitus sunkiai į darbo rinką integruojamus asmenis. Paprastai didžiausia darbo kaštų dalis padengiama valstybės lėšomis.

Pradedančiųjų savo verslą (start – up) rėmimas apima priemones, kurios skatina verslumą, tai yra skatina bedarbius ir kitas tikslines grupes pradėti savo nuosavą verslą ar patiems susikurti sau darbo vietą (Moskvina, Okunevičiūtė Neverauskienė, 2011).

Aktyvios politikos priemonės – orientuotos į švietimo prieinamumą visiems visuomenės nariams, jauno specialisto įdarbinimo rėmimą mokant subsidijas darbdaviui. **Pasyviomis priemonėmis** siekiama sušvelninti skurdo pasekmes (įvairios socialinės išmokos ir paslaugos, pvz., bedarbio pašalpa). Esminis skirtumas tarp šių priemonių yra tas, kad aktyvios priemonės suteikia galimybę įgyti kvalifikaciją, ko pasekoje, gyventojas gali gauti didesnę darbo užmokesčių ir valstybei nereikės skirti jam socialinių išmokų. Tuo tarpu pasyvios – tik padeda skurdžiausiai gyvenantiems gyventojams išgyventi. Svarbu įgyvendinti principą, kad galintis dirbti asmuo turėtų pats užsitikrinti sau tinkamą pragyvenimo lygį, aktyviai dalyvaudamas darbo rinkoje.

Kitas svarbus veiksnys, į kurį turėtų būti atkreipiamas ypatingas dėmesys esant ekonomikos augimui norint sumažinti pajamų netolygų pasiskirstymą, yra fiskalinė politika. Kaip jau minėta, valstybė per mokesčių politiką gali sumažinti pajamų skirtumus. Atliktos analizės rezultatai parodė, kad santykinė mokesčių našta labai stipriai veikia skurdo lygį šalyje. Didėjant mokesčių naštos rodikliui, skurdo lygis labai nežymiai mažėja. Tai aiškinam tuo, kad turtingieji sumoka didesnę pajamų dalį mokesčių pavidalu, kurie yra perskirstomi ir išmokų pavidalu atitenka skurstantiesiems, todėl netolygus pajamų pasiskirstymas šalyje mažėja. Gyventojų pajamų mokesčių tarifai, priklausomai nuo ekonominės politikos, nustatomi naudojant tris pagrindines mokesčių skales: progresinius, proporcingus bei regresyvinius. Jei šalyje taikomi proporcingi mokesčių tarifai, tuomet nustatomas vienodas mokesčio procentas nepriklausomai nuo pajamų dydžio, tačiau vertinant absoliučią mokesčio sumą daugiau sumoka didesnes pajamas gaunantys asmenys. Tuo tarpu regresyviniai mokesčiai apibūdinami kaip mokesčio tarifas, kuris auga lėčiau nei pajamos. Kalbant apie progresinius mokesčius, mokesčio tarifas didėja augant pajamoms. Asmenys gaunantys didesnes pajamas sumoka didesnę dalį savo pajamų mokesčių pavidalu. Matyti, kad pajamų netolygiam pasiskirstymui šalyje sušvelninti progresiniai mokesčiai tinka labiausiai. Pastarųjų mokesčių sistema taikoma daugelyje išsivysčiusių šalių tiek Europoje, tiek visame pasaulyje. Toks asmeninių pajamų apmokestinimas leidžia sumažinti pajamų nelygybę bei pagerinti situaciją asmenų, kurių pajamos iš darbo užmokesčio yra žemos. Nors progresinio pajamų mokesčio tarifo įvedimas Lietuvoje susilaukia daug diskusijų, tačiau R. Zabarauskaitė savo disertacijoje teigia, kad siekiant mažinti gyventojų pajamų ir vartojimo nelygybę, progresinio pajamų mokesčio tarifo įvedimas Lietuvai būtų tikslingas. Autorė pabrėžia, kad netikslinga nustatyti tik du – 15 ir 27 proc. pajamų mokesčio tarifus. Autorės nuomone, tikslinga kalbėti apie tris gyventojų grupes – žemiausios kvalifikacijos darbuotojai, viduriniojo gyventojų sluoksnio atstovai ir aukščiausias pajamas gaunantys gyventojai – kurioms tikslinga diferencijuoti pajamų mokestį.

Kalbant apie tarptautinės prekybos poveikį netolygiam pajamų pasiskirstymui šalyje pabrėžiama tai, kad tarptautinė prekyba mažina pajamų nelygybę. Priėmus prielaidą, kad ***Lietuva yra besivystanti šalis, remiantis atlikta analize nustatyta, kad eksportas yra vienas iš svarbių veiksnių, kuris mažina pajamų nelygybę šalyje. Didėjant eksporto apimtims šalyje, atlyginimų atotrūkis tarp nekvalifikuotos ir kvalifikuotos darbo jėgos mažėja, todėl yra sumažinama pajamų nelygybė šalyje.*** Didėjant eksporto apimtims, skurdo lygis, kaip ir Gini koeficientas, mažėja. Todėl ekonomikos augimo sąlygomis itin svarbu skatinti tarptautinę prekybą. Eksporto skatinimas, kaip pabrėžia Lietuvos Ūkio ministerija, yra viena iš prioritetinių Vyriausybės ekonominės politikos veiklos sričių. Skatinat eksportą Ūkio ministerija bei kitos valstybinės institucijos tiek iš nacionalinio, tiek iš ES struktūrinių fondų lėšų vykdo įvairias eksporto skatinimo priemones. Taikomos paramos eksporto plėtrai priemonės: ES struktūrinių fondų priemonės verslui, valstybės

garantijos eksporto kredito draudėjams, Vši „Versli Lietuva“ vykdomi ES struktūrinių fondų projektai ir kitos įgyvendinamos eksporto skatinimo priemonės. Lietuvos verslo paramos agentūra įgyvendina ES struktūrinių fondų priemones verslui tokias, kaip „Naujos galimybės“, „Lyderis LT“, „E-verslas LT“, „Procesas LT“. Valstybės specialiąsias garantijas eksporto kredito draudėjams teikia INVEGA. Garantijos yra teikiamos dėl dalies skolos apmokėjimo eksporto kredito draudimo atvejais, jeigu pirkėjas neatsiskaito su draudėju sutartyje nustatytais terminais. Tuo tarpu Vši „Versli Lietuva“ vykdo šiuos ES struktūrinių fondų projektus: „nuo verslo pradžios iki eksporto plėtros“ ir „Tarptautinio konkurencingumo link“. Abiejų projektų pagrindinis tikslas didinti Lietuvos įmonių konkurencingumą bei verslumą tarptautinėse rinkose. Minėtosios tarptautinės prekybos skatinimo priemonės sudaro įmonėms galimybes kurti naujus produktus, naudoti naujas technologijas, plėsti verslą kitose rinkose, taip didinat gamybą, sukuriant naujas darbo vietas. Tokių įmonių sukuriamos naujos darbo vietos sudaro paklausą tiek kvalifikuotai, tiek nekvalifikuotai darbo jėgai, todėl šalyje mažėja nedarbo lygis. Steigiant naujas darbo vietas bei diegiant naujas inovacijos įmonės skiria taip pat dideles investicijas žmogiškojo kapitalo didinimui. Investicijos į žmogiškąjį kapitalą turėtų padėti sumažinti pajamų nelygybę, nes būtų pagerinta darbo kokybė ir produktyvumas.

Trumpai kalbant, valstybė siekdama sumažinti pajamų netolygų pasiskirstymą šalyje taiko įvairias socialinės paramos, reguliavimo, skurdo mažinimo programas. Parenkant atitinkamas pajamų nelygybės ir skurdo mažinimo priemones, svarbu įvertinti ekonominę situaciją šalyje. Esant tam tikrai ekonominei fazei šalyje, pajamų diferenciacijos netolygumo problemos turi būti sprendžiamos atsižvelgiant į svarbiausius veiksnius, nusakančius būtent to laikotarpio procesų kitimus. Ekonominiai augimo veiksniai ypač tampa aktualūs šalims atsigaunant po krizės. Atliktos analizės dėka, nustatyti svarbiausi ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai, turintys stipriausią poveikį netolygiam pajamų pasiskirstymui – tarptautinė prekyba (eksportas), nedarbo lygis ir fiskalinė politika. Ekonomikos atsigavimo laikotarpiu parenkant atitinkamas šių veiksmių reguliavimo, skatinimo priemones kryptingai gali būti sumažinta pajamų nelygybė bei skurdas. Tarptautinės prekybos skatinimas įgalina įmones kurti naujus produktus, naudoti naujas technologijas, didinti gamybą, sukurti naujas darbo vietas. Tuo tarpu valstybė skatindama aktyvias darbo rinkos politikos priemones, investuodama į gyventojus, skatintų gyventojų mokymosi ir jų persikvalifikavimo galimybes. Tai padėtų sumažinti nedarbo lygį šalyje, dėl ko mažėtų ir pajamų nelygybė bei skurdas. Kalbant apie fiskalinės politikos reguliavimą, vis dažniau minimas progresinių mokesčių tarifo įvedimas. Teigiama, kad siekiant mažinti gyventojų pajamų ir vartojimo nelygybę, progresinio pajamų mokesčio tarifo įvedimas Lietuvai būtų tikslingas, tik svarbu atsižvelgti į tris gyventojų grupes – žemiausios kvalifikacijos darbuotojai, viduriniojo gyventojų sluoksnio atstovai ir aukščiausios pajamas gaunantys gyventojai – kurioms tikslinga diferencijuoti

pajamų mokestį. Taigi norint tiksliai kovoti su pajamų nelygybe bei skurdu šalyje, reiktų ypatingą dėmesį skirti minėtųjų ekonomikos augimo veiksnių reguliavimui. Pastarieji veiksniai neatsiejamai turi būti derinami su kitomis pajamų nelygybės bei skurdo reguliavimo priemonėmis, nes kiekvienas metodas, kiekviena priemonė turi savų pranašumų ir skirtumų.

IŠVADOS

Šalies ekonominis augimas geriausiai suprantamas kaip bendrojo vidaus produkto padidėjimas per tam tikrą laikotarpį. *Apibendrinus mokslininkų tyrimus ir nuomones, labiausiai šalies ekonominį augimą sąlygoja nedarbo lygis bei užimtumas, technologinė pažanga, žmogiškasis kapitalas, tarptautinė prekyba ir tiesioginės užsienio investicijos. Prie minėtųjų veiksnių taip pat priskiriamas bankininkystės sektorius ir fiskalinė politika.* Ekonomikos augimas šalyje yra lydimas socialinės gerovės kilimo, kuris sudaro sąlygas žmonių gyvenimo kokybei ir pragyvenimo lygiui gerėti, darydamas kuo mažesnę žalą žmogui bei aplinkai.

Kalbant apie pajamų nelygybę, reikia pabrėžti, kad pastaroji pasižymi skirtingomis dimensijomis apibrėžiant jos sampratą, tačiau trumpai tariant ekonominę pajamų nelygybę galima paaiškinti akcentuojant pajamų skirtumus tarp individų ekonomikoje. Nelygybės matavimas yra vienas iš esminių socialinės politikos įrankių, padedančių įvertinti politinių priemonių pajamų nelygybei mažinti veiksmingumą. Siekiant įvertinti pajamų nelygybės padėti tikslinga naudoti Gini koeficientą, kuris yra dažniausiai naudojamas pajamų nelygybės matas moksliniuose tyrimuose dėl aiškios skaičiavimo metodikos. Esant didelei pajamų nelygybei, mažėja ekonominis augimas, didėja skurdo lygis. *Pajamų nelygybės susidarymą lemia platus spektras veiksnių: asmens sugebėjimai, kvalifikacija, technologinė pažanga, išsilavinimas, vyriausybės politika, darbo rinka ir kiekis, turto skirtumai, mokesčiai ir t.t.* Pajamų nelygybės panaikinti neįmanoma, tačiau tinkamai parinkus socialinės – ekonominės politikos priemones, galima ją išlaikyti tokioje būsenoje, kad socialinė atskirtis ir skurdas nedidėtų.

Aptariant tiriamojoje dalyje nagrinėtus aspektus, galima teigti, kad tiek pajamų nelygybės, tiek skurdo problemos išlieka itin aktualios šalyje. Analizuojamu 2004 – 2013 m. laikotarpiu Gini koeficientas šalyje viršijo kritinę laikomą 30 proc. ribą. 2005 – 2012 m. laikotarpiu Gini koeficientas kito labai neprognozuojamai sumažėdavo arba padidėdavo. Didžiausia Gini koeficiento reikšmė fiksuojama 2010 m., kuomet pastarasis siekė 37 proc. ir net 7 proc. viršijo nustatytą ribą. Vertinant Gini koeficiento kitimą analizuojamais metais, galima teigti, kad 2005 – 2012 m. rodiklis viršijo ES 27 šalių Gini koeficientą, bei nei vienais metais nebuvo vertinamas gerai. Tačiau pastarojo mažėjimas nuo 2010 m. gali būti apibūdinamas kaip rodantis gerėjančią situaciją, nes jo reikšmės artėja prie 30 proc. ribos. Apibendrinant skurdo lygio tendencijas analizuojamais metais reikia paminėti, kad pastarasis rodiklis šalyje kito taip pat labai netolygiai. Vertinant bendrą laikotarpio tendenciją matyti, kad skurdo lygis šalyje sumažėjo 1,40 proc. punkto ir 2012 m. siekė 18,60 proc. ir tai buvo žemiausia skurdo ribos reikšmė per visą analizuojamą laikotarpį. Tuo tarpu didžiausias skurdo lygis užfiksuotas šalyje 2009 – 2010 m. ir atitinkamai sudarė 20,60 proc. ir 20,50 proc. Tokias aukštas skurdo lygio reikšmes analizuojamais metais galėjo nulemti įsivyravusi

ekonominė krizė šalyje, kuri galėjo sąlygoti sumažintus atlyginimus, atleidimus iš darbo, sumažintas socialines išmokas bei nedeklaruojamas gaunamas pajamas (šešėlinė ekonomika). Ypač dideli skirtumai išryškėja tarp miesto ir kaimo gyventojų. Kaimuose gyvenantys asmenys gauna mažesnes pajamas, todėl labiau kenčia nuo skurdo. Lyginat Lietuvos pajamų nelygybės rodiklius su ES 27 šalių rodikliais, pastebima, kad šalyje vyrauja didesnės pajamų nelygybės ir skurdo problemos nei minėtose šalyse.

Kalbant apie ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių kitimą analizuojamais 2004 – 2013 m. galima teigti, kad vieninga kitimo tendencija pastarieji veiksniai nepasižymėjo. Nors mažėja žemesnįjį bei vidurinį išsilavinimą turinčių žmonių, o daugėja aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą įgijusių gyventojų, tačiau darbo rinkoje trūksta specialistų, turinčių specifinių tam tikros srities žinių. Kvalifikuotos darbo jėgos paruošimą šalyje lemia švietimo sistemos finansavimas, kuris analizuojamais metais sudarydavo vos po 5,69 proc. BVP. 2011 – 2013 m. laikotarpis vertinant nedarbo lygio bei užimtųjų skaičiaus kitimo tendencijas galima teigti, kad nedarbo lygis šalyje mažėjo daugiausiai dėl augančio užimtųjų skaičiaus. Atskirai analizuojant 2008 – 2013 m. laikotarpį galima teigti, kad būtent užsienio investicijos padėjo šaliai bristi iš ekonominės krizės sąstingio. Tuo tarpu bendras išlaidų moksliniams tyrimams didėjimas šalyje vertinamas kaip teigiamas reiškinys. Tai rodo, kad Lietuva ne tik kuria inovacijas, bet ir noriai perima inovacinę patirtį. Pastarasis veiksnys didina kvalifikuotų darbuotojų paklausą darbo rinkoje, o tai nulemia kvalifikuotos darbo jėgos paklausos didėjimą. Teigiamai galima vertinti ir Lietuvos bankininkystės sektoriaus plėtra 2004 – 2013 m. Nors pastaraisiais metais, vertinant išduotų paskolų apimtimis, sektoriaus plėtra yra sulėtėjusi, tačiau po truputi žengia pirmyn. Šalies ekonominį stabilumą parodo ir stabili santykinė mokestinė našta šalyje. Nuo 2010 m. iki analizuojamo laikotarpio pabaigos fiksuojama stabili santykinė mokesčių našta šalyje. Tai rodo, kad tiek šalies sukuriamas BVP, tiek surenkamos mokestinės pajamos šalyje kinta labai panašiu tempu.

Ekonominio augimo ir pajamų nelygybės tarpusavio ryšių ir įtakos analizės tikslingumas grindžiamas tuo, kad toks tyrimas leidžia identifikuoti, kurie ekonominį augimą sąlygojantys veiksniai stipriausiai veikia pajamų nelygybę, o tai sudaro sąlygas nubrėžti Lietuvos ekonominės politikos gaires norint sumažinti pajamų pasiskirstymo netolygumus augant ekonomikai šalyje. Aptariant ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio Gini koeficientui koreliacinę analizę nustatyta, kad labai stiprus arba stiprus ryšys Gini koeficientą sieja su eksportu ($r=-0.637$), nedarbo lygiu ($r=0.810$) bei santykinė mokesčių našta ($r=-0.626$). Vidutinį poveikį Gini koeficientui turi tiesioginės užsienio investicijos ($r=0.574$) ir išlaidos skirtos mokslo ir technologijų plėtrai ($r=-0.476$). Pastarieji nustatyti ryšiai įvertinti kaip statistiškai reikšmingi. Nustatytas ir silpnas ryšys tarp išsilavinusiųjų ir Gini koeficiento. Taip pat įvertinta, kad tarp užimtųjų skaičiaus, išlaidų švietimui bei suteiktų paskolų ir Gini koeficiento ryšiai iš esmės neegzistuoja. Tuo tarpu ekonomikos augimą

sąlygojančių veiksnių poveikio skurdo lygiui koreliacine analize nustatyta, kad labai stiprus arba stiprus ryšys skurdo lygį kaip ir Gini koeficientą sieja su eksportu ($r=-0.769$), nedarbo lygiu ($r=0.840$) bei santykinė mokesčių našta ($r=-0.806$). Egzistuojančius ryšius patvirtina ir minėtųjų veiksnių kitimas laike. Vidutinį poveikį skurdo lygiui turi tiesioginės užimtųjų skaičius, išsilavinimas bei suteiktos bankų paskolos. Įvertintas ir silpnas ryšys tarp išlaidų mokslo ir technologijų plėtrai, tiesioginių užsienio investicijų bei skurdo lygio. Svarbu paminėti, kad nustatyti silpni koreliaciniai ryšiai vertinami kaip statistiškai nereikšmingi. Trumpai tariant, nustatyta, kad ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai turi poveikį (priklausomybę) pajamų nelygybę apibūdinantiems veiksniams. Nustatytų ryšių dėka, **identifikuoti svarbiausi ekonomikos augimą sąlygojantys veiksniai, kurie turi didžiausią poveikį Gini koeficientui ir skurdo lygiui šalyje - nedarbo lygis, eksportas bei santykinė mokesčių našta**. Reikia paminėti, kad vienareikšmiškai negalima teigti, kad pastarieji veiksniai tik mažina nelygybę, nes teorinėje literatūroje konkretūs ryšiai, kuriais būtų susaistyti analizuojami veiksniai, nėra apibūdinti.

Pajamų nelygybės mažinimui šalyje būtina sukurti kryptingą socialinę politiką bei turi būti sukurtos pajamų reguliavimo, skurdo mažinimo ir šeimų palaikymo programos. Norint sumažinti pajamų diferenciaciją, reiktų derinti visas šias priemones, nes kiekviena jų turi ne tik savo pranašumų, bet ir trūkumų. **Parenkant atitinkamas pajamų nelygybės mažinimo priemones, svarbu atsižvelgti į ekonominę situaciją šalyje. Šalims vis labiau atsigaunant po finansinės krizės, ypač tampa aktualūs ekonomikos augimo veiksniai. Atlikta analizė parodė, kad pastarieji išties turi poveikį pajamų nelygybei**. Todėl formuojant tolimesnes šalies ekonominės politikos gaires, norint sumažinti pajamų pasiskirstymo netolygumus būtina, ypatingą dėmesį skirti didžiausią poveikį pajamų nelygybei darančius ekonomikos augimo veiksnius, tokius kaip - nedarbo lygis, eksportas bei santykinė mokesčių našta. Tarptautinės prekybos skatinimas įgalina įmones kurti naujus produktus, naudoti naujas technologijas, didinti gamybą, sukurti naujas darbo vietas. Tuo tarpu valstybė skatindama aktyvias darbo rinkos politikos priemones, investuodama į gyventojus, skatintų gyventojų mokymosi ir jų persikvalifikavimo galimybes. Tai padėtų sumažinti nedarbo lygį šalyje, dėl ko mažėtų ir pajamų nelygybė bei skurdas. Kalbant apie fiskalinės politikos reguliavimą, vis dažniau minimas progresinių mokesčių tarifo įvedimas. Teigiama, kad siekiant mažinti gyventojų pajamų ir vartojimo nelygybę, progresinio pajamų mokesčio tarifo įvedimas Lietuvai būtų tikslingas, tik svarbu atsižvelgti į tris gyventojų grupes – žemiausios kvalifikacijos darbuotojai, viduriniojo gyventojų sluoksnio atstovai ir aukščiausias pajamas gaunantys gyventojai – kurioms tikslinga diferencijuoti pajamų mokesčių.

LITERATŪRA

1. Amadeo, K. (2014). Income inequality in America: causes of income inequality [interaktyvus][žiūrėta 2014-03-25]. Prieiga per internetą: <<http://useconomy.about.com/od/suppl1income-inequal.htm>>.
2. Anwar, S. (2006). Factor mobility and wage inequality in the specialisation based external economies. *Economics letters*, 93.
3. Asteriou, D., Dimelis, S., Moudatsou, A. (2014). Globalization and income inequality: a panel data econometric approach for the EU 27 countries. *Economic modelling* 36, 592 – 599.
4. Apergis, N., Dincer, O., Payne, J. E. (2013). Economic freedom and income inequality revisited: evidence from a panel error correction model. *Contemporary Economic Policy*, Vol. 32, Issue 1, p. 67 – 75.
5. Atkinson, A. B., Bourguignon, F. (2000). *Handbook of income distribution*. Amsterdam,
6. Atkočiūnienė, Z. (2008). Žinių vadybos poveikis darniam vystymuisi. *Informacijos mokslai*, 46, p.24-36.
7. Barro, R. J., (2003). Determinants of economic growth in a panel of countries. CEMA working papers 505, Economics and Management academy, central univeristy of finance and economics.
8. Bennet, D.L., Vedder, R. K. (2013). A dynamic analysis of economic freedom and income inequality in the 50 U.S. states: empirical evidence of a parabolic relationship [žiūrėta 2014-03-11]. Prieiga per internetą: < http://www.jrap-journal.org/pastvolumes/2010/v43/v43_n1_a5_bennett_vedder.pdf >.
9. Berg, A., Ostry, D. (2011). Inequality and unsustainable growth: two sides of the same coin? IMF staff discussion note 11/08.
10. Blanchard, O. J. (2007). *Makroekonomika*. Vilnius: Tyto alba.
11. Blažienė, I. (2002). Gyventojų pajamos ir jų normalizavimas Lietuvoje. (Daktaro disertacija. Vilniaus Gedimino technikos universitetas).
12. Blažienė, I., Zabaraskaitė, R. (2012). Gyventojų pajamų nelygė ekonominių ciklų kontekste. *Verslas: teorija ir praktika*, 13 (2).
13. Braunerhjelm, P. (2010). Entrepreneurship, innovation and economic growth – pas experience, current knowledge and policy implications. Centre of excellence for science and innovation studies.
14. Butkus, M., Matuzevičiūtė, K. (2009). Regioninis išsilavinusios darbo jėgos pasiskirstymas ir ekonomikos augimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 1 (14).
15. Boskin, J. M. (2012). Fiscal policy for economic growth. *The economist's voice*. Vol. 16 (2), 26 .
16. Cowell, F. (2009). *Measuring inequality*. New York: Oxford university press.
17. Cuaresma J. C., Doppelhofer G., Feldkircher M. (2014). The determinants of economic growth in European regions [žiūrėta 2014-03-01]. Prieiga per internetą: < <http://ideas.repec.org/p/wii/wpaper/57.html>>.
18. Čiburienė, J., Zaharieva, G. (2006). International trade as a factor of competitiveness: comparison of Lithuanian and Bulgarian Cases. *Engineering economics*, 4 (49), p. 48 – 56.

19. Čiegis, R., Dilius, A. (2013). Ekonominio augimo poveikio pajamų nelygybei teorinis vertinimas. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Vol. 35, no. 3. Scientific journal.
20. Čiulevičienė, V., Čiulevičius, J. (2008). Economic inequality: measurement and the analysis. *Economics and rural development*, Vol. 4, no. 1, p. 7 – 14.
21. Damulienė, A. (2013). Migracijos problema Lietuvoje ir jos įtaka šalies ekonomikai. *Business systems and economics*, Vol. 3 (1).
22. Davulis, G. (2009). *Ekonomikos teorija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
23. Delis, M. D., Hasan, I., Kazakis, P. (2013). Bank regulations and income inequality: empirical evidence. *Review of finance*, pp. 1 – 36.
24. Dollar, D., Kleineberg, T., Kraay, A. (2013). Growth still is good for the poor [žiūrėta 2014-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6568>>.
25. Galdikienė, L. (2013). Nedarbo lygis šalyje mažėjo daugiausiai dėl augančio užimtųjų skaičiaus [interaktyvus][žiūrėta 2014-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/15164207/galdikiene-nedarbo-lygis-salyje-mazejo-daugiausia-del-augancio-uzimtuju-skaiciaus#.U0uyfLvHvIU>.
26. Garcka-Perialosa, C.; Orgiazzi, E. 2011. Factor components of inequality, Gini Discussion Paper 12.61 p.
27. Gižienė, V., Simanavičienė, Ž. (2012). Žmogiškojo kapitalo vertinimo koncepcija. *Business systems and economics*. No. 2 (1).
28. Goldstein, H. A., Renault, C. S. (2004). Contributions of universities to regional economic development: a quasi-experimental approach. *Regional studies*, 38 (7).
29. Harris, E., Sammartino, F. (2011). Trends in the distribution of household income between 1979 and 2007. Notes and definitions. Presentation to the NBER conference on research in income and wealth.
30. Hassan, M. K., Sanchez, B., Yu, J. S. (2011). Financial development and economic growth: new evidence from panel data. *Quarterly review of economics and finance* 51 (1): 88 – 104.
31. Hassler, J. (2007). Inequality and mobility. *Econ Growth* 12:235-259.
32. Hieroms, R. (2010). Economic growth and inequality: a reassessment of the empirical evidence [žiūrėta 2014-01-11]. Prieiga per internetą:<<http://www.google.lt/url?hl=HieromsO4gTT6oHIDA&usq=AFQjCNGthol3SoqkuUy5unlKtGKbZdAPgw&sig2=EBOlzm-OwvVe-uquVFN8xg>>.
33. Hui, W. T. (2013). Economic growth and inequality in Singapore: the case for a minimum wage. *International Labour review*, Vol. 152, no/ 1.
34. Investicijų plėtros agentūra (2014). Investuok Lietuvoje: tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje [žiūrėta 2014-02-11]. Prieiga per internetą:<[http://www.investlithuania.com/files/files/PDF/Articles/2014%2002%2024%20TUI%20LIETUVOJE\(1\).pdf](http://www.investlithuania.com/files/files/PDF/Articles/2014%2002%2024%20TUI%20LIETUVOJE(1).pdf)>.
35. Jaskėlevičius, K. (2008). *Makroekonomikos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus kooperacijos kolegija.

36. Jucevičius, R., Kriaučionienė, M., Šajeva, S. (2008). Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių): kompleksinė studija [žiūrėta 2014-02-13]. Prieiga per internetą:< www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/kompleksine%20studija>.
37. Kelly, J. N. (2009). The politics of income inequality in the United States. New York: Cambridge University Press.
38. Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. // The American Economic Review. Vol. 45. No. 1.
39. Lazutka, R. (2003). Gyventojų pajamų nelygė. Filosofija. Sociologija. Nr.2.
40. Lee, J. W., Hong, K. (2012). Economic growth in Asia: determinants and prospects [žiūrėta 2014-03-15]. Prieiga per internetą: < <http://www.adb.org/publications/economic-growth-asia-determinants-and-prospects> >.
41. Lietuvos darbo biržos 2013 metų darbo rinkos prognozės [interaktyvus][žiūrėta 2014-03-26]. Prieiga per internetą:< http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Document/prognoze_2013.pdf>.
42. Lietuvos demokratiškumo ugdymo kolegija (2014). Socialinės apsaugos ministerija ketina aktyviau mažinti skurdą [interaktyvus][žiūrėta 2014-03-10]. Prieiga per internetą:< <http://www.democ.lt/2013/02/15/socialines-apsaugos-ministerija-bendradarbiaus-su-nevyriausybinemis-organizacijomis-efektyviau-kovoti-su-skurdu/>>.
43. Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2012). Lietuvos ekonomikos tyrimas 2012/2013 (1).
44. Lietuvos socialinių tyrimų centro Socialinės gerovės institutas (2013). Socialinės politikos tyrimai trumpai. Nr.2
45. Lietuvos Respublikos Švietimo ministerija (2013). Švietimo problemos analizė. Nr. 13(99).
46. Mačiulis, N. (2013). Ar reikia kovoti su pajamų nelygybe? [žiūrėta 2014 – 03-21]. Prieiga per internetą: < <http://www.swedbank.lt/lt/articles/view/1805>>.
47. Marin, D., Socol, C., Marins, M. C., Socol, A. G. (2011). Testing of the Okuns' law in Romania. Economic Computation & Economic Cybernetics Studies & Research, 45 (1).
48. Markley – Towler, B., Foster, J. (2013). Understanding the causes of income inequality in complex economic systems. School of economics discussion paper No. 478, Australia.
49. Miles, D., Scott, A. (2002). Macroeconomics: understanding the wealth of nations. New York.
50. Montvilaitė, K., Ruplienė, D. (2011). Globalizacijos poveikis ekonominio augimo tempams konvergavimo aspektu. Ekonomika ir vadyba:aktualijos ir perspektyvos 3(23); 80 – 88.
51. Moskvina, J., Okunevičiūtė – Neverauskienė, L. (2011). Vulnerable groups at Lithuanian labour market. Vol. 14, no. 4 (2011), p. 47 – 63.
52. Muinelo-Gallo, L., Roca-Sagales, O. (2013). Joint determinants of fiscal policy, income inequality and economic growth. Economic modelling, Vol. 30.
53. Mundeikis, J. (2013). Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto apžvalga [interaktyvus][žiūrėta 2014-03-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.slideshare.net/mundeikis/lietuvos-preki-ir-paslaug-eksporto-apzvalga>>.

54. Nausėda, G. (2014). Kodėl skubame įsivesti eurą greičiau nei britai, švedai ar lenkai? Makrokomentaras [interaktyvus][žiūrėta 2014-03-27]. Prieiga per internetą: <[interaktyvus][žiūrėta 2014-03-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.slideshare.net/mundeikis/lietuvos-preki-ir-paslaug-eksporto-apvalga>>.
55. Nellis, J. G. Parker, D. (2004). Principles of macroeconomics. London: Prentice Hall.
56. Norvaišienė, R. (2005). Įmonės investicijų valdymas. Kaunas: Technologija.
57. Nur Ozkan-Gunay, E. (2011). Determinants of FDI inflows and policy implications: a comparative study for the enlarged EU and candidate countries. Emerging markets finance and trade, vol. 47, no. 4, 71-85.
58. Okun, A. M. (1975). Equality and efficiency. Washington: the Brookings institution.
59. Ostry, D., Berg, A., Tsangarides, C. (2014). Redistribution, inequality and sustainable growth: reconsidering the evidence. IMF Staff discussion note 14/02.
60. O'Rourke, K. O. (2001). Globalization and inequality: historical trends. Nber working paper series, National Bureau of Economic research.
61. Parkin, M. (2005). Macroeconomics. Boston: Pearson education.
62. Pedersen, A. W. (2004). Inequality as relative deprivation: a sociological approach to inequality measurement. Acta sociologica, Vol. 47(1), p. 31 – 34.
63. Pekarskienė, I., Laskienė, D. (2011). Tiesioginių užsienio investicijų poveikis investicijas priimančios šalies darbo produktyvumui. Ekonomika ir vadyba: 2011. 16.
64. Pekarskienė, I., Laskienė, D. (2012). Užsienio investicijų sąsajų su ekonominiiais lūkesčiais vertinimas Lietuvoje. Economics and management: 2012. 17 (4).
65. Pelinescu, E., Radulescu, M. (2009). The impact of foreign direct investment on the economic growth and countries' export potential. Romanian journal of economics forecasting – 4/2009.
66. Putterman, L., Weil, D. N. (2010). Post -1500 population flows and the long-run determinants of economic growth and inequality [žiūrėta 2014-02-26]. Prieiga per internetą: <http://qje.oxfordjournals.org/content/167.short>.
67. Pocius, A. (2011). Specialistų pasiūlos kaitos Lietuvoje analizė ir jų kompetencijų vertinimo galimybės. Lietuvos statistikos darbai, Vol. 50, No. 1, 58 – 68 p.
68. Potelienė, S., Tamašauskienė, Z. (2014). Žmogiškojo kapitalo konceptualizacija: raida, samprata ir formavimas. Verslo sistemos ir ekonomika. Vol. 4 (1).
69. Rakauskienė, O. G. (2006). Valstybės ekonominė plėtra: monografija. Vilnius : Mykolo Riomerio universitetas.
70. Rudzkienė, V., Burinskienė, M. (2007). Plėtros krypčių vertinimo ir valdymo informaciniai modeliai: monografija. Vilnius: Technika.
71. Ruplienė, D., Garšvienė, L. (2008). Tiesioginių užsienio investicijų įtaka šalies ekonominiam augimui. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 3 (12), p. 262-270.
72. Samkus, M. (2013). Davoso sniegynuose nieko naujo. Ekonomika.lt. Prieiga per internetą <<http://www.ekonomika.lt/m/naujiena/davoso-sniegynuose-nieko-naujo-35273.html>> (prisijungta 2013 05 20).

73. SEB bankas (2011). Lietuvos makroekonomikos apžvalga. 43: 25 – 29.
74. Singh, T. (2010). Does international trade cause economic growth? A survey. *The world economy*.
75. Skominas, V. (2006). *Makroekonomika*. Vilnius: VU leidykla.
76. Skučienė, D. (2008). Pajamų nelygybė Lietuvoje. *Lietuvos mokslų akademija*, Nr. 4, p. 22 – 23.
77. Snieška, V. (2005). *Makroekonomika: vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
78. Solt, F. (2008). Economic inequality and democratic political engagement. *American journal of of political science*, 52 (1).
79. Startienė, G., Pridokas, R. (2012). Skirtingo technologinio lygio pramonės šakų įtaka šalies ekonomikos augimui. *Economics and management*: 2012, 17 (2).
80. Šedžiuvienė, N., Vveinhard, J. (2010). Competitiveness and Innovations: role of knowledge management at a knowledge organization. *Inžinerinė ekonomika – Engineering economics*, 21 (5).
81. Šileika, A., Tamašauskienė, Z., Zaleskis, E. (2009). Living standart and its comparative analysis in Lithuania and other countries of the European unijon. *Socialiniai tyrimai*. Nr. 3 (17).
82. Tomaševič, V., Mackevičius, J. (2010). Materialiųjų investicijų analizė ir jų įtakos vertinimas. *Current issues of business and law*, vol. 5.
83. Tomat, G. M. (2010). Trade and Wage inequality, mirage or reality? Luxembourg income study working paper series, working paper no. 533.
84. Tsen, W. H., (2010). Exports, domestic demand and economic growth in China: granger causality analysis. *Rewiew of Development Economics*, 14 (3), p. 625 – 639.
85. Tvaronavičienė, M., Tvaronavičius, V. (2006). Kai kurie Lietuvos ekonominio augimo aspektai [žiūrėta 2014-02-13]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2006~ISSN_1648-0627.V_7.N_4.PG_232-236/DS.002.0.01.ARTIC>.
86. Vainienė R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
87. Valkauskas, R. (2007). *Statistika: trečiasis leidinys*. Vilnius: VVAM.
88. Zhang, J. (2012). Inflow of labour, producer services and wage inequality. *Economics letters*, 117.
89. Wu, X., Perloff, J. M., Golan, A. (2006). Effects of taxes and other government policines on income distribution and welfare. *Departament of agricultural and resource economics*.

PRIEDAI

Švietimo lygmenys
Lietuvos švietimo klasifikacija

0 lygmuo

Ikimokyklinis ugdymas

(ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programos)

1 lygmuo

Pradinis mokymas

(pradinio ugdymo programos)

2 lygmuo

Pagrindinis mokymas

(pagrindinio ir alternatyvaus ugdymo programos, pagrindinio profesinio mokymo 1-osios pakopos programos)

3 lygmuo

Vidurinis mokymas

(vidurinio ugdymo ir gimnazijos programos, pagrindinio profesinio mokymo 2-osios ir 3-osios pakopos programos)

4 lygmuo

Aukštesniojo ir aukštojo išsilavinimo nesuteikiantis povidurinis mokymas

(pagrindinio profesinio mokymo 4-osios pakopos programos)

5 lygmuo

Aukštesnysis mokslas

(aukštesniųjų studijų programos)

6 lygmuo

Aukštasis mokslas

(bakalauro studijų programos, magistrantūros programos, universitetinės pagrindinių profesinių studijų programos, specialiųjų profesinių studijų programos, nuosekliųjų studijų programos, rezidentūros programos, neuniversitetinių aukštųjų studijų programos)

7 lygmuo

Doktorantūra

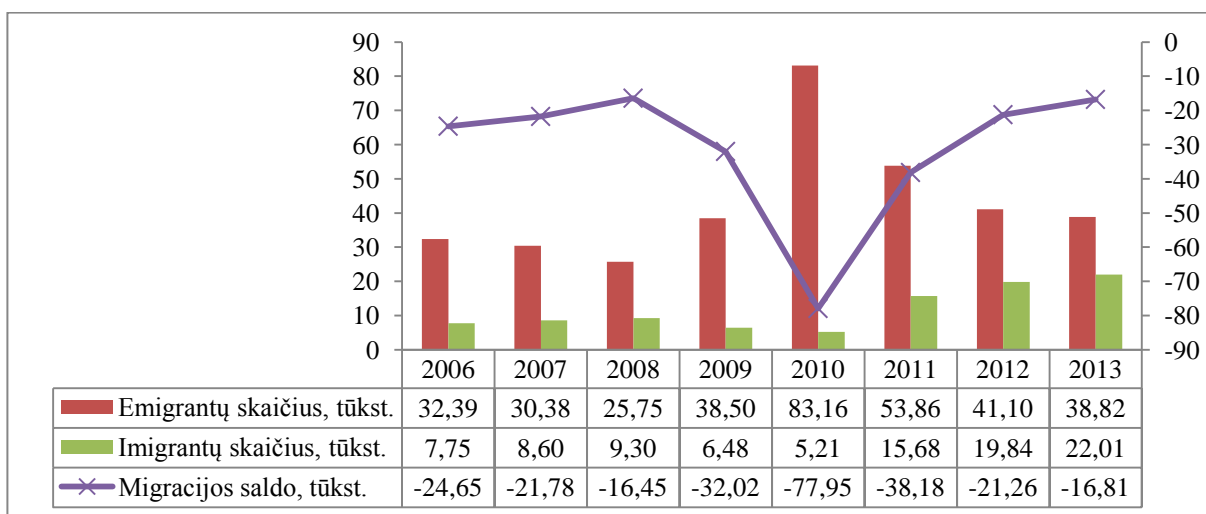
(doktorantūros programos)

Koreliacinio ryšio stiprumo interpretacijos pagal B. Bitiną

0 – 0,2	Ryšio tarp požymių iš esmės nėra
0,2 – 0,4	Ryšys tarp požymių silpnas
0,4 – 0,6	Ryšys tarp požymių vidutinis
0,6 – 0,8	Ryšys tarp požymių stiprus
0,8 - 1	Ryšys tarp požymių labai stiprus

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis B. Bitinu.

Migracijos pokyčiai 2006 – 2013 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Gini koeficientas ir skurdo rizikos lygis 2004 – 2013 m. laikotarpiu

Metai	Gini koeficientas Lietuvoje, proc.	Skurdo rizikos lygis, proc.
2004	36,2%	20,30%
2005	36,3%	21,15%
2006	35,0%	20,00%
2007	33,8%	19,10%
2008	34,0%	20,00%
2009	35,9%	20,60%
2010	37,0%	20,50%
2011	33,0%	19,20%
2012	32,0%	18,60%
2013	31,9%	18,35%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis